

diyanet

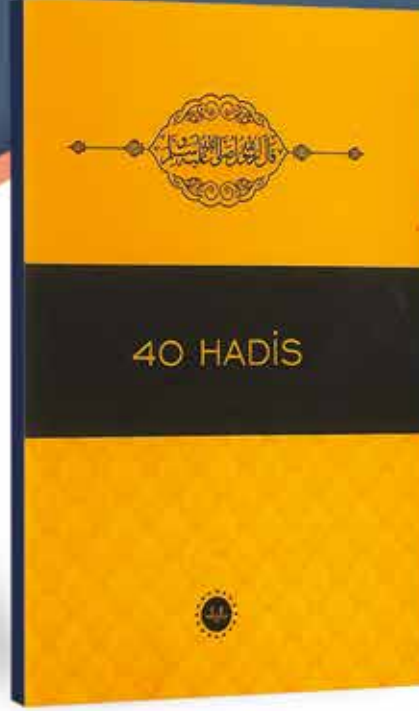
Aylık Dergi | Ocak 2026 | Sayı: 421

İLETİŞİMDE NEBEVİ AHLAK

- İletişimde
Nebevî Örneklik
- Hz. Peygamber'in Farklı İnanç
Gruplarıyla İletişimi
- Peygamber Efendimizi
Anlatmada Kullandığımız
İletişim Yolları
- Prof. Dr. Zekeriya Güler ile
İletişim Üzerine Söyleşi
- Miraç
Kudüs'ün Eşiğinden
Arş'ın Eşiğine

YAYINLARIMIZ

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışeliklerimizden temin edebilirsiniz.

“Hadis, insanlar için bir hidayet ve rahmet kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’i sözleriyle açıklayan, fiilleriyle uygulayışını gösteren, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’in söz, fiil ve davranışlarıdır. Bu eser, hayatın tüm yönlerini kuşatıcı nitelikte olan; iman, ibadet, ahlak ve sosyal konuları ihtiva eden kırk hadisten oluşmaktadır.”

İnsan, doğduğu andan itibaren bütün varlıklarla sürekli bir iletişim hâlinindedir. Yüce Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu dil ve konuşma yetisi ile diğer yaratılmışlardan ayrılan insan; fikirlerini, hislerini ve bütün sosyal ihtiyaçlarını temel iletişim vasıtası olan dil ve konuşma nimeti sayesinde gerçekleştirir. Başta aile içinde olmak üzere bütün sosyal ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı ve uzun ömürlü sürdürülebilmesi ancak kuvvetli bir iletişim bağıyla mümkündür. Üstelik iletişim, sadece sözlü ve yazılı olarak gerçekleşmeyip beden dili, muhatapın hâline ve durumuna göre hitabet, ortam, zaman, mekân gibi pek çok etkenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Hâl böyle olunca “Müslümanlar olarak iletişim hususunda nasıl bir metot izlemeliyiz?” sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Üsve-i hasene olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), her konuda olduğu gibi iletişim alanında da müminlerin en güzel örneği ve yegâne rehberidir. O, gençliğinden itibaren toplumla iletişimini sağlıklı ve doğru bir zemin üzerine inşa etmiş, risalet döneminde ise bütün insanlığı İslam’a davet ederken muhataplarının hâlini, durumunu, yaşını, cinsiyetini, bulunduğu ortamı vb. bütün etkenleri göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. İletişim dili, üslubu ve ahlakında Müslümanların yolunu aydınlatan ve iletişim alanının en güzel örnekliğini sergileyen Peygamber Efendimiz; yargılamadan, kırmadan, üzmeden, kucaklayıcı, açıklayıcı, aydınlatıcı ve yapıcı bir iletişim üslubuyla davet, tebliğ, irşat ve terbiye faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Merhamet temelli bir nebevi iletişim ortaya çıkmış, Hz. Peygamber’in etrafında toplanan insanların inşa ettiği İslam kültür ve medeniyeti aynı hassas iletişim diliyle tüm cihanı sarmıştır. Bu medeniyetin temeli olan nebevi iletişimin özüne de Allah Teâlâ şöyle dikkat çekmektedir: “Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.” (Âl-i İmran, 3/159)

Diyanet Aylık Dergi olarak yeni yayın dönemimizi bu hassasiyet üzerine inşa edelim ve 2026 yılının ilk sayısına nebevi iletişimin önemine dikkat çekerek başlayalım istedik. Dolayısıyla bu sayımızda, “İletişimde Nebevi Ahlak” konusuyla karşınızdayız. Doç. Dr. Bayram Köseoğlu, “İletişimde Nebevi Örneklik”; Prof. Dr. Cafer Acar, “Hz. Peygamber’in Farklı İnanç Gruplarıyla İletişimi”; Prof. Dr. Hasan Yerkazan, “Peygamber Efendimizi Anlatmada Kullandığımız İletişim Yolları” başlıklı yazılarla bu ayki dosya konumuza katkıda bulunan kıymetli isimlerdi.

Söyleşimizi ise Prof. Dr. Zekeriya Güler ile gerçekleştirdik. “Dil ve üslup, davet ve tebliğin anahtarı durumundadır. Ne var ki muhatapın gönül dünyasına dokunan bir dil ve üslup beklenir.” diyen Güler, Hz. Peygamber örnekliğinde iletişim ahlakı, dili ve üslubunun önemini vurgulayan açıklamalarda bulundu.

Nebevi iletişim vesilesiyle nebevi mirasın ve kutlu bir yolculuğun hatırası olan Mîraç Kandilinizi tebrik eder; içerisinde bulunduğumuz üç ayların, Kudüs ve Gazze başta olmak üzere İslam coğrafyasında ve tüm cihanda huzur, esenlik, selamet, berekete kapılar açması niyaz ve temennileriyle bütün okurlarımıza iyi okumalar dilerim.

6 GÜNDEM

İLETİŞİMDE NEBEVİ
ÖRNEKLİKDoç. Dr. Bayram
KÖSEOĞLU

10 GÜNDEM

HZ. PEYGAMBER'İN FARKLI
İNANÇ GRUPLARIYLA İLETİŞİMİ
Prof. Dr. Cafer ACAR

14 GÜNDEM

PEYGAMBER EFENDİMİZİ ANLATMADA
KULLANDIĞIMIZ İLETİŞİM YOLLARI
Prof. Dr. Hasan YERKAZAN

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. ZEKERİYA GÜLER:
"DİL VE ÜSLUP, DAVET VE TEBLİĞİN
ANAHTARI DURUMUNDADIR. NE VAR
Kİ MUHATABIN GÖNÜL DÜNYASINA
DOKUNAN BİR DİL VE ÜSLUP
BEKLENİR."

Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

MİRAC
KUDÜS'ÜN EŞİĞİNDEN ARŞ'IN EŞİĞİNE
Kadir KARGI

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

İSTİAZE
ALLAHA SİĞİNMAK
Dr. Nurhayat HARAL YALÇI

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

TÜKENMEDEN ÖMÜR SERMAYESİ
Dr. Mahmut KAYIŞ

32 HADİSLERİN IŞIĞINDA

MÜSLÜMAN GİTTİĞİ YERDE İZ
BIRAKIR, KİR BIRAKMAZ
Dr. Halil KILIÇ

34 ÜSVE-İ HASENE

PEYGAMBERİMİZİN ÖRNEKLİĞİNİ
KAVRAMAK
Dr. Kenan ORAL

38

MESCİD-İ AKSA'DA
İKİ ŞADIRVAN
Betül ALTUN ERİNCİKDiyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAMSorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLUMali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMANYayın Kurulu
Hamza BAYRAM
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Mehmet YAZICIEditör
Dr. Esma GÜNERYayın Koordinatörleri
Mustafa Mirza DEMİR
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMELSosyal Medya
Asuman AYDINDijital Medya
Şahin BODURArşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLUGrafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.comİletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.trSosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 YARININ DÜNYASI

DİJİTAL ÇAĞDA MANEVİYAT VE AHLAK

Mehmet Zahir DOĞAN

44 ARIFLERİN DİLİNDEN

TÖVBE: MÂSİYETTEN MAĞFİRETE

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

46 BUNU KONUŞALIM

BABACAN İL:

"SADECE CAMİDE DEĞİL CAMİNİN DIŞINDA DA İNSANLARIN DİRDİNİ DİNLEMEK, ONLARIN YÜKÜNÜ HAFİFLETMEK, GÖNÜLLERE SEVGİ VE MERHAMET TAŞIMAKLA DA GÖREVLİ OLDUĞUMUZA İNANIYORUM."

Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

GÖNÜL ALMAK

Yunus ÖZDAMAR

52 KUR'AN SURELERİ

SAFFAT SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

54 DİJİTAL DÜNYA

GERÇEK HAYAT

DİJİTAL OYUNLARIN PEDAGOJİK KODLARI

M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

56 NEYE NASIL İNANIYORUM?

HER İSTEDİĞİMİZİ YAPABİLMEK ÖZGÜRLÜK MÜ?

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

58 BİR İNSAN MESELESİ

HIZ YANILGISI: MODERNİTENİN ÇÖKÜŞÜNDE YAVAŞLIĞIN DİRENİŞİ

Tuba KAPLAN

62 KİTAP MEDENİYETİ

MEDENİYETİMİZE DAMGASINI VURAN SEÇKİN HADİS KLASİĞİ SAHİH-İ BUHÂRÎ

Dr. Elif ERDEM

64 FİNANSAL OKURYAZARLIK

İSLAM AHLAKI ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK

Doç. Dr. Harun ŞENCAL

66 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

DÜŞÜNMEMİZİN ÖNÜNDEKİ ENGEL YAPAY ZEKÂYA OLAN SARSILMAZ GÜVENİMİZDİR

Hüseyin HAKAN

70 KIRILMA NOKTASI

RİDANİYE SAVAŞI

Alparslan AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

ZÜBEYR B. AVVAM

BASRA DENİNCE AKLA GELEN YİĞİT

Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

SESSİZLİK, BOŞLUK VE YAVAŞLIKTAKİ DERİNLEŞEN RUH

Betül KARAPINAR

78 HATIRA DEFTERİ

ZAMANIN KIVAMI: TAKVİM

Ekrem Can YILMAZ

80 KİTAPLIK

Bİ SORUN MU VAR?

Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Kapak Görseli

Ebru: Gülsemin Velidedeoğlu

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 12.01.2026

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

İLETİŞİMDE NEBEVİ AHLAK

Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Yaratılışı gereği sosyal bir varlık olan insan, mevcudiyetini yekdiğeri ile iletişim kurarak devam ettirir. Duygu, düşünce ve beklentilerini başkalarına ancak iletişim yoluyla aktarabilir. Cenab-ı Hak'ın insana lütfettiği bir meleke olan iletişim, aile içinde, iş hayatında ve toplumsal ilişkilerde, meramın muhataba doğru iletilmesinin yegâne yoludur. Bu sebeple insanın sosyal ilişkilerini sağlıklı bir şekilde kurup sürdürmesi açısından iletişimin doğru bir zemine oturması büyük bir önem arz etmektedir. Peygamber Efendimizin bu konudaki örnekliği, insanlık için en büyük imkândır. Onun mümtaz hayatı, iletişimin amacından keyfiyetine, dilinden yöntemine kadar her boyutuna rehberlik eden sayısız örneklerle doludur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), gönülleri kazanabilmek için çeşitli iletişim yollarını ustalıkla kullanmış, kalple dokunmak, ruhları yeniden canlandırarak onları hakikatle buluşturmak adına büyük bir özveriyle tebliğ faaliyetinde bulunmuştur. Onun iletişim

üslubu, nebevi ahlakın özünü oluşturan merhamet ve yumuşaklık üzerine kuruludur; sertlikten, kibirden ve yargılayıcı tavırlardan bütünüyle uzaktır. Cenab-ı Hak, "Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi." (Âl-i İmran, 3/159) buyurarak Resulullah'ın bu merhamet merkezli yaklaşımına dikkat çekmiştir.

Peygamber Efendimiz, iletişimde her zaman nezaket ve zarafeti esas almıştır. Sözü uzatmadan tane tane ve anlaşılır biçimde konuşmuş, hiçbir zaman dışlayıcı bir dil kullanmamıştır. Daima sözün en doğrusunu hikmetli bir şekilde söylemiş; her insana, yaşına, ilgisine, bilgi seviyesine, psikolojik durumuna ve ihtiyacına göre davranmıştır. Karşısındakine değer vermiş, bakışlarıyla ve duruşuyla muhatabını dinlemeye hazır olduğunu hissettirmiş ve sadece onun iyiliğini amaçlayarak içtenlikle dinlemiştir. Kim konuşursa konuşsun sözünü kesmemek, ondan

yüzünü çevirmemek, bütün vücudunu ona dönerek onu dikkatli bir şekilde dinlemek ve böylece konuşanın kendisini değerli hissetmesini sağlamak, Peygamber Efendimizin bariz iletişim özellikleri arasında yer almıştır. Sözsüz iletişimin en etkili araçlarından biri olan tebessüm ise Peygamber Efendimizin iletişim dilinin en belirgin veçhesini teşkil etmiştir. “Müminin kardeşine tebessümü sadakadır.” (Tirmizi, Birr, 45) buyuran Allah Resulü, güler yüzü sadece bir nezaket ifadesi değil imanın hayata yansımalarından biri olarak görmüştür.

Allah Resulü’nün iletişim dilinde öne çıkan bir diğer önemli husus da konuşurken sesini yükseltmemesi ve kimseyi küçük düşürmemesidir. O, insanları asla incitmemiş, kırmamış, onları utandıracak bir tavır sergilememiştir. Yanlış yapanları dahi toplum içinde rencide etmemiş, “Bazı kimseler var ki şöyle şöyle yapıyorlar...” diyerek hatalı davranışta bulunanları nahif bir üslupla uyarmıştır. Bu yaklaşım, nebevi iletişim ahlakının temelinde yer alan yumuşaklığın, affediciliğin ve insanı kazanma iradesinin bir tezahürüdür. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Musa ve Harun’a, Firavun gibi azgın bir yöneticiyi bile tatlı ve yumuşak bir dille uymaları emredilerek bu evrensel ilkeye dikkat çekilmiştir. (Taha, 20/44) Zira nebevi iletişim ahlakının temelinde gönül kapılarını aralayan, en sert has-

mın bile kalbini yumuşatan affedicilik vardır. Amaç, cezalandırmak değil muhatabı kazanmak ve ıslah etmektir. Söz konusu yaklaşımın en çarpıcı örneklerinden biri Mekke’nin fetihinde yaşanmıştır. Peygamber Efendimiz, kendisine yıllarca düşmanlık edenlere dahi bağışlayıcı bir tavırla yaklaşmış; “Bugün size kınama yoktur, hepiniz serbestsiniz.” buyurmak suretiyle onları düşman olarak değil hakikatle tanıştıracak birer insan olarak gördüğünü ortaya koymuştur.

Allah Resulü (s.a.s.), sözün doğruluğunu, açıklığını ve söze sadakati, iletişimin temel ilkelerinden kabul etmiştir. Çevresinde bir güven iklimi oluşturduğundan bir söz söylediğinde kimse onun sözünün doğruluğundan kuşku duymamıştır. Nitekim Hz. Peygamber’in hayatının her anında ve alanında kendini gösteren bu özelliği, risaletle görevlendirilmeden önce bile “el-Emîn” olarak anılmasını sağlamıştır.

İletişim noktasında bugün insanlar arasında yaşanan en büyük sorunlardan biri güven duygusunun zedelenmesidir. Günümüzde her ne kadar iletişim araçları çoğalmış, bilgiye erişim kolaylaşmış olsa da insanlar arasında muhabbet ve güven ne yazık ki zayıflamıştır. Fiziki mesafeler kısalmış görünse de gönüller arasında mesafeler açılmış; ilişkiler sahiciliğini yitirip menfaat eksenli bir hâl almıştır. Söz-

lerin içinin boşaltıldığı ve söze sadakatin hiçe sayıldığı böyle bir süreçte insanların birbirinden uzaklaşarak âdeti yalnızlığa mahkûm olması kaçınılmaz hâle gelmiştir. İşte tam da bu noktada nebevi iletişim ahlakı, çağımızın en büyük ihtiyacı ve ilacı olarak ortaya çıkmaktadır.

Beşerî ilişkiler hususunda ruhları yoran ve birlikte yaşama hukukunu örseleyen sorunların üstesinden gelmenin yolu, öncelikle iletişimde Resul-i Ekrem Efendimizin ahlakını benimsemekten geçmektedir. Hem bireysel huzurun hem de toplumsal barışın temini, ancak “Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.” (Tirmizi, Sıfatü’l-kıyame, 59) buyuran Resulullah’ın yaklaşımını rehber edinmekle mümkün olabilecektir. Merhameti merkeze alan, sabrı, güveni ve duygudaşlığı önceleyen hikmetli bir dil, nice kapıları aralayacak ve nice gönülleri fethedecektir. Nebevi iletişim ahlakının özünü oluşturan mezkur yaklaşım, bilhassa aile ortamında ve eşler arasında sevgi bağlarını güçlendirecek, ebeveyn evlat ilişkisini doğru bir zemine taşıyacak ve böylece o aile yuvasından neşet edecek güzellikler bütün toplumu kuşatacaktır. Bu ideali gerçekleştirme sorumluluğu ise Resul-i Ekrem’e (s.a.s.) ümmet olma şerefine nail olmuş her Müslümanın omuzundadır. ■

İLETİŞİMDE NEBEVİ ÖRNEKLİK

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Insanlığın hidayeti için gönderilen Kur'an-ı Kerim, dil ve üslubuyla eşsiz bir mucize olduğu gibi muhtevasında yer alan konular, emir ve yasaklar, öğüt ve tavsiyeleriyle de insanlığa rehberlik eden, onların yollarını aydınlatan bir kitaptır. Muhatapların ihtiyaçlarını dikkate alan, bazen uyaran bazen müjdeleyen, mesajlarını bazen doğrudan bazen ise örnekler üzerinden dolaylı olarak veren çok yönlü bir hitap çeşitliliğine ve üslup zenginliğine sahiptir.

Yüce Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun'u Firavun'a gönderirken "Ona yumuşak söz söyleyin..." (Taha, 20/44) buyruğu ve Hz. Peygamber'e, "Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et..." (Nahl, 16/125) hitabıyla davet, tebliğ ve irşatta dikkat edilecek yöntemleri göstermekte; böylece iletişimde dil ve üslubun önemine işaret etmektedir. Kur'an'ın rehberliğinde, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (Enbiya, 21/107), Kur'an'ı insanlara tebliğ etmiş, hem sözleriyle hem de bizzat yaşantısıyla açıklamış, hayata aktarmış ve örnek olmuştur. Zira o, Kur'an tarafından kendisine tabi olunacak en güzel örnek olarak takdim edilmiştir. (Ahzab, 33/21)

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davran. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere

de karar verip azmettin mi artık Allah'a tevekkül et (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159) mealindeki ayet-i kerime, Hz. Peygamber'in muhataplarıyla ilişkilerinde takip ettiği yöntem ve üsluba işaret etmekte, aynı zamanda affedici olmak, istişare etmek gibi etkili bir iletişimde son derece önemli olan ilkeleri de haber vermektedir.

İletişimde muhatabı tanımak, ilgi, ihtiyaç ve hassasiyetlerini bilmek oldukça önemlidir. Herkese aynı şekilde muamele edilemeyeceği de bir hakikattir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hayatında son derece önemli ve dikkat çekici örneklerle şahit olmaktadır. İnsanlarla iletişimde onların seviyelerini ve konumlarını dikkate almayı ve ona göre davranılmasını tavsiye eden Hz. Peygamber'in (Ebu Davud, Edeb, 23), muhatapların durumuna uygun yöntemlerin kullanılmasının önemini vurguladığını da görmekteyiz. "Sizden kim imam olursa namazı hafif kıldırsın. Çünkü onların içinde ihtiyar, zayıf ve ihtiyaç sahibi olanlar vardır." (Buhari, Ahkâm, 13; Müslim, Salat, 182) şeklindeki hitabı, ibadette dahi insanları gözetmenin, durumlarını dikkate almanın önemine dikkat çekmektedir. Onun, "Koylaştırmayın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin." (Buhari, İlim, 11) şeklindeki beyanı da bu bağlamda hatırlanması gereken önemli ilkelerdendir.

Etkili bir iletişim ve irşat için son derece önemli olan bu genel ilkeler yanında bizzat haya-

tından somut örnekler de sunulmuştur bizlere Hz. Peygamber. Muhataplarına yönelik gerek hitap tarzı, gerek davranış biçimi, gerek yaptığı latifeler, gerekse verdiği görevlerle kim nasıl etkilenecek, verilen mesajı nasıl daha iyi anlayacaksa ona göre davranmıştır. Çocuklarla kurduğu iletişimde, gençlere verdiği değerde, kadınlara yönelik tavsiyelerinde, yaşlılara gösterdiği şefkat ve merhamette, kısacası toplumun her bir bireyine yönelik tutum ve davranışlarında, hitap ve söylemlerinde muhataplarını dikkate almıştır. Onun örnek hayatı bizim için model olacak güzelliklerle doludur.

Uhud Savaşı'nda babası şehit olan Beşir'i ağlarken gördüğünde onu, "Ağlama!" diye teselli ettikten sonra, "Ben senin baban olayım, Aişe senin annen olsun istemez misin?" diyerek başını okşaması (İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk* [Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995], 10/300), o sahabinin zihninde hayatı boyunca unutamayacağı, hep hayırla yâd edeceği güzel bir iz bırakmıştır. Çok sevdiği kuşu ölen bir çocuğun üzüntüsünü hafifletmek için latife yaparak onu teselli etmesi de (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/201, 288) bu bağlamda hatırlanabilecek bir diğer örnektir. Küçük yaştan itibaren Hz. Peygamber'in yanında yetişen ve yaklaşık 10 yıl onun hizmetinde bulunan Enes b. Malik'in, "Resulullah'a (s.a.s.) on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun 'Öf!' bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, 'Niçin böyle yaptın?' demediği gibi 'Şöyle yapsaydın ya!' da demedi." (Müslim, Fedâil, 51; Buhari, Edeb, 39)

şeklindeki ifadeleri ve Hz. Peygamber'in kendisine, "Enesçik" (Ebu Davud, Edeb, 1) ya da "Yavru-cuğum" (Müslim, Adab, 31) şeklin-de hitap etmesi, hata yaptığında telafi etme imkânı vermesi (Müslim, Fedâil, 54) gibi güzellikler, Allah Resulü'nün çocuklarla iletişim yöntemlerine dair son derece kıymetli örneklerden sadece birkaçıdır. (Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişimine dair örnekler için bkz. *Hadislerle İslam*, DİB Yayınları, 4/141-150)

Çocuklarla şakalaşması (Tirmizi, Birr, 57; Ebu Davud, Edeb, 92), hasta olan çocuklara geçmiş olsun ziyaretlerinde bulunması (Buhari, Merdâ, 9, 11), "Ben namaza okuyuşumu uzatmak niyetiyle dururum. Fakat geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca annesine güçlük çıkarmamak için namazımı kısa keserim." (Buhari, Ezan, 65) buyurması da onun hem çocuklara hem de annelere verdiği değeri gösteren örneklerdendir.

Hz. Peygamber'in evlatlığı ve azatlısı olan Zeyd b. Harise'nin ona olan sevgi, saygı ve sadakatini de burada hatırlamakta fayda vardır: Uzun süre Allah Resulü'nün yanında bulunan Hz. Zeyd, nihayet ailesinin kendisini bulup geri götürmek için gelmesi üzerine Hz. Peygamber'in kendisine, dilerse ailesiyle gidebileceğini söylemesine rağmen Resulullah'ın yanında kalmayı tercih etmesi son derece dikkat çekicidir. (İbn Sa'd, *et-Tabakât* [Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001], 3/40) Hiç şüphesiz bu, Hz. Peygamber'in etkili iletişimi, samimi davranışı ve Hz. Zeyd'e ailesinin bir ferdi gibi davranmasının bir sonucu

**Sevgili
Peygamberimiz,
toplumun
her kesimine,
muhatapın
özelliğine, ilgi ve
ihtiyaçlarına göre
en etkili ve en
doğru yaklaşım
tarzı nasıl ise o
şekilde muamele
etmiştir. Bazen
bir arkadaş
sıcaklığıyla,
bazen bir baba
şefkatiyle,
bazen bir
önder vakarıyla
yaklaşmış;
hoşgörüsüyle,
sabırla,
merhametiyle, yol
göstericiliğiyle
iletişimin en güzel
örneklerini bizlere
sunmuştur.**

cu ve insan kazanma sanatının en güzel örneklerinden biridir. Her alanda olduğu gibi özellikle toplumun zayıf, güçsüz ve dezavantajlı kesimlerine yönelik Hz. Peygamber'in yaklaşım tarzı da her zaman için örnek alınması gereken bir model sunmaktadır bizlere.

Hz. Peygamber'in iletişim dilinin yanı sıra, gençlerle kurduğu iletişim de dikkat çekici örneklerle doludur. Gençlere değer vermesi, onlara güvenmesi, son derece kritik görevleri gençlere emanet etmesi bu bağlamda ilk akla gelenlerdendir. Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Ömer, Zübeyr b. Avvam, Zeyd b. Sabit gibi her biri erken yaşta Müslüman olan pek çok genç sahabiye önemli görevler vermesi, bu sahabilerin İslam'a hizmet eden öncü şahsiyetler olmasında etkili olmuştur hiç şüphesiz. Habeşistan'a hicret eden sahabilerin başına Hz. Cafer'i görevlendirmesi ve Hz. Cafer'in de Necâşi'nin huzurunda sözcülük yapması (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/201-203); henüz genç bir sahabi olan Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak görevlendirmek istediğinde Hz. Ali'nin kendisinin genç, yaşının küçük olduğunu ve bu görev için yeterli olmadığını söylemesi üzerine elini Hz. Ali'nin göğsüne koyarak ona dua etmek suretiyle cesaretlendirmesi (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/149), bu bağlamda zikredilebilecek örneklerdendir. Bütün bunlar elbette ki Hz. Peygamber'in gençlerle olan

etkili iletişiminin bir sonucudur. Bu nebevi örneklikle hareket edildiğinde; gençlerimize ilgi göstermek, onları dinlemek, değerli olduklarını hissettirmek, onlara güvenerek yetki ve sorumluluk vermek, onları zararlı akımların ve kötü alışkanlıkların pençesine düşmekten, enerjilerini boşa tüketmekten koruyacağı gibi sağlıklı bir gelecek inşa edebilmek adına da son derece önemli ve gereklidir.

Eşi Hz. Aişe'nin, Resulullah'ın eliyle hiç kimseye vurmadığı (Müslim, Fedâil, 79) şeklindeki beyanı, Allah Resulü'nün özellikle zayıf ve korumasız kimselelere yaklaşımına dair son derece önemli bir tespitte bulunmaktadır.

Mekke'nin fethedildiği gün Hz. Ebubekir'in, babası Ebu Kuhafe'yi Allah Resulü'nün huzuruna getirmesi üzerine Hz. Peygamber'in, "Yaşlı babanı buraya kadar yormayıp evinde bıraksaydın onu biz ziyarete giderdik." diyerek iltifatta bulunması ve nihayetinde Ebu Kuhafe'nin Müslüman olması da Allah Resulü'nün yaşlı insanlara yaklaşımı ve onlara gösterdiği hürmetin güzel örneklerindendir. (İbn Sa'd, *et-Tabakât* [Beyrut: Dâru Sâdir, 1968], 5/451)

Hz. Peygamber'in insanlarla olan iletişimine dair örnekler bunlarla sınırlı değildir elbette. Sevgili Peygamberimiz, toplumun her kesimine, muhatabın özelliğine, ilgi ve ihtiyaçlarına göre en etkili ve en doğru yaklaşım tarzı nasıl ise o şekilde muamele etmiştir. Bazen bir arkadaş sıcaklığıyla, bazen bir baba

şefkatiyle, bazen bir önder vakarıyla yaklaşmış; hoşgörüsüyle, sabrıyla, merhametiyle, yol göstericiliğiyle iletişimin en güzel örneklerini bizlere sunmuştur. "Güzel söz söylemek sadakadır." (Müslim, Zekât, 56) diyerek sözlü iletişimin; "Kardeşinin yüzüne gülümsemen bir sadakadır..." (Tirmizi, Birr, 36) diyerek beden dilinin; "Müsamaha göster ki sana da müsamaha gösterilsin." (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/248) diyerek tutum ve davranışların insanlara yaklaşımdaki etkisine ve önemine vurgu yapmıştır. Giyim kuşamı ve yaşantısıyla halktan biri gibi olması, bir peygamber ile karşılaşmaktan dolayı korkan birisine: "Sakin ol! Ben bir kral değilim. (Güneşte) kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum." diyerek onu teskin etmesi (İbn Mace, *Et'ime*, 30) Hz. Peygamber'in insanlarla arasına mesafe koymadığının, doğru ve etkili bir iletişim için ortak noktalarda buluşmayı önemseyişinin örneklerinden olarak zikredilebilir.

Onun iletişimdeki nebevi örnekliğinin ancak bir kısmına işaret edebildiğimiz bu güzel örnekler, sadece onun hayatıyla ve onun muhataplarıyla sınırlı değildir elbette. Evrensel nitelikteki bu örnekliği, onun ümmeti olan bizler için de her çağda geçerli olan ilkelerdir. Anne baba olarak çocuklarımıza yaklaşımımızda; evlatlar olarak anne babalarımıza ve büyüklerimize karşı davranışlarımızda; eşimize yönelik muamelelerimizde; işçi işveren, amir memur ilişkilerimizde; çocuklar, yetimler, engelliler ve kimsesizler gibi ilgi ve alakaya daha fazla ihtiyaç

duyanlara bakışımızda; akraba, komşu ve arkadaşlarımız gibi yakın çevremizle ve nihayet bir arada yaşadığımız toplumun her bir ferdiyle olan ilişkilerimizde onun örnekliği her daim rehberlik etmelidir bizlere. On dan öğrendiğimiz bütün bu güzellikleri sadece anlatmak değil hayatımıza aktarmaktır aslolan. Bunu yaptığımızda nefretin yerini muhabbet, şiddetin yerini merhamet, kibrin yerini tevazu alacak; gönüller arasında sarsılmaz köprüler kurulacaktır. Her zaman olduğu gibi bugün de Kur'an'ın ve Allah Resulü'nün rehberliğinde yürümeye muhtacız. Belki de her zamankinden daha fazla... ■

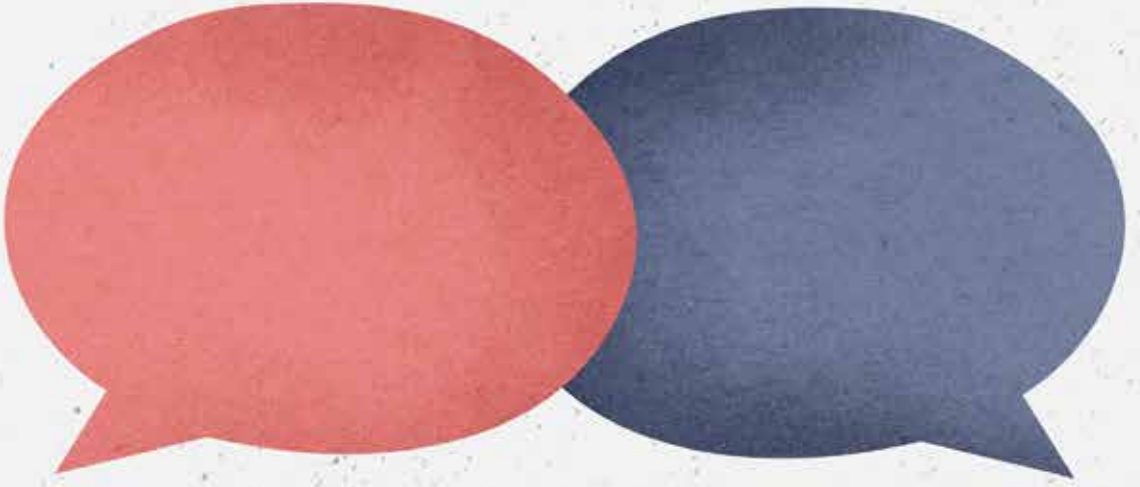
”

İletişimde muhatabı tanımak, ilgi, ihtiyaç ve hassasiyetlerini bilmek oldukça önemlidir. Herkese aynı şekilde muamele edilemeyeceği de bir hakikattir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hayatında son derece önemli ve dikkat çekici örneklerle şahit olmaktayız.

HZ. PEYGAMBER'İN FARKLI İNANÇ GRUPLARIYLA İLETİŞİMİ

Prof. Dr. Cafer ACAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Allah Resulü'nün peygamber olarak gönderildiği Hicaz coğrafyasında farklı inanç gruplarına mensup insanlar olmakla birlikte belirgin muhatap kitlesi müşrikler ve Yahudiler idi. Mekke demografisinde Kureyş müşrikleri hâkim iken Medine'de Yahudi nüfusu belirgin bir ağırlığa sahipti. Mekke şartlarında Allah Resulü, insanlara davetini duyurduğunda öncelikli olarak insanların tepkisi dört türlü olmuştu: Müslüman olanlar, çekimser kalanlar, Müslüman olmamakla birlikte Allah Resulü'ne ve müminlere kol kanat gerenler ve son olarak da daveti kabul etmediği gibi düşmanlık yapanlar. Risaletin Mekke Dönemi'nde Peygamberimiz bu grupların her kesimi ile iletişim içinde olmaya özen göstermiş ve temel kaygısı insanlara davetin ulaştırılması olmuştur. Risalet vazifesini üzerine almasıyla âdetâ tüm toplumun sorumluluğunu Allah Resulü omuzlarında hissetmiş, bu sorumluluk temelinde insanlarla iletişimini inşa etmiştir. Peygamberimizin Müslüman olmayanlarla ilişkileri genel olarak ilkeler çerçevesinde gerçekleşmiştir. İyi insanlık örneği sergileyenlere davet yapılmış, Müslüman olmaları için büyük bir heves ve irade ortaya konulmuş ancak kabul edilmediyse de ilişkiler

sonlandırılmamıştır. Çirkinliklere mesafe konulmuş, devletleşme sonrası Müslüman toplumun yararlarının muhafazası için düşmanlık gösterenlere karşı tedbirler alınmıştır.

Mekke Dönemi boyunca Peygamberimizin Müslüman olmayanlar bağlamında muhatabı öncelikli olarak Kureyş müşrikleriydi. Allah Resulü onlarla yüksek bir iletişim içinde olmayı ister, hatta büyük bir çaba gösterirdi. Hikmet, güzel ahlak, sıdk ve iffete dayalı karakteri ve ahlakıyla insanlara muamele ederdi. Verilen tepkilerin mahiyetine bakmaksızın sabır ve af ile müşriklerin gönül dünyasına ulaşmaya çalışırdı. Mekke Dönemi boyunca Allah Resulü'nün Mekke müşrikleri ile ilişkileri daha ziyade bir peygamberin insani ilişkileri zemininde inşa edilmiş ve gelişmişti. Davete mukabil onların taşkın ve bazen de had-di aşan davranışları karşısında sabır ve bağışlama tavsiye edilmişti. (Taha, 20/130; Sad, 38/17; Kaf, 50/39) Müminlerin izzet-i nefislerini ve inançlarını istihfaf etmeye dönük tavırlarda ise en azından başka bir konu oluşuncaya kadar o meclislerde oturmama (Enam, 6/68) ya da böylesi davranışların sona ermesi için mesafeli ve dengeli bir iletişim önerilmiştir. (Enam, 6/68; Araf, 7/199) Mekke Dönemi'nde Müslümanlar, hem davetin bir gereği hem de ay-

nı toplumda iç içe yakın akrabalıkların da olduğu bir ortamda olduğundan mümkün mer-tebe yoğun bir iletişime ihtiyaç duymuşlardır. Kırılan ilişkilerin tekrar tamir edilmesi-ne, yapılan haksız muameleler umursanmadan tekrar tekrar iletişim çabasına şahit olunmaktadır. Allah Resulü, açık, dürüst ve kendi adına maddi hiçbir menfaat talep etmeyen bir tercih ile müşrikler karşısında var olmuştur. Kendisine İslam'ı tebliğden vazgeçmesi için yapılan maddi teklifleri reddetmiştir. (İbn Hişam, *Sîre*, 1/266-267) Allah Resulü, müşriklerin inançlarını reddederken sözünde itidal ve kabalıktan uzak bir üsluba sahipti. Müşrikler dâhil olmak üzere herkes, hatta kendisine en ağır muameleyi reva gören Taifliler için bile hidayet dilemeyi tercih etmiştir. (Vakıdi, *Megazi*, 3/937) Nitekim bu iletişim usulü kısa bir vadede semeresini vermiş ve Allah Resulü'ne olan desteğin de artmasına vesile olmuştur.

Mekke Dönemi'nde Müslümanlar davetin başlamasıyla birlikte yeni bir sosyal yapı olma yolunda henüz bütünüyle süreci tamamlamamışlardı. Bu süre içinde Müslümanların müşriklere göre iletişim içinde olma ihtiyacı daha fazla idi. Hem davet sorumluluğu hem de Mekke'de yaşama gibi nedenlerle Habeşistan hicretine kadar Allah Resulü, müşriklerin taşkınlıklarına tahammül

göstermiş ve muhataplarının hidayetini öncelikli konumda tutmuştur. Buna binaen Yasir ailesi gibi en ağır işkencelere maruz kalanlara sabır ve ahiret mükâfatı hatırlatılmıştır. Habeşistan hicreti Müslümanların müstakil sosyal bir yapı kazanmasının sembolü olarak görülebilir. Bu yeni sosyal yapının öncüsü Allah Resulü'dür. Onun önerisi ile mevcut şartlar altında zor durumdaki Müslümanlar, İslam tarihinin ilk hicretini gerçekleştirmişlerdir. Bu hicrete karar verirken Allah Resulü'nün Necaşi ile ilgili tanımlaması calib-i dikkattir. Güvenilir, adil bir hükümdar tanımlaması ile müminler oraya yönlendirilmiştir. (İbn İshak, 281) Allah Resulü, Necaşi'yi her zaman hayırla yâd etmiştir. (İbn İshak, 290; İbn Hişam I, 365; İbn Sa'd, 2/23; 4/10) Necaşi daha sonra Müslüman olmuştur. Vefat haberini aldığı Resulullah onun gıyabında cenaze namazını kıldırmıştır.

Bu süreç sonrasında Allah Resulü'nün müşriklerle ilişkileri risaletin başlangıcında olduğu gibi devam ettirilmeye çalışılmıştır. Peygamberimiz, Mekke Dönemi boyunca bazı müşriklerden iyilik görmüş ve kendisi de bu iyilikleri bir vefa örneği olarak gerektiğinde dile getirmiştir. Mekke Dönemi, Peygamberimizin büyük çoğunluğu ile Mekkeli müşriklerden eziyet görürken bazılarında da iyilik gördüğü bir dönem olmuştur. Bunun en iyi örneklerinden biri Ebu Talib'tir. Onun, Peygamberimize olan himayesi maruftur. (İbn İshak, 207, Krş. 331; İbn Sa'd, I, 188; Vakidî, II, 828)

Utbe b. Ebi Rebia da bir müddet Allah Resulü ile iyi geçinmeye gayret etmiş, sonrasında bundan vazgeçmiştir. (İbn İshak, 2; Adnan Demircan, "Utbe b. Ebî Rebia", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012, 42, 236) Hz. Peygamber'in bir diğer amcası Abbas da hayli geç Müslümanlığa geçmiş ve Allah Resulü ile çok olumlu ilişkiler içinde olmuş, müminlere de büyük yararlar sağlamıştı. (İbn Hişam, II, 63) Mekke Dönemi'nde müminlere karşı bir baskı aracı olarak kullanılmak istenen boykot sürecinde de bazı müşriklerin boykotu boşa çıkarıp müminlere reva görülen durumu sonlandırma çabalarına şahit olmak mümkündür. (İbn İshak, 207) Allah Resulü'nün Taif'te Utbe ve Şeybe kardeşlerin bağına sığınması (İbn Hişam, I, 421; Vakidî, I, 22-23), dönüşünde Mutim b. Adiy'in himayesinden yararlanması, Hz. Ebubekir'in kısa bir süreliğine de olsa İbnü'd-Düğünne'nin emanına girmesi (İbn İshak, 326; İbn Hişam, I, 419-421), Hz. Peygamber ve onun en yakınındaki müminlerin Mekke Dönemi'ndeki iletişimlerinin mahiyetine dair fikir verebilecek örneklerdir. Medine hicreti için Abdullah b. Uraykit isimli bir müşrikten yararlanması (İbn Hişam, I, 488) ise güven ve sadakatin olduğu ortamlarda Allah Resulü ve müminlerin de mukabil bir tavır içinde olduklarını göstermektedir.

Allah Resulü, Mekke Dönemi'nde insanlarla hikmet ve içtenlikle bir iletişim zeminini oluşturmuş ve bu üslubunu hiç değiştirmemiştir. Bu vesile ile günbegün müminlerin

sayısı artmış ve insanın insana kulluğuna son veren tevhid mücadelesi güçlenerek yoluna devam etmiştir.

Medine Dönemi'nde Allah Resulü'nün Müslüman olmayanlarla ilişkileri, insani bireysel iletişimden riyaset vazifesine binaen siyasi, diplomatik mahiyetler de kazanmış ve çoklu parametrelerle yürütülmek durumunun ortaya çıktığı bir hüviyete bürünmüştür. Bu dönemde Allah Resulü'nün Müslüman olmayanlarla ilişkileri, riyaset vasfının belirleyici olduğu bir zeminde gelişmiştir. Müslüman olmayanlarla iletişim açısından Medine Dönemi'nin en belirgin hadisesi, siyer kaynaklarımızda 'muahe-de' olarak tanımlanan ve Medine site yönetiminin tarafları arasında yapılan sözleşmedir. (İbn Hişam, I, 501; İbn Sa'd, I, 238) Bu durum, Allah Resulü'nün Müslüman olmayanlarla iletişimdeki temel paradigmasını yansıtmaya açısından fevkalade önemli bir örnektir.

Allah Resulü'nün gözünden insanlar, davranışlarına ve yaklaşımlarına göre muamele görmelidir. Medine gibi bir toplumda var olan Yahudiler içinde, Peygamberimizin "Yahudilerin hayırlısıdır." övgüsüne mazhar olan Muhayrik adında biri vardır. (İbn Hişam, II, 88) Muhayrik, Uhud'da İslam'a girmiş, Müslümanların safında savaşmış ve öldürülmüştür. Allah Resulü'nün güvendiği kimi müşriklerin de olduğunu biz kaynaklarımızda görmekteyiz. Huzaa kabilesi bu yönüyle ilginç bir örnektir. İbn Hişam, bu kabile için, "Müslümanı ve müşriğiyle

Allah Resulü'ne samimi bağlılık içindeydiler.” ifadesini kullanmıştır. (İbn Hişam, II, 102,312; Buhari, Şurût, 15; Ahmed b. Hanbel, 4/329; krş. Ahmet Önkal, “Huzaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XVIII, 431-433) Bu hadislerden hareketle Allah Resulü, Müslüman olmayanlardan güvendikleriyle stratejik ilişkilere girebilmiştir demek mümkündür.

Peygamberimizin Müslüman olmayanlarla iletişimi, insani ve sosyal siyasi yönleri itibarıyla vefa, insanlık ve dürüstlük üzerine inşa edilmiştir. Bu hususa dair örnekleri harp şartlarında da görmek mümkündür. Hicret sonrası süreçte Mekkeli müşriklerle çatışmanın eşiğine geldiği bir sırada, Bedir Gazvesi öncesinde müminlere hitap ederken Mekkeli müşrikler arasında savaşa zorla çıkarıldığını ifade ettiği bazı gençlere savaş sırasında denk gelmemesi durumunda öldürülmemesini istemiştir. (İbn Hişam, I, 628-631; İbn Sa'd, II, 23, IV, 10)

Peygamberimiz, müminlere karşı ihanet içinde olmayan, savaşmak üzere herhangi bir organizasyonun içinde yer almayanlara karşı yüksek bir şefkat ve merhamet sergilemiştir. Bunun neticesinde ise bütün bir coğrafya özellikle hicret sonrası süreçte İslamlaşmaya başlamıştır. Bunda Peygamberimizin insana yaklaşımı ve bakışının büyük bir payı olsa gerektir. Allah Resulü, fetih gününü haklarında işledikleri savaş suçları nedeniyle ölüm cezası verilen kimi müşrikleri Müslüman olup tevbe etmeleri akabinde bağışlamış ve İslam toplumuna kazandırmıştır. Abdul-

lah b. Sad b. Ebi Serh, İkrime b. Ebi Cehil, Safvan b. Ümeyye bu şahsiyetlerdendir. Süt kardeşi olduğunu sonradan öğrendiği Şeyma da Allah Resulü'nün bağışlayıcı ve merhamet timsali yaklaşımı sayesinde İslam ile müşerref olmuştur. (İbn Hişam, II, 458; Vakidî, III, 147; krş. Levent Öztürk, “Şeyma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010,39, 98-99) Müminlerin büyük bir tehditle karşı karşıya kaldığı Kureyza Yahudilerinin ihaneti sürecinde savaşçı erkeklerin öldürülmesi emrinden masum olduğu tespit edilen bazı isimleri istisna tutmuştur. Asr-ı saadette genellemeci ve kategorik uygulamalardan uzak durulduğu gözlenmektedir.

Allah Resulü'nün bu kabil ilişkilerde sınırlarının ve ilkelerinin olduğu da ifade edilmelidir. Saygının kaybolduğu, hukuk ihlalinin ve ihanetin görüldüğü durumlarda taviz vermediği de siyer kaynaklarından anlaşılmaktadır. İnsani ilişkilerin sınırlandığı, dostlukların kesilip atıldığı hassas çizgiler tespit edilebilmektedir. Kur'an'ın ifadesiyle Allah ve Resulü'ne düşmanlık edip alenen savaş ilan edenlere karşı müminlerin herhangi bir şekilde gevşeklik göstermeleri hoş görülmemiştir. Allah Resulü de buna müsaade etmemiştir. İslam ve Müslümanlarla istihza eden, onlara düşmanca davranışlar sergileyen, düşmanla işbirliği yapanlar, Allah Resulü'nün merhamet ve şefkatini hak etmedikleri gibi hukuken harp hâli olması nedeniyle ilişkilerin kesinlikle kesildiği kırmızı çizgiler olarak görülmektedir.

Yahudi kabilelerinin ahde vefa göstermemeleri nedeniyle Medine'de Müslümanlarla birlikte yaşama haklarını kaybetmeleri, böyle bir prensibin gereğidir. Ka'b b. Eşref ile Medine şehrinde yaşayan müşriklerin öldürülmeleri de savaş şartlarında Mekkeli müşriklerle yaptıkları ittifak nedeniyledir. Yani ihanetleri nedeniyledir. Allah Resulü, Müslümanların iyi niyetini suistimal edebilecek durumların oluşmasına müsaade etmemiştir. Ebu Azze örneği bu yönüyle önemlidir. Allah Resulü'nün merhametini suistimal edip ikinci defa Müslümanlarla savaşmak üzere geldiğinde esir alınınca cezası verilmiştir.

Hâsılı, Allah Resulü'nün Müslüman olmayan toplum kesimleri ile iletişimi sağlama, iyi muamele, sadakat ve dürüstlük ilkesi çerçevesinde ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Borç alıp vermek (İbn Hişam, II, 62-65), zor zamanda insanlara yardım etmek hep onun ahlaki davranış özelliklerini yansıtmaktadır. Peygamberimiz, Müslüman olmayan ancak insan olarak dürüst ve iyi davranış ortaya koyanların yardım ve desteğini Mekke Dönemi'nde çok görmüştür. Medine Dönemi'nde de özellikle siyasi işbirliği sahasında Huzaa gibi bazı kabilelerdeki Müslüman olmayanların sadakatine şahitlik etmiştir. Onlara aynıyla muamele edip onların haklarını bu davranışlarına bir vefa olarak korumuştur. Mekke'nin fethine giden süreç böyle bir hadiseden kaynaklanmıştır. ■

PEYGAMBER EFENDİMİZİ ANLATMADA KULLANDIĞIMIZ İLETİŞİM YOLLARI

Prof. Dr. Hasan YERKAZAN

Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Peygamberler, insanlığı hidayete çağırmak, doğru yolu göstermek, dünya ve ahiret saadetine ulaştırmak üzere gönderilen ilahi rehberlerdir. Âlemlere rahmet ve üsve-i hasene olarak gönderilen Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.), yirmi üç yıllık risalet sürecinde birçok alanda köklü bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Hz. Peygamber'in eğitim öğretim yöntemleri, iletişim tarzı, tebliğ stratejileri ve eşsiz ahlaki şahsiyeti; sahabe neslinden başlayarak farklı coğrafyalarda sayısız âlim ve müminin yetişmesine zemin hazırlamış, insanlık için her çağda geçerliliğini koruyan bir model ortaya koymuştur. Bu sebeple onun hayatını doğru anlamak, örnekliğini kavramak ve mesajını çağın insanına sahih ve etkili bir üslupla ulaştırmak, Müslümanların tarih boyunca omuzlarında taşıdığı temel sorumluluklardan biri olagelmıştır.

Bu sorumluluk, her dönemde o çağın imkânları, kültürel şartları ve iletişim vasıtaları çerçevesinde yerine getirilmeye çalışılmıştır. İlk dönemlerde mescit merkezli ilmî halkalar, medreseler, sohbet meclisleri ve sözlü kültür; daha sonraki yüzyıllarda ise kitaplar, şiirler, hat ve musiki gibi farklı alanlar, Peygamber Efendimizi tanıtmak ve sevdirmek görevinin başlıca vasıtaları olmuştur. Bugün ise klasik mirasın yanında güncel iletişim araçlarının, küresel medya ağlarının ve dijital platformların bulunduğu bambaşka bir dönemde yaşamaktayız. Bu durum şu soruları gündeme getirmektedir: Biz, Hz. Peygamber'i çağın insanına ne ölçüde tanıtabiliyoruz? Sahip olduğumuz imkânlar, onun mesajını hakkıyla aktarmaya hizmet ediyor mu? Tarih bize bu konuda nasıl bir birikim ve yöntem mirası bırakmıştır?

1. Tarihsel süreçte Hz. Peygamber'i anlatma yolları

İslam tarihinin ilk günlerinden itibaren Hz. Peygamber'e dair bilgiler ve ondan nakledilen rivayetler, mescit ve medrese merkezli ilmî halkalar vasıtasıyla özenle muhafaza edilip aktarılmıştır. Sahabe, tabiin ve sonraki nesiller, Resulullah'ın sözlerini, fiillerini, takrirlerini ve hayatını öğrenmiş, öğretmiş ve yaşamaya gayret etmişlerdir. Böylece Peygamber Efendimizin sözleri, davranışları ve yaşantısı Müslüman toplumun kolektif hafızasında sürekli canlı tutulmuştur.

Zamanla bu rivayetler, sistematik ilim dalları ve zengin bir edebî sanat geleneği hâlinde kurumsallaşmıştır. Siyer ve meğazi edebiyatı, Hz. Peygamber'in hayatını, tebliğ sürecini, siyasi ve askerî faaliyetlerini kronolojik ve analitik bir çerçevede ele alırken; hadis ede-

biyatı onun sözlerini, fillerini, takrirlerini ve ahlaki prensiplerini rivayet metotlarıyla kayda geçirerek nebevi mirasın en temel kaynağını oluşturmuştur. Şemail literatürü ise onun fiziki vasıflarını, yaşayışını, karakterini ve ahlaki güzelliğini ayrıntılı biçimde tasvir ederek bir bütünlük içinde önemli ve tamamlayıcı rol üstlenmiştir. Bu eserler, hem ilmî birikimi derinleştirmiş hem de mümin gönüllerde nebevi şahsiyetin daha somut biçimde canlanması- na vesile olmuştur.

Manzum edebiyat alanında naatlar, mevlidler, kasideler, miraciyeleler, hilye şiirleri, manzum siyerler, methiye ve münacatlar; Hz. Peygamber'i anlatmada en önemli geleneklerden birini teşkil etmiştir. Naatlar, Resulullah'a duyulan sevgi ve hürmeti lirik bir söylemle ifade ederken; mevlidler onun doğumunu, hayatını, mucizelerini ve ahlakını manzum bir bütünlük içinde ele almıştır. Kasideler ve miraciyeleler, peygamberlik mucizelerini ve özellikle miraç hadisesini estetik bir dille yorumlamıştır. Bu zengin miras, sadece yazılı metin olarak kalmamış, güçlü bir musiki geleneğiyle bütünlleşmiş; bestelenen naat, mevlid ve kasideler asırlar boyunca camilerde, tekkelerde, dergâhlar- da icra edilerek peygamber sevgisinin gönüllere yerleşmesine hizmet etmiştir.

Diğer taraftan hat, tezhip ve mimari de Hz. Peygamber'i anlatmanın ve hatırlatmanın estetik vasıtaları hâline gelmiştir. Hilye-i şerif levhaları; cami, medrese, tekke, darülhadis, türbe ve çeşme kitabeleri; mezar taşlarında ve mimari unsurlarda

yer alan ayetler ve hadisler, Resulullah'ın mesajını mekânla bütünleştiren sembolik bir dil üretmiştir. Böylece Müslümanlar, şiirden nesre, musikiden mimariye, medreseden tekkeye kadar geniş bir yelpazede Hz. Peygamber'i anlatma sorumluluğunu farklı biçimlerde yerine getirmişlerdir.

2. Modern dönemde yeni imkânlar ve güncel yansımalar

Klasik yöntemler bugün de önemini korumakta; camilerdeki hutbe ve vaazlar, hadis ve siyer kitapları, mevlid ve nâat geleneği hâlâ geniş kitlelere hitap etmektedir. Ancak çağımızın en belirgin özelliği, iletişimin hız ve erişim bakımından küresel bir nitelik kazanmış olmasıdır. Televizyon, sinema, internet, sosyal medya platformları, çevrim içi ders ortamları ve akademik kurumlar, Hz. Peygamber'in hayatını daha geniş kitlelere ulaştırma noktasında geçmişte benzeri bulunmayan fırsatlar sunmaktadır.

İlahiyat ve İslami ilimler fakültelerinde siyer, hadis ve İslam tarihi gibi alanlarda yürütülen akademik çalışmalar, Resulullah'ın hayatının ilmî bir çerçevede ele alınmasına ciddi katkı sağlamaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde kurulan siyer araştırma merkezleri, sempozyumlar, paneller ve çalıştaylar; siyer alanında hem tarihsel hem metodolojik bakımdan yeni ufuklar açmaktadır. Ancak bu zengin akademik birikimin dili, üslubu ve sunum biçimi çoğu zaman akademi sınırları içinde kalmakta; geniş halk kitlelerine yeterince ak-

tarılamamaktadır. Bu noktada ilmî çalışmalardan hareketle sadeleştirilmiş, pedagojik kaygı gözetilen, sahih fakat anlaşılır metinlerin hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

Sosyal medya ve dijital platformlar, özellikle genç kuşaklara ulaşmada son derece etkili araçlardır. Kısa videolar, animasyonlar, infografikler, podcastler ve çevrim içi dersler yoluyla siyerin ve nebevi ahlakın anlatılması çağın ruhuna uygun bir imkân sunmaktadır. Bununla birlikte, dijital alanda üretilen içeriklerin önemli bir kısmı yeterli akademik derinlikten yoksundur; kimi zaman kaynağı meçhul veya hatalı bilgiler hızla yayılabilmektedir. Bu sebeple sosyal medyada Hz. Peygamber'i anlatma çabalarının sağlam bir ilmî zemine oturtulması, alanında yetkin ilim adamları, eğitimciler ve iletişim uzmanlarının iş birliğiyle nitelikli, güvenilir ve estetik içerikler üretilmesi zaruridir.

Modern pedagojik yaklaşımlara göre hazırlanmış siyer setleri, çizgi filmler, çocuk kitapları, hikâye ve etkinlik materyalleri de özellikle çocuk ve gençlerin dünyasına hitap eden önemli vasıtalar hâline gelmiştir. Bu materyallerin hazırlanmasında hem sahih bilgiye dayanmak hem de yaş ve gelişim düzeyine uygun dil, üslup ve görsel tasarım ilkelerini gözetmek, geleceğin Müslüman neslilerinde sağlıklı bir peygamber tasavvuru oluşması açısından hayati öneme sahiptir.

Sinema ve belgesel alanı da Hz. Peygamber'in mesajını günümüz insanına ulaştırmada güç-

lü bir imkân sunmaktadır. Görsel ve işitsel unsurların bütünleştiği sinemasal anlatım, bilgiyi yalnızca kavramsal bir içerik olmaktan çıkarıp mekân, zaman ve duygu ile ilişkilendirebilmekte; izleyiciyi pasif bir dinleyici olmaktan çıkarıp sahnenin içine dâhil edebilmektedir. Ne var ki Hz. Peygamber'in hayatını ve getirdiği mesajları sinema ve belgesel diliyle sahih, saygılı ve estetik bir çerçevede işleyen nitelikli yapımların sayısı hâlen oldukça sınırlıdır.

Başta camiler olmak üzere din hizmetlerinin yürütüldüğü mekânlar günümüzde Hz. Peygamber'i anlatmanın en yaygın zeminlerinden biridir. Hutbe ve vaazlarda, kandil programlarında, Mevlid-i Nebi Haftası'nda, sosyal, kültürel ve ilmî etkinliklerde Resulullah'ın hayatı ve mesajı geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bununla birlikte hızla değişen dünyada muhatap kitlenin, ilgi alanlarının ve öğrenme biçimlerinin farklılaştığı dikkate alınmalı; her geçen gün toplum nezdinde daha etkili olan hutbe ve vaazların içeriklerinde hikâyeleştirme, örnek olay analizi, psikolojik ve ahlaki tahliller gibi unsurlara daha fazla yer verilmelidir. Böylelikle Hz. Peygamber'in örnekliğinin soyut ve tarihsel bir anlatı olmaktan çıkıp güncel hayatla irtibatlı, canlı bir rehber olarak algılanması mümkün olacaktır.

3. Sorunlar, ihtiyaçlar ve yöntem önerileri

Bütün bu imkânlara rağmen, Hz. Peygamber'i anlatma çabalarının nitelik ve etki bakımından bazı ciddi problemler

barındırdığı da bir gerçektir. Siyer anlatımında kullanılan dil birçok durumda klasik, duygusal ve yüzeysel kalmakta; çağın insanının zihinsel dünyasına, sorularına ve yaşadığı krizlere yeterince temas edememektedir. Resulullah'ın örnekliliği ahlaki davranış düzeyine yeterince taşınamamaktadır. Ayrıca bilgi üretimi nicel olarak artsa da bu bilgiyi hedef kitlelere etkili ve sürdürülebilir biçimde ulaştıracak iletişim stratejilerinin, profesyonel medya içeriklerinin ve kurumsal koordinasyonun geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Siyer, yalnızca kronolojik bir olay dizisi olarak değil; adalet, merhamet, aile, gençlik, eğitim, liderlik, kriz yönetimi ve toplumsal barış gibi temalar çerçevesinde, çağın diline uygun bir üslupla sürekli güncellenmelidir. Böylece Hz. Peygamber'in hayatı, modern insanın karşılaştığı somut problemlere çözüm üretebilen dinamik bir rehberlik kaynağı hâline gelebilir. Resulullah'ın ahlaki ve insani örnekliliği, günlük hayat pratiklerine uyarlanmalı; öğrenci, öğretmen, ebeveyn, iş insanı, genç ve idareci profilleri için somut davranış modelleri geliştirilmeli; seyr-i siretin seyr-i süluka olan yol göstericiliği arttırılmalıdır.

Sosyal medya ve dijital platformlar için kısa, yoğun, estetik ve ilmî temele dayalı içerikler hazırlanmalı; infografikler, kısa videolar, podcastler, animasyonlar ve belgesellerle küresel ölçekte erişilebilir bir siyer dili oluşturulmalıdır. Ayrıca üretilen bilgi ve materyallerin geniş kitlelere ulaşabilme-

si için din hizmeti yürütenlerin bu süreçte aktif rol alması ve dijital iletişime yönelik stratejik çalışmalar geliştirmesi önem arz etmektedir.

Psikoloji, sosyoloji, iletişim, eğitim bilimleri ve medya çalışmaları gibi alanlardan yararlanılarak siyer anlatımları yeniden gözden geçirilmeli; günümüz insanının ihtiyaçlarına cevap veren analizler ortaya konulmalıdır. Hz. Peygamber'in adalet, merhamet, barış, liyakat, eğitim, insan onuru, hukuk gibi evrensel ilkeleri, günümüz dünyasının savaş, göç, adaletsizlik, yoksulluk, çevre krizi gibi küresel meseleleriyle ilişkilendirilerek ifade edilmelidir. Böylece Resulullah, yalnızca Müslümanların değil bütün insanlığın ortak değerlerini temsil eden bir rahmet önderi olarak tanıtılabilir.

Camiler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve medya organları arasında güçlü bir koordinasyon tesis edilerek parçalı ve dağınık faaliyetler yerine birbirini tamamlayan bütüncül bir siyer anlatım stratejisi inşa edilebilir. Bununla birlikte dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan başarılı yöntemler ve güncel uygulamalar takip edilip iyi örneklerden istifade edilerek nitelikli çalışmaların yaygınlaştırılması sağlanabilir. Ayrıca proje merkezli yaklaşımlar teşvik edilerek bilgi üreten akademik yapılar ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ortak üretim ve iş birliğini arttıran modeller geliştirilebilir.

Müslümanlar tarih boyunca farklı sanat ve ilim alanla-

rını kullanarak Hz. Peygamber'i anlatma sorumluluğunu yerine getirmiş; günümüzde ise gelişen iletişim imkânlarının genişlemesi bu görevi daha da anlamlı ve gerekli hâle getirmiştir. Hz. Muhammed'i (s.a.s.) tanıtmak, yalnızca bilgi aktarmak değil onun değer dünyasını çağın insanına sahil, estetik ve etkili yöntemlerle sunmayı gerektirir. Bu sağlandığında hem nebevi mesajın gönüllerde canlı kalması hem de yanlış bilgi ve kabalama girişimlerinin etkisizleşmesi mümkün olacaktır.■

”

İlk dönemlerde mescit merkezli ilmî halkalar, medreseler, sohbet meclisleri ve sözlü kültür; daha sonraki yüzyıllarda ise kitaplar, şiirler, hat ve musiki gibi farklı alanlar, Peygamber Efendimizi tanıtmak ve sevdirmek görevinin başlıca vasıtaları olmuştur. Bugün ise klasik mirasın yanında güncel iletişim araçlarının, küresel medya ağlarının ve dijital platformların bulunduğu bambaşka bir dönemde yaşamaktayız.

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Zekeriya GÜLER:

“Dil ve üslup, davet ve tebliğin anahtarı durumundadır. Ne var ki muhatabın gönül dünyasına dokunan bir dil ve üslup beklenir.”

Hiz. Peygamber’in örnek ahlakı, iletişimde ve İslam’a davet sürecinde insanları hangi yönleriyle etkilemiştir?

Yöneltilen sorudan da anlaşılacağı üzere İslam’a davet sürecinde Kur’an’ı kitlelere “ileten” Hz. Peygamber, örnek ahlakı vesilesiyle aktif bir “etkileşim” gerçekleştirdi. Öncelikle “muazzam bir ahlak sahibi” (Kalem, 68/4) bir davetçi olarak Hz. Peygamber istikamet, sabır, azim ve kararlılık, şefkat, merhamet ve dua, af ve müsamaha, hilim ve tevazu, rıfk u mülâyemet, belagat ve hitabet gibi üstün nitelikleri yanında, muhatabı tanıma, hüsn-i muamele, kolaylaştırma ve müj-deleme, müeyyide uygulama, ortak noktada birleşme, dil ve üslup, mucize gibi yöntem merkezli ilkelerle muhataplarını etkilemiştir.

Bir muallim olarak Hz. Peygamber'in temsil, teşbih ve kıyaslama yoluyla muhatabını eğittiğini, zorluk çıkarmadığını, hatayı yüze vurmadan düzelttiğini, kıssalarla yönlendirdiğini de biliyoruz.

Mesela nezih bir geçmişten gelen ve güven duyulan bir elçi olarak Resul-i Ekrem'in, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." (Hud, 11/112) ayeti gereği doğru dürüst olup yalandan uzak durması, iletişim ahlakı açısından ihmal edilmemesi gereken temel bir niteliktir. Zira Resul-i Ekrem'in, "en çok nefret ettiği ahlakın yalan olduğu, böyle birinin derhal tövbe edip o günden temizlenmesini istediği" (Tirmizi, Birr, 46), rüyada görmediğini görmüş gibi anlatmayı en büyük iftara saydığı (Buhari, Tabir, 45) ve şakalarında dahi yalan söylemeyen kimseye cennet vaadinde bulunduğu (Ebu Davud, Edeb, 7) bilinmektedir.

Bu konuda Abdullah b. Amir'in (r.a.) anlattığı şu diyalog manidardır: Bir gün annem, Resulullah (s.a.s.) evimizde iken beni çağırırdı. Annem bana:

-Gel yavrum, sana bir şey vereceğim, dedi. Resulullah (s.a.s.) anneme:

-Ona ne vermek istedin? diye sordu. Annem,

-Ona bir hurma vermek istiyordum, cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Haberin olsun, şayet ona bir şey vermeyecek olsaydın sana bir yalan (günahı) yazılırdı. (Ebu Davud, Edeb, 80; Ahmed b. Hanbel, III, 447)

Keza, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevi yapılırken hadis ve sünnetin toplum ahlakı üzerinde nasıl bir müeyyide oluşturduğunu gösteren şu örnek oldukça anlamlıdır: Meşhur sahabe Abdullah b. Mugaffel, bir yakınının çakıl taşı attığını görmüş ve ona, "Taş atma, zira Resulullah taş atmaktan hoşlanmaz ve ya taş atmayı men ederdi. Zira bununla av avlanmaz, düşman yenilmez. Lakin o, diş kırar ve göz çıkarır." demişti. Ne var ki sonra yine onu taş atarken görmüş ve şunu eklemişti: "Ben sana Resulullah'ın taş atmaktan hoşlanmadığını haber veriyorum ama sonra senin taş attığını görüyorum. Seninle bir süre tek kelime konuşmaya-

cağım!" (Buhari, Zebaih, 5; Müslim, Sayd, 54) Abdullah b. Mugaffel, üzerine titrediği hadis ve sünnet karşısında yakınının malayani davranışını çok tehlikeli görmüş, ona o kadar içerlemiş ve kızmış olmalıdır ki hadisin başka bir tarikine göre şöyle demişti: "Seninle ebediyen konuşmayacağım!" (Müslim, Sayd, 56)

H. Peygamber'in, bir grup sahabe ile kurduğu şu iletişim örneği de "sosyal denetim" açısından dikkat çekicidir:

H. Peygamber:

- Sakın, yollarda oturmayın!

Sahabe:

-Ama ya Resulallah, oturup konuşmadan edemiyoruz.

H. Peygamber:

-Şayet mutlaka oturacaksanız o takdirde yolun hakkını verin!

Sahabe:

-Yolun hakkı nedir, ya Resulallah!

H. Peygamber:

-Bakışları kontrol etmek, rahatsız edici unsurları ortadan

kaldırmak, selamı almak, iyiliği öngörmek ve kötülüğü engellemek, diye cevap verdi. (Buhari, İsti'zan, 2; Müslim, Libas, 32)

Son olarak burada, “Ben ashabım için emniyet kaynağıyım.” (Müslim, Fezailü's-sahabe, 207) bu yuran Hz. Peygamber'in iletişim ahlakının insanlar üzerinde nasıl bir etki uyandırdığına dair şu örneği vermekte fayda var: Resul-i Ekrem, vefa ve kardeşlik hukuku gereği ashabının teçhiz, tekfin ve teşyiinde bulunurdu. Nitekim Resul-i Ekrem, Medine'de ilk vefat eden muhacir Osman b. Maz'un'un ölümünden mütehassis olup gözleri yaşardı ve onun naaşını öptü. (Ebu Davud, Cenaiz, 35, 36; Tirmizi, Cenaiz, 14) Sonra da “Bu bizim ahirete ilk gidenimizdir.” diyerek onu Bakî mevkîine defnetti. Osman'ın defninden sonra Resul-i Ekrem bir sahabiden büyükçe bir taş getirmesini istedi. Sahabi taşı kaldıramayınca Resul-i Ekrem onu alıp kabrin başucuna koydu ve “Böylece kardeşimin kabrini bulur, tanır ve ailemden ölenleri de artık buraya defnedirim.” dedi. (İbn Mace, Cenaiz, 42; Ebu Davud, Cenaiz, 57, 59) Bilindiği gibi bahis konusu Bakî mevkîi daha sonra kabristan oldu.

Hz. Peygamber, toplumun çeşitli kesimlerine İslam'ı tebliğ ederken onlarla iletişiminde farklılıklar olmuş mudur?

Tabii ki farklılıklar olmuştur. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri şudur: Hz. Ali, Resul-i Ekrem'in Nehd oğullarından bir heyete kendi mahalli dili ve lehçesi ile hitap ettiğini görün-

”

Hz. Peygamber, istikamet, sabır, azim ve kararlılık, şefkat, merhamet ve dua, af ve müsamaha, hilim ve tevazu, rıfk u mülâyemet, belagat ve hitabet gibi üstün nitelikleri yanında, muhatabı tanıma, hüsn-i muamele, kolaylaştırma ve müjdeleme, müeyyide uygulama, ortak noktada birleşme, dil ve üslup, mucize gibi yöntem merkezli ilkelerle muhataplarını etkilemiştir.

ce sorar: “Ya Resulallah! Aynı babadan geliyoruz; farklı Arap kabilelerinden gelen heyetlerle bizim anlayamadığımız bir tarzda konuşuyorsunuz!” Bunun üzerine Resul-i Ekrem, “Rabbim bana dilin lehçelerini ve edebî inceliklerini bahşetti. Sözü yerinde kullanma ve etkili konuşma hususunda eğitimimi güzel yaptı.” diye cevap verir ve ardından da fasih Arapça konuşan kabilelerinden Hevazin kabilesinin Sa'd b. Bekir koluna mensup sütan-nesi Halime'nin yanında kaldığı yıllara işaret ederek şunu ekler: “Ben, Sa'doğulları arasında büyüdüm ve bunun eğitimini aldım.”

Cömertliği ve şairliğiyle tanınan Tufeyl b. Amr ed-Devsî (ö. 12/633), Hicret'ten önce Yemen'den Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'e bazı şiirlerini okudu. Resul-i Ekrem de ona İhlas ve Muavvizeteyn surelerini okuyarak kendisini İslam'a davet etti. O zamana kadar böyle güzel bir söz duymadığını söyleyen Tufeyl Müslümanlığı benimsedi. Yemen'de ailesinin İslam'a girmesine rağmen kabilesinin davetine ilgi göstermemesi üzerine Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'e bilgi verdi. Onun üzüntü ve şikâyetini gören Resulullah (s.a.s.), “Allah'ım, Devs'e hidayet eyle ve onları bize getir!” diye dua etti. (Buhari, Megazi, 75; Ahmed b. Hanbel, II, 243, 448, 502) Böylece Resul-i Ekrem'in dua ve desteğini alan Tufeyl b. Amr, kabilesinin İslam'a girmesine vesile olduğundan bahtiyar sahabiler arasında yerini almış bulunmaktadır.

Genç sahâbi Malik b. Huveyrîs anlatıyor: Ben ve akranım olan genç arkadaşlarım Resulullah'a (s.a.s.) gelerek yanında yirmi gün kalmıştık. Resulullah (s.a.s.) gayet şefkatli, merhametli ve yumuşak idi. Aile efradımızı özlediğimizi görünce geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de durumu anlattık. Bunun üzerine bize şöyle buyurdu: "Haydi aile efradınıza dönünüz. Onların yanında kalınız. Onlara (benden öğrendiğiniz dini) öğretiniz ve onlara gerekli talimatta bulununuz. Namazı beni kılarken gördüğünüz gibi kılınız. Namaz vakti geldiğinde biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de size imam olsun!" (Buhari, Ezan, 18; Müslim, Mesacid, 292; Nesai, Ezan, 8; Darimi, Salat, 42; Ahmed b. Hanbel, III, 436)

Resul-i Ekrem'in şefkat, merhamet, af, müsamaha, hüsn-i muamele, müeyyide uygulama gibi nitelik ve ilkelerinden insanların nasıl etkilendiklerini Mekke'nin fethinde de görüyoruz. Bilindiği üzere fethin 20 Ramazan 8 (11 Ocak 630) tarihinde gerçekleştiği genel kabul görür. Dört koldan aynı anda Mekke'ye girilmesini planlayan ve kendisini "Bıçak kemiğe dayandığında savaş meydanlarının da elçisiyim." (Ahmed b. Hanbel, IV, 394, 404, 407, v, 405) diye niteleyen Rahmet Peygamberi, kumandanlarına mecbur kalmadıkça savaşmalarını, kaçanları izlememelerini, yaralı ve esirleri öldürmemelerini emreder. Nihayet, merkezî birliğin başında bulunan Hz. Peygamber, Mekke'nin

Emr-i bi'l- maruf ve nehy-i ani'l-münker gerçekleştirilirken öncelikle tatlı dil ve yumuşak bir üslupla muhataba yaklaşılmalı, gerektiğinde alternatif bir çözüm yolu teklif edilerek problem vurgulanmalı ve manevi bir destek olarak dua edilmelidir.

kuzeybatı tarafından şehre girer ve diğer birliklerle Safa Tepesi'nde buluşur. Mekkelilere verilen eman neticesinde genel af ilan edilir. Bu hadisenin şöyle geliştiğini okuyoruz: Hz. Peygamber, endişe ile bekleyen Mekkelilere, "Şimdi size ne yapmamı bekliyorsunuz?" diye sorduğunda onlardan, "Senden iyilik bekliyoruz, sen hayırlı bir kardeşsin." cevabını alması üzerine, "Benim hâlimle sizin hâliniz, Yusuf'la kardeşlerinin hâline benzer. Size Yusuf'un kardeşlerine hitap ettiği gibi hitap edeceğim." diyerek "Bugün sizler azarlanıp kınanmayacaksınız; Allah sizi affetsin, gidin, hepiniz serbestsiniz." buyurmuştu.

Hz. Peygamber'in dil ve üslubunun muhatap üzerindeki etkisi konusunda çarpıcı bulduğunuz bir örnek verebilir misiniz?

Kanaatimce dil ve üslup, davet ve tebliğin anahtarı durumundadır. Ne var ki muhatapın gönül dünyasına dokunan bir dil ve üslup beklenir. Görebildiğim kadarıyla Hz. Peygamber'in henüz müşrik olan Büreyde b. Husayb ile ilk karşılaşmada kullandığı dil ve üslup, bu suale cevap teşkil eder: Büreyde b. el-Husayb, Eslem kabilesinden olduğundan el-Esemî, Sehmoğulları kolundan olduğundan es-Sehmî nisbesiyle anılır. Eslem kabilesinin reisi olan Büreyde, hicret esnasında Mekke müşriklerin Resul-i Ekrem'i yakalayıp getiren kimseye yüz deve vadedildiğini

duyar. O, Medine'ye yakın mesafedeki Eslem kabilesinin topraklarından geçmekte olan Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu kafilenin önünü kesip kimlik sorar.

(Akşam sonrası) karşılaştıklarında Resul-i Ekrem:

- Sana kim derler, diye sordu. O:
- Büreyde deyince Resul-i Ekrem Ebubekir'e döndü ve (onun kelime ve cümlesini hayra yorarak):
- İşimiz yolunda Ebubekir! dedikten sonra,
- Kimlerdensin, diye sorar. O:
- Eslem'den, deyince Peygamber (s.a.s.):
- Selameti bulduk, der. Sonra Peygamber (s.a.s.):
- Eslem'in hangi kolundan, diye sorar. Büreyde:
- Sehmoğullarından, diye cevap verir. Peygamber (s.a.s.):
- Sen kazandın, beklediğine eriştin der. Büreyde, Peygamber'e (s.a.s.):
- Peki, sen kimsin, diye sorar. Peygamber (s.a.s.):
- Abdullah oğlu Muhammed; Allah'ın elçisiyim, diye cevap verir. Bunun üzerine Büreyde:
- Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şehadet ederim ki sen, O'nun kulu ve Resulüsün, der ve adamlarıyla birlikte Müslüman olur. Ertesi gün sabah vakti Büreyde, Peygamber'e (s.a.s.):
- Yanında bir sancak olmaksızın Medine'ye girme! der. Bü-

H. Peygamber, toplumun çeşitli kesimlerine İslam'ı tebliğ ederken onlarla iletişimde farklılıklar olmuştur. Ashab-ı kiram, Resulullah'ın hitabeti ve insanlara muamelesindeki binlerce güzel örneği aktararak bize ulaştırmıştır.

reyde, başından sarığını çözüp bir mızrağa bağlar ve onlara refakat edip mihmandarlık yaptıktan sonra kavmine döner. O:

- Ya Nebiyyallah, misafirim olsanız! deyince Peygamber (s.a.s.):

- Benim bu devem memurdur, diye cevap verir. Her vesile ile Büreyde, "Allah'a hamdüsena olsun ki Sehmoğulları bir baskı olmaksızın isteyerek Müslüman oldu." derdi. (Hakîm et-Tirmizi, *Nevâdiru'l-usûl fî ma'rîfeti aḥbârî'r-Rasûl sallâllâhu aleyhi ve sellem*, [nşr. Nureddin Boyacılar], Beyrut 1436/2015, I, 768-770 ; İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf en-Nemeri el-Kurtubi, *el-İstîâb fî ma'rîfeti'l-ashâb* [thk. Ali Muhammed el-Bicavî], Kahire 1380/1960, I, 185-186; İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *el-Muntazam*, III, 56-57; a. mlf., *el-Vefâ bi aḥvâli'l-Mustafâ* [thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ], Beyrut 1408/1988, s. 248-249)

Dil ve üslubun muhatap üzerindeki etkisi konusunda, Kureyşli genç Ebu Mahzure'nin Peygamber (s.a.s.) ile kurduğu şu ilişki de güzel bir örnektir: "Peygamber (s.a.s.) Huneyn Gazvesi'nden dönüyordu. Ben, hepsi Mekkeli on kişilik gençler grubuyla beraberdim. Huneyn yolunda Peygamber ile karşılaştık. Müezzini namaz için ezan okuyordu. Biz bir köşeye çekildik ve alay ederek müezzinin söylediklerini tekrar etmeye başladık. Peygamber bizi duymuştu. Ezan bittikten sonra, "Şu gençlerin içinde gür ve güzel sesli biri var!" diyerek bizi yanına çağırttı. Peygamber (s.a.s.),

-Gür sesli olanınız hanginiz? diye sordu. Herkes beni gösterdi.

Bunun üzerine Peygamber yanındakileri saldı, beni ise alı koydu. Sonra bana:

-Haydi bir ezan oku! dedi. Peygamber'den ve bana emrettiği işten son derece nefret ettiğim hâlde, kalkıp önünde ayakta durdum. Bizzat kendisi bana ezanın okunuşunu öğretti. Ezanı bitirdiğimde beni çağır-
dı, içinde bir miktar gümüş para olan bir kese verdi. Sonra alnımı, göğsümü elleriyle sıvazladı ve "Mübarek olsun!" diyerek beni tebrik etti, hayır ve bereket duasında bulundu. Ben,

- Ya Resulallah, Mekke'de ezan okumama izin ver, dedim. O da,

-Peki, bu vazifeyi sana verdim, buyurdu. İşte artık o anda, Peygamber'e duyduğum nefretten bende bir iz kalmamış, kalbim onun sevgisi ile dolup taşmıştı. Resulullah'ın (s.a.s.) Mekke Valisi Attab b. Esid'e geldim ve onunla birlikte Resulullah'ın (s.a.s.) talimatı üzerine müezzinlik yaptım. (Ahmed b. Hanbel, III, 409; Nesai, Ezan, 5, 6; İbn Mace, Ezan, 2; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, I, 150, V, 292)

Siyer-i Nebi'yi incelediğimizde, Hz. Peygamber'in hakikati muhataplarını incitmeden, ancak doğrulardan da taviz vermeden güzel bir üslupla aktardığını görüyoruz. Peki, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkerde nasıl bir üslup benimsemeli ve nelere dikkat etmeliyiz?

Bilindiği gibi ahlaki ve hukuki bir tabir olarak emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker iyi-

liği emredip kötülükten vazgeçirme yönündeki faaliyetler için kullanılır. Bu faaliyet gerçekleştirilirken öncelikle tatlı dil ve yumuşak bir üslupla muhataba yaklaşılmalı, gerektiğinde alternatif bir çözüm yolu teklif edilerek problem vurgulanmalı ve manevi bir destek olarak dua edilmelidir. İşaret edilen bu unsurları taşıyan örnekler vardır. Mesela sahabeden Rafi' el-Gıfari (r.a.), henüz bir çocuk iken yaşadığı bir hatırayı şöyle anlatır: Ben bir hurma ağacı taşlamıştım. Sahibi suçüstü yakalayarak beni Resulullah'a götürdü. Bana, "Yavrucuğum, hurmayı niçin taşladın?" diye sordu. Ben, "Karnım açtı, yemek için!" diye cevap verince Resulullah (s.a.s.), "Yavrum, hurmayı taşlama, altına düşenlerden ye!" dedi. Sonra başımı okşadı ve "Allah'ım, bu çocuğun karnını doyur!" diye dua etti. (İbn Mace, Ticarat, 67; Ebu Davud, Cihad, 85)

Bazen de Resul-i Ekrem'in çarpıcı bir sual sorarak muhatabını hazırladığını görüyoruz: Mesela bir defasında Resul-i Ekrem, "Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?" diye üç defa sordu ve ardından "Allah'a şirk koşturmak ve anaya babaya asi olmak..." diye cevap verdi. Sonra yaslandığı yerden doğrulup "...Bir de yalan yere şahitlik etmektir." diye ekledi. Ravi Ebu Bekre diyor ki: "Bu sonuncu sözü o kadar tekrar etti ki Resul-i Ekrem'in böyle rahatsız olmasına çok üzüldü-

ğümüz için içimizden susmasını istedik!" (Buhari, Şehadat, 10)

Ayrıca bir muallim olarak Hz. Peygamber'in temsil, teşbih ve kıyaslama yoluyla muhatabını eğittiğini, zorluk çıkarmadığını, hatayı yüze vurmadan düzelttiğini, kıssalarla yönlendirdiğini de biliyoruz. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Zekeriya Güler, Adana İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra (1981) Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (1986) ve Hadis Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Güler, 1997'de doçent ve 2003'te profesör oldu. 1998-2001 yılları arasında Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2011 yılında Selçuk Üniversitesinden İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine naklen tayin edildi. 2015-2018 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak görev yapan Güler, hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliği görevini yürütmektedir. Güler'in hadis literatürü, klasik hadis şerhleri, fikhü'l-hadis, müşkilü'l-hadis ve zahirî-selefi akımlar akademik ilgi alanları arasındadır.

Miraç

KUDÜS'ÜN
EŞİĞİNDEN
ARŞ'IN
EŞİĞİNE

Kadir KARGI

DİB Din Hizmetleri Uzmanı

“Nice bin yıllık yola,
Bir anda vara gele,
Yunus ey dür kim ola?
Ol Muhammed’dir mutlak.”

Zaman durulur, mekân dürülür. İdrak savrulur, izan kapanır, yasalar hükümsüz kalır. Ve beşerî aklın ulaşamadığı ufuklarda ilahi bir çağrı yankılanır: Miraç.

Hani Mekke gecelerinin hüznüyle kararmış bir aynayı andırdığı, müşrik zulmünün sınır tanımadığı o ağır vakitlerde Resulullah (s.a.s.) beşer nezdindeki en büyük dayanağını, amcasını; ve en derin sevgisini, Hatice validemizi kaybetmişti. Himayesizdi ve bir umutla gittiği Taif yollarında taşlandığında mübarek ayakları kan revan içindeydi. İşte bu en karanlık anda, Hüzün Yılı’nın kurşunu gecesinde bir çağrı indi; yeryüzünün bütün kapıları kapanınca göğün kapıları açıldı. Resul-i Ekrem (s.a.s.), Kâbe’de uyku ile uyanıklık arası bir hâlde iken gecenin sessizliğine bir ışık gibi süzüldü Cebrail (a.s.). Hz. Muhammed (s.a.s.) Rahman’a giden yolun ilk durağına; Kudüs’e uzanmak üzere yanlarında bir nur gibi beliren Burak’a bindi. Cüssesi küçük fakat kudreti büyük bu ak binek; dörtnala kalktığında ayakları gözün kavrayabildiği son noktaya, kanatları ise ufkun en uç hattına değiyordu. Ayet-i kerimedeki ifadesiyle: “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla

la işitendir, hakkıyla görendir.” (İsra, 17/1)

Kur’an’da “isra” şeklinde geçen gece yürüyüşü, Mescid-i Aksa’ya kadar yatay bir seyir izledi. Buradan sonra yolculuk dikey bir yükselişe dönüştü. Birlikte semaya yükseldiler. İşte miracın öz anlamı: Yücelmek.

Burada sözü sahibine bırakalım: “Kapı açılınca dünya semasının üstüne çıktık. Bir de ne göreyim? Orada bir adam oturmuş; sağında gölgeler, solunda karaltılar... Sağına baktıkça gülüyor, soluna baktıkça ağlıyor... O zat bana, ‘Hoş geldin, safa geldin salih Peygamber! Hoş geldin, safa geldin salih oğlum.’ dedi. Cebrail’e, ‘Bu kim?’ diye sordum. ‘Âdem’dir. (a.s.)’ dedi: ‘...Bunlar da evlatlarının ruhlarıdır; sağındakiler cennetlikler, solunda olanlar ise cehennemlikler...” (Buhari, Salat, 1)

Göklere yolculuğun her safhasında bir peygamberle karşılaşan, sohbetleşip kucaklaşan Resul-i Ekrem, yedinci kat semaya vardıklarında Hz. İbrahim ile görüştü. Oradan Sidretü’l-Münteha’ya; gökleri ve cennetleri kucaklayan ulu varlık ağacına...

“Ol seyirde mâverâ göründü,
Tâ Sidre-i Müntehâ göründü,
Evvel ne idi ne oldu bilmem,
Lebrîz idi ol ne doldu bilmem.”

Şeyh Galip

Bilemiyoruz... Çünkü burası ilmin son noktasıdır. Ondan ilerisine ne bir melek ne de bir peygamber yaklaşmaz, yaklaşmaz. O kadar ki buradan sonra Resul-i Ekrem’in (s.a.s.) refiki refref olur:

“Söyleşürken Cebrâil ile kelâm
Geldi Refref önüne verdi selâm
Aldı ol şâh-ı cihânı ol zamân
Sidreden gitti ve götürdü
hemân”

Süleyman Çelebi

O gece Resul-i Ekrem’in (s.a.s.) pek çok şey gördüğü muhakkaktır. Peki, beden gözüyle Allah Teâlâ’yı görmüş olabilir mi? Bu eşikte ilim biter, söz tükenir, dil düğümlenir. Zira bu hususta ne Kur’an-ı Kerim’de ne de hadislerde kesin bir ifade bulunmaktadır. Bundan ötesi kelimelerin eşigini aşan, tarife sığmaz bir âlemdir. *Hâtemü’l-Enbiyâ*’da yazıldığı üzere kula düşen acziyeti idrak ve itirafıdır: “Acaba yaklaşan kimdi? İki yay mesafesinin ötesinde ne vardı? Allah mı? Hayır! Allah’ın azameti ve şanı mı? Belki! Söyleyen kimdi? Bilmiyoruz. Söylenen ne idi? Bize haber verilmiyor. Sidret’ül-Münteha nedir? İlm-i beşerin son haddi olan nokta. Acaba o serhadde varınca Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gözleriyle ne gördü? Sonra kalbiyle neler müşahade etti?” Ulemamız Resul-i Ekrem’in (s.a.s.) miraçta Allah’ı görüp görmediği meselesini tartışadursun; biz sözü ehline teslim edelim ve kalplerimize aşkın yolunu açalım.

Mevlana’nın işaret ettiği gibi bundan ötesi aşk meydanıdır. Ve Cenab-ı Hakk’a ancak aşk refrefiyle gidilir: “Akıl, Cebrail gibi, ‘Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım! Sen beni bırak, bundan sonra ileri yürü. Ey Can Sultanı! Benim hadimim bu kadardır.’ der.” (Mesnevi, 4/1064-67)

Cebrail göklerin kapılarından Hz. Muhammed'i (s.a.s.) geçiren bir mihimdanken Hakk'a ulaşma noktası olan Sidretü'l-Münteha'da görevini tamamlamış olarak geride durmaktadır. Sonra ne mi olur? Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) Rabbine selam ve ihtiramlarını arz ettiği, Cenab-ı Hakk'ın da ona selam ettiği, inananlara esenliklerin dile getirildiği "Tahiyyat" başlar.

Hz. Musa kıssasında vaki olduğu üzere her kul vecd anında kendinden geçer; başkası bir yana, kendi varlığını dahi unuttur. Şu hâlde böyle tarifsiz lahuti bir buluşmada Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) ümmetini hatırlaması, fevkalâdenin de fevkinde bir mucize değil midir? Tahiyyattaki selamlaşma ve dua onun (s.a.s.), müminlerini kendi şahs-ı manevîsinden ayırmadığını gösteriyor mu? Hem de nasıl! Belki bu dua sohbetinin derin ve tarifsiz lezzetinin sebebi bu vahdettir: et-Tahiyyâtü lillâhi...

"Bütün tazimler, övgüler, mülkler, kavî, bedenî ve mali ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Sana selam olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun.

Selam bize ve Allah'ın salih kullarına olsun. Kesin olarak bilir ve beyan ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Hz. Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir."

Miraç yolculuğunda habibi-ni boş çevirmeyen Yüce Allah, onu birtakım hediyelerle uğurlamıştır. Bakara suresinin "Âmene'r-resûlü..." diye başlayan son iki ayeti o makam-

da vahyedilmiş, şirk koşmak kaydıyla ümmetinden gûnahkârların dahi bağışlanacağı müjdesi orada verilmiştir. Yine orada elli vaktin değerini taşıyan beş vakit namaz farz kılınarak rahmet kapıları sonuna kadar açılmıştır. (İbn Hanbel, I, 423)

Yolculuğu boyunca misal âleminde bu satırların dar sınırlarına sığmayacak kadar çok sayıda olağanüstü manzaraya şahitlik eden Resulullah, cennet kapısının üzerinde bir ibare görür: "Sadaka on misliyle, borç vermek ise on sekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır." Borç verilen şey niçin sadakadan daha üstün oluyor, diye sorunca Cibrail, "Çünkü sadaka isteyen, ço-

ğu kez yanında para olduğu hâlde ister. Borç isteyen ise ihtiyacı sebebiyle." cevabını verir. (İbn Mace, Sadakat, 19) Böylece borç verilen paranın eriyeyeceği endişesi ortadan kalkar ve Allah katında katbekat mükâfatlandırılır: Karz-ı hasen.

Resul-i Ekrem miraç yolculuğunu anlatınca Kureyş şaştı, ne yapacağını bilemez oldu. "Kervanların bir ayda gidip bir ayda geldikleri mesafeyi Muhammed bir gecede nasıl alabilecekti?" dediler. Hâlbuki Hz. Muhammed (s.a.s.) onların kullandıkları vasıtaları kullanmış değildi. O, Burak'a binmişti. Burak, şimşek manasına gelir. Demek ki miraçta şimşek sürati vardır. Mekke müşrikleri böyle yüce hakikatleri idrak edecek seviyede değildi. Ne bu ilahi tecelliyi görecekti gözleri ne semavi çağırışı duyacak kulakları ne de lahuti esrarı kavrayabilecek akılları vardı.

Bir hevesle Hz. Ebubekir'e koştular:

— Muhammed dün gece Beytül-Makdis'e gidip geldiğini söylüyor. Buna da mı inanacaksınız?

— Bunu size o mu söyledi?

— O söyledi!

— O söylediyse doğrudur!

— Sen gerçekten onun gece Beytül-Makdis'e gidip sabah olmadan geri geldiğine inanıyor musun?

— Doğrusu ben, bundan çok daha imkânsız şeylere inanıp onu tasdik etmekteyim. Öyle ki sabah akşam ona gökten gelen vahyi doğrulamaktayım.

Bu derin teslimiyetiyle Hz. Ebubekir'e "Siddîk" denildi.

Bir millet, namazı unuttuğunda göğsü açılan kapılar kapanır; Kudüs'e sırtını döndüğünde ise yeryüzü onlar için daralır. Miraç, bir bakıma bu iki unutuluşun yeniden hatırlanışıdır.

*“Ol ki mü’min idi tasdik eyledi,
Evvelâ îmânı Sıddîk eyledi”*

Nâyî Osman Dede

Müslümanlar böyledir. Aklı bir put gibi yüceltmezler; hareket kabiliyeti düz zeminle sınırlı olan mantığı mabet kılmaz ve bu zeminden mülhem hiçbir görüşü mutlaklaştırmazlar. Dahası zihnin adım atamadığı, kavrayışın nefesinin kesildiği o eşîge vardıklarında “anlayamıyorum” demekten çekinmez; acziyetlerini vakarla kabul ederler. Bu kabul ediş; hayatı maddeye hapseden fakat fitratı susturamadığı için manadan da büsbütün kopamayan kimi Batılı aydının, “Saçma olduğu için inanıyorum” yaklaşımına sığınmasındaki gibi nihayetinde yine aklı kutsayan bir tutumla izah edilemez. Hele ki entelektüel gelişim sürecini henüz tamamlayamamış; Batı’nın kötü birer kopyası olmaktan öteye geçemeyen yarı aydınların, “Yoktur; çünkü bulamadım.” kuruntusunda görüldüğü üzere akla tapınmaya varan tavırlarına hiç benzemez. Aksine ayırt edici vasfı, “Aşkın olana teslimiyet” olan bu kabul edişin özünde, “Benim bulamamış olmam, onun olmadığı anlamına gelmez.” düsturuyla acziyetini itiraf eder.

İşte miraç, böyle bir hadisedir. Zaman ve mekân üzerinde yürüyen bir mucize. O hâlde İslam, daha ilk zamanlarında geldiği çağdan en az iki bin yıl ilerideydi. Üstad Sezai Karakoç’un *Kıyamet Aşısı*’ndan istifade edecek olursak: “Göge füzeler fırlatıldığı, gezegenlere ulaşılmasına girişildiği bu ‘feza çağı’nda, miraç mucizesinin anlam ve

hikmetleri biraz daha fazla anlaşılmıyor mu? Mucize ta o zamandan ilmin bugünkü gelişimini görmüş, bu gelişime işaret etmiş ve âdeta ona o zamandan meydan okumuş, onun asla ulaşamayacağı bir fizik ve fiziği aşkın yükselişi gerçekleştirmiştir. Bu mucize âdeta lisan-ı hâl ile diyor ki: ‘Daha hiçbir işareti yokken ilminizin eninde sonunda alacağı yönü şimdiden görüyoruz ve ulaşmayı hayal bile edemeyeceğiniz bir gerçekleştirişle sizi uyarıyoruz; ey insanlar, ileride bilginiz bu doğrultuyu aldığında gurura kapılmayınız. Allah’ı unutmayınız ve O’nunla yarış yaptığınız zannına kapılmayınız, size verilen bilgilerden ötürü daha çok hamd edici olunuz.’ Müslümanı öbür insanlardan ayıran özelliklerden biri de bir gece yolculuğunun izini yüzünde taşımasıdır. Bu bir yorgunluk izi değil bir sıhhat izidir. Miraç izidir bu...”

Evet, günde beş vakit onu uzuvlarımıza, en çok da alnımıza nakşederiz: Namaz. Ve her rekât, semavata uzanan o göklere yolculuğun bir hatırlayışı gibidir. Bir mümin namaza durduğunda aslında kendi içinde bir miraç yaşar: Sessizlikte bir yükseliş, teslimiyette bir diriliş... Yere kapanmış bir alnın, arşa kanat çırpışı...

Mirac’a Kudüs’ten yükselinir ama merdivenler namazla aşılır. Kudüs ve namaz. Biri yolun eşîgi, diğeri yolculuğun özüdür. O gece Beytül-Makdis, yalnızca bir buluşma mekânı değil; yeryüzünün semaya açılan ilk kapısı hâline gelmiştir. Kudüs bize yeryüzündeki sorumluluğumuzu; namaz ise göklerle olan bağımızı hatırlatır. Ve bütün bu

hatırlatışlar şunu fısıldar: “Her namazda Kudüs’ün ruhu vardır ve her Kudüs sevdasında namazın göz aydınlığı...”

Namaz, ruhun yeryüzü ağırlığını üzerinden atarak sonsuza doğru uzandığı merdiven; Kudüs, bu merdivenin eşîgi ve her vakit, ruhun göğe uzanan bir çağrısıdır. Kudüs, bu çağrının yeryüzündeki yankısı... Namaz göğe yükselen bir dua ise Kudüs, yere düşmüş bir dua gibidir; toplanmayı, kaldırılmayı, hatırlanmayı bekler.

Bir millet, namazı unuttuğunda göğe açılan kapılar kapanır; Kudüs’e sırtını döndüğünde ise yeryüzü onlar için daralır. Miraç, bir bakıma bu iki unutuluşun yeniden hatırlanışdır: Göğün çağrısı ve yeryüzünün emaneti.

Bir de namaz, göğe çıkmanın değil; göğü içimize indirmenin sırrı. İnsanın, içindeki putları secdeye paramparça ettiği sessiz bir çılgılık... Her kıyam, karanlığa karşı dikilen bir ruh; her rükû, kibri çözen bir ikrar; her secde, kalbi Rabbe bağlayan görünmez bir kök.

Bir de insanın iç Kudüs’üdür namaz: İstilaya uğrayan, kirlenen, unutilan, temizlenmeye susamış iç şehir. Ve her secde, insanın kendi Kudüs’ünü kurtarma çabasıdır. İşte bu yüzden namaz sadece bir ibadet değil; kendi içimizde her gün yeniden yaşadığımız bir miraçtır.

O hâlde kalbin Kudüs’ü namazla arınmadıkça yeryüzünün Kudüs’ü sahipsiz kalır. Miraç, işte bunun haykırışıdır: Göge yürümek için önce Kudüs’ü kuşan! Gece ağırdır fakat nur daha ağır... Miraç ki o nuru taşıyabilenlerin gecesidir. ■

İSTİAZE ALLAH'A SIĞINMAK

Dr. Nurhayat HARAL YALÇI

İstanbul Maltepe Vaizi

Yüce Allah dünya hayatını, inananların ahiretlerini inşa ettikleri bir süreç olarak tayin etmiştir. Gökte ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lütuf olarak insanın hizmetine sunarak (Casiye, 45/13) ondan dünyada yaratılış amacına uygun bir yaşam sürmesini istemiştir. İnsanın yaratılış amacı, Allah'ın gönderdiği Kur'an'a ve rehber olarak tayin ettiği Hz. Muhammed'e uyarak ona kulluk etmektir. (Zariyat, 51/56) Dünyaya hayatının yaratılış amacımız olan kulluğun gerçekleştiği ve ebedî hayatımızın burada yapıp ettiklerimizle inşa edildi-

ği bir süreç olduğunu idrak etmek de kulluğumuzun bir gereğidir. Rabbimiz bu süreçte bizleri başıboş bırakmadığını, rahmeti ile kuşatarak koruyup kolladığını ve başımıza gelen her durumda kendisine sığınıp güvenenlerin yanında olduğunu Kur'an ve sünnet yoluyla bize öğretmiştir.

Kulluk yolunda karşılaşılan zorlu süreçler ve sarp yokuşlar Allah'a dayanmak, O'na sığınmak ve güvenmekle aşılar. İstiaze inananların dünya hayatında başlarına gelen veya gelmesi muhtemel olan her durumdan korunmak için Allah'a sığınmalarını ifade eder.

Güvende olma ve beğenilme (sevilme) ihtiyacı insanın doğuştan getirdiği en temel ihtiyaçları arasında ilk sıralarda yer alır. İnsanın bu ihtiyaçları dünyaya geldiği andan sonraki ilk bebeklik döneminde ailesinin gösterdiği ilgi ve koruma ile karşılanır. Sonraki süreçte dünya yolculuklarında ihtiyaç duydukları her anda Yüce Allah kullarının yanındadır ve "Rahman" esma-i hüsnası ile onları koruyup gözetmektedir.

Rabbimiz O'na sığınıp güvenenleri kendi emniyeti altına alacağını Kur'an'da peygamberleri örnekliğiyle bize öğretmiştir. Hangi durumlarda ve nelerden Allah'a sığınmamız gerektiğini yine Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetinden öğreniriz. Kur'an'da Hz. Nuh (a.s.) bilmediği şeyi istemekten (Hud, 11/47), Hz. Yusuf (a.s.) kendisine davetkâr bir şekilde yaklaşan kadının onu etkilemesinden (Yusuf, 12/23), Hz. Musa (a.s.) ahirete inanmayan kibirlilerden (Mümin, 40/27) ve onların düşmanlıklarından (Duhan, 44/20) Allah'a sığınarak O'ndan yardım istemişlerdir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'e de (s.a.s.) baş-

ta şeytanların vesvese ve hilelerinden, kalpleri kin dolu olanların ve hiçbir delile dayanmaksızın Allah'ın ayetleri hakkında tartışanların kötü niyet ve davranışlarından Allah'a sığınması emredilmiştir. (Araf, 7/200; Nahl, 16/98; Mümin, 40/56; Fussilet, 41/36; Felak, 113/1-5; Nas, 114/1-6; TDV İslam Ansiklopedisi, XXIII, 318)

Müslümanlığımızın iki temel ilkesi iman etmek ve salih amel işlemektir. Salih amel, hem bu dünyada hem ahirette insana, yakın ve uzak çevresine ve tüm insanlığa faydası olan iyi ve güzel şeyleri kapsar. Peygamberimiz hadislerinde kötü fiil ve sıfatlardan, insana eziyet veren şeylerden, dünya ve ahirette fayda vermeyen işlerden de Allah'a sığınmıştır. Yine nimet ve sıhhatin yok olup gitmesinden, Allah'ın gazabı ve ahiretteki azabından, acizlik, bunaklık, tembellik, korkaklık ve cimrilikten, ödenmesi çok zor olan ağır borçtan, organlarımız ile işleyeceğimiz günahlardan, kabir azabından, zulmetmekten, zulme uğramaktan, kötü huylardan ve bizi Allah'a kulluk yapmaktan alıkoyan arzu ve isteklerden Rabbimize sığınmıştır.

Kur'an'da bizi yaratılış amacımızdan saptırarak kulluk yolculuğumuzu sekteye uğrattığı için şeytandan ve onun şerrinden Allah'a sığınmamız öğütlenmiştir. İnananlar olarak gerek günlük hayatımızda işlerimize başlarken gerekse namazlarımızda, Allah'ın adını andığımız "Bismillâhırrahmânırrahîm" ifadesinden önce "Eûzübillâhimineşşeytânırracîm" diyerek en başta şeyta-

nın şerrinden Rabbimize sığınırız. Müminun suresinde şeytanların vesveselerinden, tahriklerinden, oyun ve hilelerinden ve yine onların inananların yanlarında bulunup onları etkilemelerinden Allah'a sığınmaları gerektiği öğretilmiştir. "De ki: Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Ey Rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım." (Müminun, 23/97-98) ayetleri Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ve onun vasıtasıyla kıyamete kadar tüm inananlara öğretilen bir sığınma ve korunma duasıdır. İlgili ayetlerde şeytanın hiç vazgeçmeden Allah'a inanan kulları yolundan saptırmak için çabalaması ve her fırsatı kollayarak tekrar tekrar denemesini ifade etmek üzere olsa gerek, Allah'a sığınmak anlamına gelen istiaze lafzı iki farklı ayette sığınmayı ifade etmek üzere peş peşe kullanılarak Rabbimize sığınmanın gerekliliği güçlü bir şekilde vurgulanmıştır.

Peygamberimizin sabah ve akşam üçer kez olmak üzere okuduğu "Kim her sabah ve akşam üçer defa 'ismi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar vermeyeceği Allah'ın adıyla (başlarım). O her şeyi işitir ve bilir' derse ona hiçbir şey zarar veremez." (Ebu Davud, Edep, 101; Tirmizi, Deavat, 13) şeklindeki bu dua, bir felaket isabet etsin etmesin, yaratılmış her şeyin zararından kullarının her an kendisine sığınmasını ifade etmesi açısından önemlidir. Rabbimiz azameti yüce ve her şeye gücü yetendir ve kul olmanın özü dua ile O'na sığınmaktan ibarettir. (Furkan, 25/77)

Felak ve Nas sureleri en önemli sığınma dualarından ikisidir. Peygamberimizin sabah ve akşam okunmasını tavsiye ettiği bu iki sureye, ilgili ayetlerde geçen durumlardan korumada ve güvende tutmada zırha benzetilerek "muavvizeteyn" ismi verilmiştir (Tirmizi, 5/567; Ebu Davud, 5/320). Felak ve Nas surelerinde Rabbimize sığınma duygusu en derin anlamı ile bize öğretilmiş ve bizi koruyacağına şüphesiz bir şekilde inanarak O'na sığındığımızda, insanlar başta olmak üzere görünür görünmez her türlü varlığın şerrinden korunacağımız öğretilmiştir.

Yüce Allah'ın esma-i hüsnasından biri de es-Samed'dir (c.c.). Kendisi hem var olmak hem de varlığını devam ettirmek için hiçbir şeye muhtaç olmazken, yaratılmış olan tüm mahlukatın var olmak için ve varlığını sürdürebilmek için sadece Allah'a muhtaç olduğunu ifade eden Samed esması İhlas suresiyle bize öğretilmiştir. Her konuda O'na sığınmaya muhtaç kulları olarak bizleri maddi ve manevi açıdan muhafaza eden, koruyup kollayan, kendi emniyet ve güveni ile kalplerimize huzur bahşeden Yüce Rabbimize sonsuz hamd ederiz.

Allah'a sığınmak ve korunmak için O'nunla dualar ile bağ kurmak, kendi acizliğimizin farkında olarak Rabbimizin kudretini anlamak kulluğumuzun bir parçasıdır. Hep beraber kul olduğumuz idraki ile Rabbimize yönelelim ve Kur'an'ın öğrettiği, Efendimizin sığındığı dualar ile biz de Rabbimize sığınalım.

TÜKENMEDEN ÖMÜR SERMAYESİ

Dr. Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ
قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا
تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ
بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

“Nihayet onlardan birine ölüm gelince, ‘Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım.’ der. Hayır! Bu sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır.”

(Müminun, 23/99-100)

Dünyaya gözlerimizi açıp etrafımızdakileri anlamaya ve algılamaya başladığımızdan beridir çevremizde hep birilerinin eksilmekte olduğunu görmekteyiz. Çocukluk döneminde camiye giderken gördüğümüz yaşlıların büyük çoğunluğu artık bu dünyadaki serüvenini tamamlamış, bazı genç dostlarımız da erken ayrılıklarıyla acılarını kalplerimize emanet etmiş bulunmaktadır. Geçmişte yaşanan pek çok şey artık hafızamızda birer anı olarak kalmıştır. Yüce Rabbimizin yarattığı Güneş, Ay ve arz seyrine devam ederken saatler, günler ve yıllar sessizce akıp gitmektedir.

İnsan, bir yönüyle zamanla kaim olup vakit geçtikçe yaşlanıp eksilmektedir. Yaşadığı günler arttıkça da ömür sermayesi ya-

vaş yavaş tükenmektedir. Beşerin zaman ile olan bu bağı, arifler şöyle kelimelere dökmüşlerdir: “Ey Âdemoğlu! Sen ancak günlerden ibaretsin; her geçen gün, senin bir parçanı alıp götürür. Ey Âdemoğlu! Sen, annenin seni doğurduğu günden beri ömrünü tüketmekte-sin.” (İbn Ebü'd-Dünya, Zühd, s.187) İnsanın her an ve günle birlikte biraz daha tükendiğini hatırlatan bu hikemi cümleler, yüz-yıllar öncesinden bizi uyarmaktadır.

Ömür sermayesi, Yaradan tarafından insana bahşedilmiş bir nimettir. Ancak bu ikram her gün yeniden güneşin doğması ve her gece ayın yeniden ışığını bizlere aksettirmesi gibi tekrar etmez. Ondan geçen her an, geri gelmemek üzere gitmiştir.

Bu büyük ilahi lütfun kıymetini çok iyi bilmek gerekmektedir. Fakat Efendimiz (s.a.s.) insanların çoğunun, “sağlık ve boş vakit” gibi iki nimetin kadri-ni bilemediğini haber vermekte (Buhari, Rikak, 1) ve onların zaman nimetini kullanıp değerlendirenken yaptığı tercihlere dikkat çekmektedir. İnsanlar, bu seçimlerine göre vaktini zayı ve heba edenler, kötülüğe bulaş-masa da vakti istenilen ölçüde değerlendiremeyenler ve vakti Allah yolunda kuşananlar olarak üç grupta toplanabilir.

İlahi kelamın beyanına göre yaşam serüveninde zamanını Allah'ın rızasına uygun yaşayarak geçirenler kazanmıştır. Bu hakikat Asr suresinde bizlere şöyle açıklanmıştır: “Andolsun zamana ki insan gerçekten

ziyan içindedir. Ancak iman edip de salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir).” (Asr, 103/1-3) Hayat yolculuğu esnasında Allah’ın hoşnutluğunu arayan bu kimseler, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Faydalı, hayırlı ve anlamlı işlerle meşgul olurlar. Mülkün malikinin cinleri ve insanları, O’na kulluk etsinler diye yarattığını bilirler. (Müminun, 23/3; Zariyat, 51/56)

Hayatlarının her safhasını Allah’ın rızası doğrultusunda yaşamaya gayret eden bu kişiler, gençlik yıllarında neşeyi ve huzuru Allah’a kullukta bulmuşlar, iffetlerini koruyup gönüllerini mescitlere bağlamışlardır. Bundan dolayı mahşer günü Allah’ın arşının gölgesinde gölgeleneceklerini ümit ederler. (Buhari, Ezan, 36) Çünkü onlar, gençlik çağlarını verimli bir bahçeyi eker gibi ekerek ahirette bunun karşılığını almayı umarlar. Ömürlerini iman ve salih amel çerçevesinde sürdüren bu kimseler, dünya ve ahiret saadetini kazanmışlardır.

Ömür sermayesini bereketli değerlendiremeyip ilahi nimetin çoğunu mübah işlerde harcayanlar da vardır. İlk bakışta bu durum zararsız gibi görünse de mübah olan bir işe harcanan zaman, eğer insanın dünya ve ahiret hayatına katkı sağlamıyorsa bu vakit dilimi de aslında boşa harcanmış sayılır. İnsanın kendisine ve çevresine herhangi bir yarar sağlama-

yan davranışlara yoğunlaşması, onun dünyası ve ahireti için anlam taşıyan işlere yönelmesini engellemiştir. Böylece insan, zamanını ve enerjisini faydasız uğraşlarla tüketmiş, gerçek anlamda hayır ve sevap elde edeceği amelleri yapmaktan mahrum kalmıştır.

Üçüncü gruptakiler ise tercihlerini inkâr, boş işler, eğlence ve nefsanî arzulardan yana kullanılarak ömürlerini heba etmişlerdir. En değerli sermayelerini günahlarla tüketmişler, gaflet içerisinde yaşamışlar, dünya nimetlerini amaç hâline getirmişler ve bunun sonucu olarak Allah’ın rızasından uzak kalıp asıl yurtları olan ahirette hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır. Onlar sadece dünya hayatını, onun zevklerini, ziynetini ve debdebesini istemişler, nefislerinin arzu ve isteklerine uyarak zavallı olmayı tercih etmişlerdir. (Tirmizi, Sıfatü’l-kıyame, 25)

Ömür, hesabı verilmek üzere kula emanet edilmiş bir sermayedir. Yaratıcı ve yaşatan, insanların amelleri kendilerine gösterilmek üzere bölük bölük çıkarılacağını, kim zerre kadar hayır ya da şer işlemişse onu göreceğini bize bildirmiştir. (Zilzal, 99/6-8) Allah’ın elçisi de “Kıyamet gününde insanoglunun, ‘Ömrünü nerede ve nasıl geçirdiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, bildiği ile amel edip etmediğinden’ hesaba çekilmediğinden Rabb’in huzurundan bir yere kımıldayamayacağını”

haber vererek (Tirmizi, Sıfatü’l-kıyame, 1) bu hususu daha detaylıca bize açıklamıştır.

Hesap gününde, ömür sermayesini yanlış kullanmaktan kaynaklanan pişmanlığın fayda vermeyeceğini haber vermektedir bize ilahi kelam. O gün nedamet duyanların geri dönme talepleri reddedilecek ve dünya hayatında verilen fırsatların yeterli olduğu hatırlatılacaktır. İhmal edilen ibadet, taat ve hayır gibi salih amelleri yapmak için dünyaya geri dönme istekleri kabul görmeyecektir. (Secde, 32/12) Kısacık bir zaman dahi olsa dünyaya geri dönüp ilahi daveti kabul etme arzusuna da karşılık verilmeyecektir. (İbrahim, 14/44) Çünkü Yüce Allah, düşünen kimselerin anlayabileceği ve öğüt alabileceği kadar insanlara ömür vermiştir. Hatta onları hakikate çağırır diye peygamber de göndermiştir. (Fatır, 35/37)

Sonuç olarak bize bahşolunan hayat, en kıymetli hazinemizdir. Bu sermayemizi, gafletle değil ibadet ile; boş işlerle değil hayırlı amellerle değerlendirmek, dünyada huzurun ahirette de saadetin anahtarıdır. Bunu başarıp ömrünü Allah’ın rızası ekleninde değerlendirenler, hem bu dünyada hem de ahirette kazanmışlardır.

Tükenmeden ömür sermayesi
Gelmeden bedenlerimizin son
demi

Lütfeyle Ya Rahman aciz
kullarına

Senin rızana uygun
yaşayabilmeyi.

Âmin. ■

MÜSLÜMAN GİTTİĞİ YERDE İZ BIRAKIR KİR BIRAKMAZ

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ

“Temizlik imanın yarısıdır.”

(Müslim, Taharet, 1)

İslami literatürde temizlik, “taharet” kavramıyla ifade edilir ve genellikle hadis ile fıkıh kitaplarında inanç bahislerinin hemen ardından ele alınan ilk konulardan biridir. Bunun nedeni, müminin önce kalbini şirk, nifak ve küfür gibi manevi kirlere arındırması, ardından da beden, elbise ve mekân temizliği gibi maddi nezafete riayet etmesidir. Nitekim namaz gibi en önemli ibadetlerden birinin sahih olabilmesi için yalnızca beden ve kıyafetin değil namaz kılınacak yerin dahi temiz olması şart koşulmuştur. Dolayısıyla temizlik; iman, ibadet ve ahlak bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır.

Her ne kadar kalbin nifaktan, dilin yalandan ve amellerin riyadan temizlenmesi önem taşısa da İslam’da beden, elbisenin ve ibadet edilen mekânın temiz tutulması asla ihmal edilemeyecek bir yükümlülüktür. Hz. Peygamber’in (s.a.s.), “Temizlik imanın yarısıdır.” buyruğu da temizliğin dinî hayatın merkezindeki yerini göstermekte, Müslümanın hem ibadetinde hem de günlük hayatında temizliğe özen göstermesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu anlayış, Müslümanın bulunduğu her ortamda düzeni, nezafeti ve temizliği gözetmesini bir sorumluluk hâline getirir.

İnsanın tabiatında temiz olana yönelme, kirden uzak durma şeklinde fıtrî bir eğilim vardır; bu yüzden hem maddi hem manevi kir, insanın tabiatına ters düşer. Nasıl ki inançsızlık ve ahlaki yozlaşma bozulmuş vicdanlara ağır geliyorsa içinde yaşadığı ortamın pis ve düzensiz olması da akl-ı selim sahibi insanlarca kabul edilebilir değildir. Nitekim kültürümüzü ve değer dünyamızı yansıtan atasözlerinde de bu durum açıkça görülmekte; “Aslan yattığı yerden belli olur.” sözü ile temizliğin insanın kişiliğini ve karakterini yansıtan bir ölçü olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan İslam’ın temizlik vurgusu, aslında insanı kendi

özüne çağırır; onu kirleten ve fıtratından uzaklaştıran her türlü unsura karşı koruyan hikmetli bir davettir.

İslam’a göre temizlik, kişinin sadece kendi bakımına indirgenemez; yaşadığı ortamı, kullandığı alanları ve günlük davranışlarını da kapsar. Çevreyi temiz tutmak da bu anlayışın vazgeçilmez bir parçasıdır. Kimi zaman kamuya açık alanlarda rastladığımız çöpler, kaldırımlara bırakılan atıklar ve ortak kullanım alanlarının bilinçsizce kirletilmesi sadece çevreye verilen bir zarar değildir; hem kul hakkı hem de kamu hakkı ihlalidir. Çünkü bu tür davranışlar, insanların ortak kullanımına ayrılmış alanları kirletir, başkalarına zarar verebilecek bir ortam oluşturur ve toplumun ortak hakkını ihlal eder. Bu çerçevede Hz. Peygamber’in (s.a.s.), “Allah güzeldir, güzel olanı sever; temizdir, temizliği sever.” (Tirmizi, Edeb, 41) buyruğu temizliğin Allah katındaki değerini hatırlatırken “Yoldan eziyet verici şeyi kaldırmak sadakadır.” (Buhari, Cihad, 128) hadisi de çevreyi korumanın ve topluma zarar verecek unsurları ortadan kaldırmanın ibadet bilinciyle yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olduğunu göstermektedir.

Müslümanın temizlik anlayışı tam da bu noktada bir kimlik meselesi hâline gelir. Müslüman, gittiği her yere güzellik taşır; ardında ferahlık, düzen, nezafet ve hayır bırakır. “Müslü-

man gittiği yerde iz bırakır, kir bırakmaz.” sözü, bu anlayışın en veciz ifadesidir. Müslümanın bıraktığı iz; kullandığı alanı temiz bırakması, çevresini kirletmemesi, gördüğü bir çöpü kaldırması, su kaynaklarını ve ortak alanları titizlikle koruması gibi davranışlarda kendini gösterir. Onun izi temizlik, düzen ve nezafettir; ardında dağınıklık, kirlilik ve rahatsızlık bırakmak ise İslam ahlakıyla bağdaşmaz.

Bizler, tarihte temizlik konusunda dünyaya örnek olmuş bir medeniyetin mirasçılarıyız; bu mirasa rağmen yerlere tükürmek, gıda ambalajlarını ya da çekirdek kabuklarını gelişigüzel atmak, atıkları akarsu, göl ve denizlere karıştırmak gibi davranışların hâlâ yaygın olması düşündürücüdür. Bu tür alışkanlıklar yalnızca çevreyi kirletmez; insanların sağlığını tehdit eder, pek çok canlıya zarar verir ve ortak yaşam alanlarını kullanılamaz hâle getirir. Nitekim zaman zaman herkesin kullanımına açık parklarda, oturma alanlarında veya dinlenme mekânlarında karşılaştığımız kir ve dağınıklık, bu olumsuz tablonun en görünür örneklerindendir. Bu sahneler, temizliğe verdiğimiz önemden ve ait olduğumuz medeniyetin değerlerinden ne kadar uzaklaştığımızı gösteren üzücü örneklerdir.

Elbette bu manzaranın değişmesi, yalnızca eleştirmekle de-

ğil doğru bir bilinç oluşturmakla mümkündür. Nitekim okullar, camiler, aile ortamları ve sosyal medya platformları, temizliğin sadece bir öğüt değil bir yaşam biçimi olduğunu gösterecek güçlü alanlardır. Bilinmelidir ki çocuklar, büyüklerinden temizlik bilinci görmedikçe kirletmenin doğal, temizlemenin ekstra bir çaba olduğu yanılgısına kapılırlar. Hâlbuki İslam bulunduğu yeri kirletmemeyi ve temiz bırakmayı öğütler. Dolayısıyla bir mekânı temiz bulmak değil temiz bırakmak Müslümanın sorumluluğudur.

Sonuç olarak temizlik, Müslümanın hayatında ertelenebilecek bir ayrıntı değil; inancının ve sorumluluk bilincinin doğal bir gereğidir. Bu anlayış, kişiyi hem ibadetlerinde hem de günlük hayatında daha dikkatli olmaya yöneltir. Bugün şehirlerde ve ortak kullanım alanlarında karşılaştığımız olumsuz manzaralar ise temizlik hassasiyetinin zayıfladığını göstermektedir. Bu hassasiyetin yeniden güçlendirilmesine her geçen gün daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Hiç şüphesiz insanın bulunduğu yeri güzelleştirmeyi bir ibadet şuuru ile sahiplenmesi, bozulan dengeleri onarmaya ve toplumsal düzeni güçlendirmeye katkı sağlar. Bu sebeple Müslüman, temiz kalp, temiz çevre, temiz toplum anlayışını hayatının her alanında diri tutmakla yükümlüdür. ■

PEYGAMBERİMİZİN ÖRNEKLİĞİNİ KAVRAMAK

Dr. Kenan ORAL

Madrid Sosyal İşler Müşavir V.

Uzun zamandır bir takvim yaprağı okumadı birçoğumuz. Âdeta bir nostaljiye dönüştü köşeli yapraklardaki hadisler. Artık ya sosyal medyada gönderileri kaydırırken gözümüze çarpıyor ya da televizyondaki bir programı izlerken... Pek çok kişi de bir siyer, fıkıh, hadis veya İslami içerikli bir kitap okurken karşılaşıyor Peygamber Efendimizin hadisleriyle.

Hadis demişken kısaca açıklayalım. O, Peygamber Efendimizin sözlerini ifade için kullanılır. Çoğu yerde de hadis ve sünnet birbiri yerine kullanılır. Her ikisi de sözün ve eylemin sahibini hatırlatır bize. Çünkü sözün kendisinden daha önemlisi, o sözün dudaklarından döküldüğü kişidir. O kişi, Kur'an'ın en güzel örnek (üsve-i hasene) olarak nitelediğidir. Yüce Allah, "İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır." (Ahzab, 33/21) sözleriyle Müslümanlara tek rehberi işaret etmiştir.

Hız Muhammed (s.a.s.) ahlakıyla, ibadetiyle, insan ilişkileriyle, kısacası tüm yaşamıyla Cahiliye Çağı'nı aydınlatan üstün bir beşerdir. Beşerin en sevgilisi, aradan asırlar geçse de Müslümanların gönül bağlarını daha da sıklaştırdığı yüce elçidir. İnsan, gönül köprüsü kurduğu kişiye benzer. Sevgi medeniyetini kurana, sevgi beslemekten daha doğal ne olabilir ki! Onu sevmek, Müslüman olmanın gereğidir. Sevmenin yanı sıra örnek almamız da gerekir. Tam bu noktada bazı sorular gelir zihinlere. Bizden 14 asır önce, bizden farklı bir coğrafyada yaşamış olan Peygamberimizi örnek alırken dikkat etmemiz gereken hususlar var

mıdır? Örnek almak; ittiba etmek, tabi olmak, Efendimizin yoluna, ahlakına, faziletlerine, düsturlarına kısaca sünnetine tabi olmaktır.

Nebevi sünnete uymak önce onu anlamakla başlar. Bunun için İslam'ın asırlara damga vuran evrensel ilkelerini ve prensiplerini kavramakla yola koyulmak gerekir. İslam'ın ilk ilkesi Allah'tan başka ilah kabul etmeyen tevhiddir. Allah'ın en güzel isimlerini öğrenmekle Yüce Yaradan'ı tanımaya adım atarız. Fitrata en uygun din İslam'ın asli amaçlarının; dini, canı, aklı, nesli ve malı korumak olduğuyla devam ederiz anlam yolculuğuna.

Sonraki adım, vahyin ışığında yetişen Hz. Peygamber'i tanımak ve görevlerini ve konumunu bilmektir. Unutulmalıdır ki vahiy-sünnet ilişkisi bir bütündür. Peygamberimizin ilk vazifesi vahyi insanlığa tebliğ etmek ve açıklamaktır. Peygamberimizi tanımak onun Hira mağarasındaki "ikra/oku" emrinin geldiği zamandan Mekke'deki davet dönemine, yaşadığı sıkıntılara, çözüm arayışlarına, stratejisine ve hak yolundaki mücadelesine; Medine sözleşmesiyle kurmaya çalıştığı ortak yaşam ve barış ikliminden, İslam'ın önündeki engelleri kaldırma yolundaki gayretlerine; aile hayatından, devlet yönetimindeki adalet ve ahlak ilkelerine kadar, 23 senelik risaletini öğrenmeyi gerektirir. Bunları öğrenmekle Efendimizi ve onun sünnetini anlamak için artık ön bilgileri edinmiş ve zihnen hazırlanmış oluruz.

Sünnet, takip edilmesi alışkanlık hâline gelmiş toprak bir yol gibidir. Onun üzerinde o kadar gidilmiştir ki artık yolcular için hep takip edilen bir rota, en iyi yol ve hedefe selamete vardır bir güzergâha dönüşmüştür. Kavramsal manasıyla Hz. Muhammed'in (s.a.s.) söz, davranış ve tutumlarından oluşan ve bizim de takip etmemizi istediği örneklik olarak açıklayabiliriz sünneti. Sünnet, onun hikmet dolu yoludur, bizi davet ettiği yoldur. Üzerinde sapmadan, durmadan sabit kadem yürüyeceğimiz istikrarlı ve dosdoğru bir yol.

**Örnek almak;
ittiba etmek,
tabi olmak,
Efendimizin
yoluna, ahlakına,
faziletlerine,
düsturlarına
kısaca sünnetine
tabi olmaktır.**

Sünnetin en temel kaynaklarından hadisler. Bu nedenle sünneti tespit etme, anlama ve kavrama, hadisleri doğru değerlendirmekten geçer. Efendimizin söz ve eylemlerindeki gaye ve hikmetlerin peşine düşüp fıkhetmek ile mümkün olur. Hz. Peygamber'in neyi, niçin ve nasıl yaptığını arayarak bu yolda ilerleriz. Bu uğurda öncelikle İslam ilim geleceğindeki hadis usulü, hadis tarihi, fıkıh usulü ve fıkıh ilmine eğilmek gerekir. Geçmiş ve şimdiki âlimlerimizin yaptığı gibi ayet ve hadislerden hareketle sünnet-i Nebi'yi tespit etmek ciddi bir birikim ve mesai gerektirir. Burada sünneti kavramanın bazı ilkelerinden bahsederek bu yolda ilerlemek isteyenlere bir kapı aralamaya çalışalım.

Sünneti tespitte, öncelikle ana malzememiz olan hadisin güvenilirlik seviyesine odaklanılır. Okuduğumuz hadisin, sahih mi, zayıf mı, yoksa uydurma bir söz mü olduğunu güvenilir kaynaklardan araştırır veya işin ehli olan kişilere sorarız. Eğer hadis güvenilir ise onda nasıl bir örneklik olduğunu araştırmaya devam ederiz. Konuyla ilgili ayet ve hadisleri bir araya getirerek bütüncül bir metodla inceleriz. Unutmayalım ki hadisler, sünneti tespit etme noktasında bir yapbozun parçaları gibidir. Yapbozu, tek bir parçasından hareket ederek anlamak ne kadar zor ise sünneti de tek bir hadis riva-yetinden hareketle kavramak o nispette zordur.

Hadislerin hangi amaçla nasıl bir ortamda ve hangi olay üzerine söylendiğini bilmek

de sünneti doğru tespit etmek ve anlamak için önemlidir. Örneğin, Buhari'nin *el-Câmi-u's-Sahîh* adlı eserinde, "Sizden biri cumaya gelmek istediği zaman gusletsin." (Buhari, Cuma, 2) hadisini okuduğumuzu varsayalım. İlk aklımıza her cuma günü namaza giderken gusül abdesti almamız gerektiği gelir. Daha sonra Ebu Davud'un *Sünen* isimli eserinde İbn Abbas'ın açıklamalarını okuruz. İnsanların fakirlikten dolayı yünlü kıyafetlerle mescide geldikleri, mescidin de darlık ve basıklık gibi fiziki şartları nedeniyle sıcak günlerde ağır bir kokuya neden olduğunu ve bu nedenle de Hz. Peygamber'in yıkanma ile ilgili hadisini söylediğini öğreniriz. (Ebu Davud, Taharet, 128 [353]) Konuyla ilgili diğer verileri de birlikte değerlendirerek cuma günü gusletmenin bir farz veya vacip değil sünnet olduğunu anlarız.

Hz. Peygamber'in üslubundaki zarafetini, az sözle çok şey ifade etme kabiliyetini ve Arapçanın teşbih, mecaz gibi edebî sanatlarını, deyimleri kullanma tarzını öğrenmeden sünneti kavramak mümkün değildir.

Bilindiği üzere ilk İslam toplumunda Hz. Muhammed'in (s.a.s.) asıl vasfı peygamberliktir. Bununla birlikte onun devlet başkanı, kadî/hâkim ve arabulucu gibi pek çok yönleri ve vasıfları da vardır. Dolayısıyla söz konusu özellikler açısından hadisleri incelemek, sünneti doğru anlamak için gereklidir. Özellikle fakih sahabiler, Peygamberimizin bu sıfatlarını bildiğinden daha doğru bir

örneklik çıkarabilmekteydiler. Örnek kabilinden, Hz. Aişe'nin parasını ödeyerek serbest bıraktığı Berire isimli sahabinin tavrına göz atalım. Berire, bir köle olan Muğise b. Cahş'ın hanımıydı. O, özgürlüğüne kavuştuktan sonra eşinden ayrılmak istedi. Fakat Muğise, Berire'yi çok seviyor ve ayrılmak istemiyordu. Peygamberimize gidip Berire ile konuşup boşanma kararından vazgeçirmesini rica etti. Bunun üzerine Allah Resulü, Berire'ye, "Berire, o senin çocuklarının babası, ona geri dönsen ya!" diye tavsiyede bulundu. Fakat Berire, "Ya Resulallah, bu bir emir mi?" diye sordu. Bu cevabın üzerine Allah Resulü, sadece arabuluculuk yaptığını ifade etti. Berire de sorusu ile Peygamberimizin sözlerinin tebliğ kapsamında olmayıp sadece nasihat kabilinden olduğunu gördü. Bu nedenle de eşinin barışma teklifini kabul etmeyip ondan ayrıldı. (Buhari, Talak, 16 [5282-5283]; İbn Mace, Talak, 29 [2074]; Abdürrezzak, 7/250, [13010])

Hadislerde gerçekten örnek alınması gereken hususu kavramak için rivayetteki amaç ile araç dikkatli bir şekilde ayırt edilmelidir. Zira araçlar genellikle bölgeye, örfe, tarihî ve sosyal şartlara göre değişirken amaçlar baki kalır. Bu konuda misvak kullanmayla ilgili hadislere göz attığımızda birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Hz. Peygamber, ümmetine sıkıntı vermeyecek olsa misvak kullanmayı her namaz vaktinde kullanmayı emredeceğini söylemiştir. (Ebu Davud, Taharet, 25 [47]) Bir başka hadiste misvak kullanmanın peygamber-

lerin sünnetlerinden olduğunu ifade etmiştir. (Tirmizi, Nikah, 1 [1080]) Yine misvağın ağız temizlediği ve ağız temizliğinin de Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olduğunu hatırlatmıştır. (Nesai, Taharet, 5 [5]) İlk bakışta rivayetlerde misvak kullanmanın vurgulandığı göze çarpar. Daha dikkatli okunduğunda ise misvağın, ağız ve diş temizliği yapmanın aracı olduğu görülür. Dolayısıyla hadisler birlikte değerlendirildiğinde misvak kullanmanın yanında Hz. Peygamber'in bize sünnet olarak bıraktığı esas şeyin, herhangi helal bir araç ile ağız ve diş temizliği olduğu anlaşılır.

Sünneti kavramada çok dikkat edilen noktalardan biri de hadislerin, kendi özel illet ve hikmetlerini araştırmaktır. Fakihler, özellikle muamelat konusundaki hadis rivayetlerini incelerken hadisteki emir veya yasaklamanın hangi gerekçeye dayandığını tespit etmeye özel önem vermişlerdir. Bu çerçevede verilen hükümlerin dayandığı ihtiyaç, zaruret ve meşakkat gibi illet ve hikmetleri kavramaya gayret göstermişlerdir.

Son olarak vurgulamalıyız ki üsve-i hasene olarak Kur'an-ı Kerim'de bize örnek kılınan Hz. Peygamber, sünnetleriyle kendi çağında olduğu gibi bugün ve kıyamete kadar bize yol göstermektedir. Onun sünnetlerini anlamak, kavramak ve hayatına uygulamak her Müslümanın görev ve sorumluluğudur. Bunun için de sahih bir İslam perspektifinin yanı sıra hadis ve fıkıh gibi ilimleri öğrenmenin zarureti ortadadır. ■

MESCİD-İ AKSA'DA İKİ ŞADIRVAN

Mescid-i Aksa'da Bir Şafii Sebili: Kâse Şadîrvanı

Kubbetü's-Sahra'dan Kible Mescidi'ne uzanan taş merdivenlerin sonunda, ziyaretçileri yüzyıllardır Harem-i Şerif'in gündelik hayatına tanıklık eden mütevazı bir şadîrvan karşılar. Halk arasında Havuz (Birke) olarak anılan bu kâse biçimli yapı, Haçlı işgalinin ardından Kudüs'e Müslüman kimliğini kazandıran geniş kapsamlı inşaa ve ihya sürecinin bugün hâlâ ayakta duran taş nıklarından biridir.

Kudüs'teki pek çok tarihî yapı gibi Kâse Şadîrvanı da asırlar boyunca farklı Müslüman yönetimlerin izlerini taşır. Şadîrvan, Memlükler döneminde Kudüs'ü pek çok eserle süsleyen Dimaşk saltanat naibi Emir Seyfeddin Tenkiz en-Nasîri tarafından 1327 yılında restore edilmiştir. Osmanlı döneminde ise Kanuni Sultan Süleyman'ın şehir genelinde yürüttüğü su tesisatı ve kanal projesi kapsamında, 1531-1542 yılları arasında tekrar onarımdan geçmiştir.

Yuvarlak bir havuzdan oluşan şadîrvanın ortasında, suyu havuza aktaran kâse biçimli bir fıskiye bulunur. Şafii mezhebi mensupları için inşa edilen yapı, 'Şafii Sebili' olarak da anılır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan düzenlemelerle havuzun çevresine abdest muslukları eklenmiş ve bu muslukların önlerine taş sekiler yerleştirilmiştir. Merkezdeki mermer havuz ise demir parmaklıklarla çevrilmiştir.

Asırlar boyunca şadîrvandan su akmaya devam etmiş; müminler Mescid-i Aksa avlusunda ibadete hazırlanırken bu kadim su yapısı, Harem-i Şerif'in canlı hafızasının bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür.

Mescid-i Aksa'da Osmanlı Hatırası Bir Şadırvan: Kasım Paşa Şadırvanı

Silsile Kapısı'ndan Mescid-i Aksa avlusuna adım atan ziyaretçileri, Kubbetü's-Sahra'nın yanı başında bir Osmanlı şadırvanı karşılar. Kayıtbay Sebili'nin yanında ve Eşrefiyye Medresesi'nin hemen karşısında yer alan bu su yapısı, "Mahkeme Sebili" olarak da bilinen Kasım Paşa Şadırvanı'dır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, İstanbul'daki Kasımpaşa semtine de adını veren Mısır Valisi Güzelce Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlıların Kudüs'te inşa ettikleri ilk anıt eserlerden biri olan şadırvanın kitabesinde, inşa ettirdiği su tesisleri, çeşmeler ve sebillerle şehrin su sorununu çözen Kanuni Sultan Süleyman'dan "dünyaya hükmeden II. Süleyman" olarak bahsedilir.

Yanı başındaki Şafililerin durgun Garganç (Narenciye) Havuzu aksine Kasım Paşa Şadırvanı, abdest alırken akan suya ihtiyaç duyan Hanefiler için inşa edilmiştir. Bu özelliği nedeniyle şadırvan "Hanefi Sebili" olarak da anılır.

Sade bir sekizgen plana sahip şadırvan, klasik Osmanlı kubbesiyle örtülüdür. Sekizgen kasnak üzerine oturan kubbe, tepesindeki bronz alemle tamamlanır. Düzgün kesme taşlardan örülen yapının kubbesindeki kurşun kaplama ise restorasyonlar sırasında kaldırılmıştır.

Harem platformundan, 1,5 metre aşağıda bulunan dört basamaklı bir merdivenle inilir. Muslukların bulunduğu alan, güneş ve yağmurdan koruyan ahşap bir gölgelikle örtülüdür. On altı musluktan süzülen su, şadırvanı yüzyıllardır olduğu gibi bugün de müminler için serinlik ve ferahlık veren bir mekân hâline getirir.

DİJİTAL ÇAĞDA MANEVİYAT VE AHLAK

Mehmet Zahir DOĞAN

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Insanlık, Hz. Âdem'den (a.s.) günümüze dek tarihin hiçbir döneminde bu kadar hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşamamıştır herhâlde. Her geçen gün yenilenen dijital araçlar, yapay zekâ destekli uygulamalar, akıllı cihazlar ve robotik sistemler, günlük hayatımızı kolaylaştıran araçlar olmanın ötesinde düşünüş ve yaşayış biçimimizi, sosyal ilişkilerimizi ve hatta değer algımızı etkileyen köklü bir dönüşüm başlatmıştır. Bu dönüşüm, insanın manevi yönünü, inanç dünyasını, kulluğunu ve ahlaki duruşunu yeniden düşünmeyi zorunlu hâle getirmiştir. Bugün artık mesele, teknolojinin ne kadar geliştiği değil bu gelişimin insanın özünü, fıtratını ve manevi dünyasını nasıl etkilediğidir. Zira tarih boyunca kaydedilen her teknolojik gelişme gibi bunlar da din ve maneviyatın lehinde ya da aleyhinde kullanılmaya müsait hâle gelmiştir.

Bu noktada insanın, yaratılış gayesini yeniden hatırlaması gerekir. Yüce Allah, insanı akıl ve irade sahibi bir varlık olarak yeryüzünde halife ünvanıyla yaratmıştır. (Bakara, 2/30) Bu büyük ayrıcalık, beraberinde insana hem üstünlük hem de sorumluluk getirmektedir. Nitekim İsra suresinin, “Andolsun biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yaratıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” (İsra, 17/70) ayeti, gerek Allah'ın yarattığı gerek insanın kendi eliyle üreteceği ne varsa insanın hepsinden daha değerli ve üstün olduğuna işaret eder.

Bu yüzden gittikçe insana benzetilmeye çalışılan teknolojiler, yapay zekâ temelli dijital yardımcıları ve robotik cihazlar, insanın yerini alan bağımsız icatlar gibi düşünülmemeli, sadece doğru ve ahlaki bir amaçla kullanıldığı takdirde insanın gücünü artıran araçlar olarak kabul edilmelidir. Bu araçları kullanırken önemli olan, insanın kendi değerini unutmaması, üretim ve tüketim süreçlerinde iradesini algoritmalara teslim etmemesi ve kendisini feda edilebilir bir nesneye indirgememesidir. Elbette bu süreçte üreticilerin büyük sorumluluğu var. Ancak asıl belirleyici olan, biz tüketicilerin kullanım tarzıdır. Zira öngörülebilir insan tipini seven kapitalist anlayış, insanı metalaştırma yolunda en çok istek ve arzularımızdan ve bu teknolojileri kullanım tarzımızdan faydalanır.

Bugün çoğumuz, dijitalleşmenin sağladığı kolaylıklardan yararlanıyoruz ancak bu, genelde bilinçli bir tercih olmaktan çok dönüşüme ayak uydurmanın zorunlu bir şekli gibi algılanıyor. Dolayısıyla bu baş döndürücü dijitalleşme furıyası karşısındaki bilinç düzeyimizi ve ondan yararlanma biçimimizi gözden geçirmemiz gerekiyor. Bu durumun, insan hayatındaki belirleyici rolü, meselelerin dinî ve ahlaki boyutlarında da değerlendirilmesini gerektiriyor. Fıtratı ve saygınlığı korunmuş insanın, Allah'ın halifesi sıfatıyla yeryüzündeki görevini kolaylaştıracak şekilde geliştirilmiş, ahlaki, yasalara uygun, hatasız, güvenilir ve çevre dostu teknolojilere dinin

”

İslam ahlakı, adalet, doğruluk, güvenilirlik, emanet bilinci ve kul hakkı gibi temel prensipler sunar.

Bu prensipler, her zaman ve koşulda olduğu gibi dijital çağda da geçerlidir.

bir itirazı yoktur. Bilakis doğru kullanıldığında ilmî araştırmalar, sanal eğitim ortamları, ibadet hatırlatmaları ve benzeri pek çok alanda insanlara katkı sunarlar. Teknoloji, sadece insanlığın faydasına kullanılmalıdır. Ancak bilginin hikmetten kopmaması ve araçların da amaca dönüşmemesi gerekir. Zira insan, teknoloji ya da başka şeylerin karşısında hiçbir şekilde değersizleşmemesi gereken bir varlıktır. İslami bakış, temelde bu dengeyi korumayı hedefler.

Yeni dünya düzeninde dijitalleşme ve yapay zekâ, yalnızca teknolojik bir eğilim olarak değil âdeta bireyin kimliği, yaşam biçimi ve dünyanın işleyişiyle kurduğu ilişkinin merkezine yerleşen bir güç gibi algılanıyor. Bu nedenle dijital bilinç, geleceğin en kritik yetkinliklerinden biri hâline gelmiştir. Dolayısıyla dijitali, hayatımızda konumlandırmadan önce şu soruları cevaplamalıyız:

- Kullandığımız dijital araç ve uygulamalar, gerçekten ihtiyaçlarımızı mı karşılıyor yoksa bizi belirli davranışlara mı yönlendiriyor?
- Verilerimizin kimde, nasıl ve ne amaçla tutulduğunu biliyor muyuz?
- Dijital dünyadaki hız, gerçek hayattaki düşünme ve karar alma süreçlerimizi nasıl etkiliyor?
- Ruh hâlimizi, zaman yönetimi ve dikkat kapasitemizi şekillendiren algoritmaların farkında mıyız?

Bu soruların çoğuna net bir yanıt veremiyor oluşumuz, dijitalleşmenin bilinç düzeyimizi

teknik bilgidен çok daha derin bir düzlemde sınıdığını göstermektedir. Bugün her yerde önümüze çıkan yapay zekâ sistemleri, yine insan tarafından oluşturulan veri setlerinden beslendiğinden onu art niyetten, bilgi dezenformasyonundan, ön yargılardan, genel kabullerden ve tarafgir algoritmalarından arındırabilmek zor görünmektedir. Gündelik hayatımızın bir parçası olan 'chatbot' gibi yapay zekâ destekli dil işleme modelleri, bilgiye erişimi nispeten kolaylaştırırken dikkat dağınıklığını, yüzeysel bilgi alışkanlığını ve yalnızlaşmayı da beraberinde getirebilmektedir. Daha riskli olanı ise kullanıcıların sık sık yanlış veya çarpıtılmış bilgiye maruz kalmasıdır. Bu olumsuzluklar, toplum içinde kolaycı, tamamen tüketimci, merak etmeyen, öğrenmeyen, zekâsını gerektiği gibi kullanamayan ve yanlış bilgilerle zihni doldurulan yeni bir insan tipini ortaya çıkarabilir. Nitekim algoritmaların konfor adına insanı düşünme ve planlama zahmetinden uzaklaştırdığı her yaklaşım, özgür iradenin zayıflaması, hatta kontrolün başka güçlerin eline geçmesi tehlikesini doğurmaktadır.

İnsan ve yapay zekâ denkleminde irdelenmesi gereken en mühim hususlardan biri de insanın mana dünyasıdır. Maneviyat, insanın durup düşünmesini, derinleşmesini, tefekkür edip ilahi vahyin mesajını gönlünde hissetmesini gerektirir. Modern çağın büyük sınavı da işte tam burada ortaya çıkar ki bu da hız ve erişilebilirliğin kalpleri köreltmesi-

ne engel olabilme becerisidir. Bunun için öncelikle dijital bağımlılıktan uzak bir zaman yönetimi bilinci geliştirilmelidir. Yalan, iftira, gıybet ve israf gibi günahların dijital formlarına dikkat edilmeli, gereksiz bildirimleri, bilgi kirliliğini ve tüketim baskılarını azaltan sade bir yaşam biçimi benimsenmelidir.

Unutulmamalıdır ki dijital çağda da en değerli sermaye insanın kendisidir; iradesi, vicdanı ve manevi yönüdür. Bu çağ, doğru değerlendirildiğinde maneviyatı tehdit eden değil aksine manevi derinleşmeyi mümkün kılan yeni bir fırsata da dönüşebilir. Yeter ki insan, teknolojiyi hak ve hikmet çizgisinde bir yardımcı olarak kullanmayı ve kötülüğe karşı aklını ve kalbini korumayı bilsin. Her işte olduğu gibi teknolojik yenilikler karşısında da itidalli davransın, olumlu veya olumsuz yaklaşımında ifrat ve tefrite kaçmasın. Bu noktada İslam, insana hikmetli bir duruş, ölçülü bir kullanım ve sorumluluk bilincini öğütler. İslam ahlakı, adalet, doğruluk, güvenilirlik, emanet bilinci ve kul hakkı gibi temel prensipler sunar. Bu prensipler, her zaman ve koşulda olduğu gibi dijital çağda da geçerlidir. Bilgiyi manipüle etmek, mahremiyeti ihlal etmek veya algoritmaları kötüye kullanmak, gerçek hayattaki günah kavramlarından farklı değildir. Bu yüzden Müslüman için dijital sorumluluk, aynı zamanda insanî, dinî ve ahlaki bir sorumluluktur.

Son olarak teknoloji büyüdükçe insan küçülmemeli, imkânlar arttıkça kalpler daralma-

malıdır. İnsan, kendine düşeni yaptığında, her çağ gibi bu çağ da onun için bir tehdide değil bir diriliş ve özüne dönüş fırsatına dönüşecektir. İnsan, aklını hikmetle, kalbini vahiyle beslediğinde teknoloji onun için bir olumsuzluk değil adaletin, merhametin ve hakikatin hizmet aracı olacak bir imkânna dönüşür. Fakat insan kendini unuttur, kudreti araca yükler, ruhunu algoritmaların soğuk diline teslim ederse kaybeden sadece kendisi olacaktır. ■

”

Gittikçe insana benzetilmeye çalışılan teknolojiler, yapay zekâ temelli dijital yardımcıları ve robotik cihazlar, insanın yerini alan bağımsız icatlar gibi düşünülmemeli, sadece doğru ve ahlaki bir amaçla kullanıldığı takdirde insanın gücünü artıran araçlar olarak kabul edilmelidir.

TÖVBE MÂSİYETTEN MAĞFİRETE

İnsan, kendisine lütfedilen irade sıfatıyla varlık âleminde özel bir konuma sahiptir. İradesiyle Allah’a güzel kulluk etme imkânı bulabildiği gibi nefsine hâkim olmayarak hata yapma temayülüyle de karşı karşıyadır. Ne var ki hata hiçbir zaman yolun sonu olmamış; bilakis kişinin yaşantısını sorgulayıp Rabbine yönelmesi için bir rahmet vesilesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda tövbe, insanın içine düştüğü manevi darlıktan kurtulup Allah’ın rızasına açılan bir kapı olmuştur. Kul, tövbe ile hatalarının ağırlığından sıyrılarak yeniden aslına dönme ve istikamet üzere bir hayat sürme imkânı bulmaktadır.

Tövbe, özü itibarıyla köklü bir dönüşü ifade etmektedir. Kişinin kötü alışkanlıklardan, faydasız uğraşlardan ve Allah’ın rızasına uymayan her türlü davranıştan pişmanlık duyarak vazgeçmesidir. Bu süreç, sadece yanlış bırakmakla sınırlı kalmayıp salih amellere yönelerek yeni bir hayat tarzını benimsemeyi de kapsamaktadır. Tövbe; Allah’ın rızasını merkeze alan, dünyayı, ahireti kazanmak için bir fırsat gören ve iradesini O’nun yoluna teslim eden ideal bir yaşama yöneliştir. Kulun hata ve isyandan dönüşü karşısında bağışlayıcı olduğunu Rabbimiz, “Çünkü Allah, tövbeleri

çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” (Nisa, 4/16) ayetiyle müjdelemekte ve “Şüphesiz Allah çok tevbe edenleri sever.” (Bakara, 2/222) buyurarak bu dönüşü ödüllendirmektedir.

Tövbenin gerçek bir dönüş sayılabilmesi için öncelikle girilen yolun yanlış olduğunun idrak edilmesi gerekir. Bu farkındalık ise ancak içten bir nedamet ile mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), “Tövbe pişmanlıktır.” (İbn Hanbel, *Müsned*, 1/423) buyurarak bu ibadetin özündeki temel unsura dikkat çekmiştir. Pişmanlık, kulun yanlış yöne saptığını fark edip yönünü yeniden Hakk’a çevirme sancısıdır. Bu ruhi huzursuzluk hâli, aslında kulun hâlâ diri bir kalbe sahip olduğunun ve Allah’ın rahmetine muhtaçlığını hissettiğinin en açık nişanesidir. Zira bazı arifler tövbeyi, kalbin gaflet uykusundan uyanması olarak da tarif etmişlerdir. Hissedilen bu derin üzüntü sadece geçmişteki gafletin üzüntüsü değil, aynı zamanda geleceği inşa edecek iradenin ilk kıvılcımıdır. Kişi, işlediği hatadan ötürü vicdanında bir sızı hissetmediği sürece tövbesi dilde kalmaya mahkûmdur. Pişmanlığın alameti gönül mahzunluğu ve gözyaşı; en önemli meyvesi ise günaha karşı duyulan nefrettir.

Tövbe sürecinde pişmanlığı takip etmesi gereken ilk ve en temel adım, günahın bütünüyle terk edilmesidir. Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.), “Günahtan tövbe etmek, günahı terk edip bir daha ona dönmektir.” (İbn Hanbel, *Müsned*, 1/446) buyurarak tövbenin sahih olabilmesi için fiilî bir kopuşun zaruri olduğuna dikkat çekmiştir. Bu vazgeçişin ehemmiyetine dair Yahya b. Muaz ise “Tövbeden sonra tekrar işlenen hata tövbeden önce işlenen yetmiş hatadan daha çirkindir.” tespitiyle bulunmuş, samimiyyetin muhafazasındaki hassasiyeti vurgulamıştır. Dolayısıyla günahla bağları koparmak kadar, bunu istikrarla sürdürmek ve eski hataya geri dönmeme hususunda sarsılmaz bir irade sergilemek, tövbenin kalıcılığını sağlayan asıl unsurdur.

Tövbede sebat etmenin temel dinamiği, onu ihlasla ifa etmektir. İslam geleneğinde bu samimiyyetin zirvesi “nasuh tövbesi” olarak adlandırılmıştır. “Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin.” (Tahrim, 66/8) ilahi beyanı, tövbenin özündeki samimiyyetin zarureti açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tövbe, yalnızca dile hapsolmuş bir istiğfar cümlesi değil; kalbin tasdiki ve azaların ameliyle mühürlenmesi gereken bütüncül bir

eylemdir. “Şüphesiz ki bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez.” (Ra’d, 13/11) ayet-i kerimesi de niyetin fiilî bir inkılaba dönüşmesi gerektiğine işaret eder. Bunun içindir ki bazı ariflerin, “Yalancıların tövbesi dil ucuyla ‘Estağfirullah!’ demektir.” şeklindeki ikazları, kalpten ve amelden kopuk bir tövbenin yeter-sizliğini vurgulayan hikmetli bir tespittir.

Tövbe ile günahlarına sırt dönen ve bu iradesinde sebat eden müminin vazifelerinden biri de geçmişin manevi hasarlarını salih amellerle telafi etmektir. Zira tövbenin kemalle ermesi, sadece bir vazgeçişle değil, aynı zamanda samimi bir ıslah süreciyle mümkündür. Bu sürecin en hassas merhalesi olan kul hakkı ihlalleri, ancak hak sahiplerinin rızasının alınması ve gönüllerinin hoş edilmesiyle neticelenebilir. Dolayısıyla helalleşmek, tövbenin tahakkuku yolunda atılacak en zaruri adımdır. Maddi ve sosyal hakların yanı sıra ihmal edilen ilahi borçların edası da bu bütünlüğün bir parçasıdır. Kaza edilen namazlar, tutulan oruçlar ve hesaplanarak yerine getirilen zekât yükümlülükleri, kulun Allah’a yönelik sadakatının fiilî göstergeleridir. Peygamber Efendimizin, “Nerede olursan ol Allah’a karşı gelmekten sakın; bir kötülüğün arkasından hemen bir iyilik yap ki onu yok etsin.” (Tirmizi, Birr, 55) nebevi tavsiyesi, kötülüğün ancak iyiliğin kuşatıcılığıyla bertaraf edilebileceğini bildirir. “İyilikler kötülükleri giderir.” (Hud, 11/114) ayet-i kerimesi de bu hakikatin ilahi mührüdür. Netice itibarıyla yapılan hataların iyiliklerle telafi edilmesiyle tövbe hakiki manasına kavuşacak ve kulun mâsiyetten mağfirete olan hicreti tamamlanmış olacaktır.

Tövbe eden bir insanın yeniden aynı hataya düşme ihtimali daima mevcuttur. Zira mutlak manada hatasız bir kul tasavvuru, beşeriyetin doğası gereği mümkün değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah başkalarını yaratır, onlar günah işler (ve tövbe eder) Allah da onları affederdi.” (Müslim, Tevbe, 9) buyurarak insan tabiatının günaha meyyal yapısı ile ilahi mağfiret arasındaki sarsılmaz bağa işaret etmiştir. Kuşkusuz bu hakikat, hataları haklı çıkaran bir gerekçe değil, aksine pişmanlığa yönelten bir idrak vesilesi olarak görülmelidir. Esas olan, mâsiyetin karanlığına düşülse dahi her zaman bir çıkış yolunun varlığına itimat etmektir. Ebu Said-i Ebu’l-Hayr’a ait olan ve Mevlana’nın dergâhıyla özdeşleşen şu meşhur davet, tövbenin bir ümit kapısı ve ilahi bir çağrı olduğunu en veciz şekilde ifade etmektedir:

Vazgeç, geri gel; ne olursan ol dön, geri gel!

Kâfir de olsan, ateşperest de olsan, putperest de olsan dön, bu hak yola gel!

Bu bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir;

Yüz defa tövbeni bozmuş olsan bile dön, yine gel! ■

Babacan İL:

“Sadece camide değil caminin dışında da insanların derdini dinlemek, onların yükünü hafifletmek, gönüllere sevgi ve merhamet taşımakla da görevli olduğumuza inanıyorum.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Cami içerisindeki görevinizin yanı sıra caminin dışında da insanların gönlünü fethetme yolunda pek çok hizmette bulunuyorsunuz. Bunlardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Sadece camide değil caminin dışında da insanların derdini dinlemek, onların yükünü hafifletmek, gönüllere sevgi ve merhamet taşımakla da görevli olduğumuza inanıyorum. Bir gün, namaz sonrasında yaşlı iki teyzemizin bahçeye inip çıkmakta zorlandığını gördüm. İçim el vermedi. Namaz aralarında fırsat buldukça gidip elimden geldiğince onlara

bir merdiven yapmaya başladım. Bunu gören köylüler, “Hoca hayır işinde çalışıyorsa biz de el atalım.” diyerek yardıma koştı. O gün, köyde bir farkındalık oluştu ve iyilik, köyün ruhuna yayıldı. Ben de köyümün sorunlarıyla bizzat ilgilenmeye başladım. Köye su hattı çekilirken ve köyün yolu asfaltlandığında namaz aralarında herkesle birlikte çalıştım. Yine bir gün bir abimiz, “Hocam, merkez uzak; gidip gelemiyorum. Saçlarım da uzadı, berbere gitmem gerek.” deyince aldım elime makası, tıraşını yaptım. Böylesi dokunuşlar köylülerimizin gönlünde büyük

bir sıcaklık uyandırdı ve köyde bir birliktelik havası oluşturdu. Ardından köyümüze bir çeşme yaptık ve camimizin inşasını da gerçekleştirdik. Küçük bir merdivenle başlayan iyilik halkası durmaksızın genişledi; köye hizmet, birlik ve huzur olarak geri döndü.

Cami dışındaki çalışmalarınız insanların gönlünde nasıl bir karşılık buluyor, onlardan ne gibi dönüşler alıyorsunuz?

Gerçekleştirmeye çalıştığım hizmetler, köylülerimizin gönlünde öylesine yer ediyor ki onlardan evvela çok güzel dualar

alıyorum. Onlar, cami içerisindeki imamın hayatlarının içerisinde yer almasından da büyük mutluluk duyuyorlar ve beni bağırklarına basıyorlar. Ben bir işe kalkıştığım da bana maddi ve manevi destek olmaya çalışıyorlar. Dolayısıyla onların bana karşı göstermiş oldukları sevgi ve destek, din hizmetindeki şevkimi katbekat artırıyor. Ziyaret ettiğimiz büyüklerimizin ve hastalarımızın yüzündeki tebessüm en büyük mükâfattır.

Gerek din hizmetinde gerek yapmış olduğunuz çalışmalarınızda unutamadığınız bir anınızı okuyucularımızla paylaşabilir misiniz?

Göreve atandığım ilk gün, annem ve babamla birlikte köye gelmiştim. O günü, meslek hayatım boyunca hiç unutamayacağımı bilmiyordum. Henüz göreve başlamanın heyecanını yaşarken aynı gün annemin pankreas kanseri olduğunu ve hastalığının son evrelerine yaklaştığını öğrendik. Bir anda sevinçle hüzün birbirine karışmıştı. Anneme bakıp gözlerim dolduğunda hayatımı değiştiren o cümleleri söyledi: “Bak oğlum! Senin bu görevin, bir ekmek kapısı değil bir emanet. İnsanlara Allah’ın rızası için koş, sen doğru durdukça Allah seni insanların kalbinde doğrultur. Bu insanlar

seni Allah için bekliyor. Kimse için değil yalnızca Rabbin rızası için çalış. Sen yüreğini Allah’a bağlarsan Allah da insanların gönlünde sana yer açar.” Bu sözler, sadece bir nasihat değil benim için bir hayat pusulası oldu. Gerek din hizmetinde gerek diğer çalışmalarım da, yapılan her küçük iyiliği annemin duasına ve bu sözlerin hatırasına bağlayarak yoluma devam ettim.

Bugün annem belki de ömrünün son günlerini yaşıyor. Şunu gönülden söylemek isterim ki eğer bende bir güzellik, bir iyilik görüyorsanız, ne olur anneme dua edin! Çünkü beni ben yapan, önce onun yetiştirilmesi ve ettiği hayır duasıdır.

Din hizmetine gönül vermiş genç bir imam hatip olarak ileriye dönük ne gibi faaliyetleri gerçekleştirmeyi planlıyorsunuz?

Yıllık izinde olduğum bir gün, Gençlik Merkezinde öğrencilerle bir araya gelmiştik. O gün, gençlerle kurduğumuz muhabbet ve yaptığımız etkinlikler dikkat çekmişti. Çocukların ve gençlerimizin bizlere ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu o gün hissettim. Buradan mülhem, ileriye dönük faaliyetlerim ve hedeflerim arasında ilk olarak Diyanet’in Gençlik Merkezlerinde görev alarak gençlerle büyük çaplı etkinliklerin yanı sıra tüm kategorilerde okuma grupları, ders ve sohbet halkaları oluşturmak istiyorum. Yetişkinlerle de hadis, tefsir ve Kur’an alanlarında ders halkaları düzenleyerek manevi derinliği yaygınlaştırmayı amaçlıyorum.

Hastanelere düzenli ziyaretler gerçekleştirerek hastalarımıza moral ve motivasyon sunmayı, onlarla da etkinlik yapmayı istiyorum. Son olarak özellikle de Diyanet yayınlarını topluma ulaştırma adına kurumumuzun dergilerini ve kitaplarını çeşitli okuma grupları oluşturup toplumun her kesimine aktarmayı da planlıyorum. Din hizmetini ne kadar geniş kitlelere ulaştırabilirsem Allah’ın izniyle daha çok gönle doku- nabileceğime inanıyorum. ■

Öz Geçmiş

Babacan İl, 1996 yılında Bingöl’ün Karlıova ilçesine bağlı Kızılçubuk köyünde doğdu. İlk ve ortaöğretimini Karlıova’da tamamladı. Lise eğitimini Adıyaman Gölbaşı İmam Hatip Lisesinde bitirdi. Ardından Malatya İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Diyarbakır Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Aday Din Görevlisi Birinci Dönem mezunlarından olan Babacan İl’in, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından düzenlenen çeşitli yarışmalarda elde ettiği başarı belgeleri ve madalyaları bulunmaktadır. Hâlen Bingöl’ün Yayladere ilçesinde imam hatip olarak görev yapmakta, aynı zamanda topluma yönelik sosyal ve manevi çalışmalarını sürdürmektedir.

GÖNÜL ALMAK

Yunus ÖZDAMAR

New Jersey Bergen Camii Din Görevlisi

İnsanın sahip olduğu nimetlerin başında, doğuştan kendisine verilmiş olan temiz fıtrat gelir. Fıtraten temiz doğan insan (Buhari, Cenaiz, 92) bünyesinde benzer anlamı ifade eden kalbi, gönlü barındırır. Günlük hayatımızda birçok deyim içinde kullanılan gönül, insanın manevi varlığının ifadesi, inanç ve hislerinin kaynağı, önüne geçilemeyen iç kuvvet anlamına gelir. (Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. İstanbul, 1996) Gönül ifadesinin kelime karşılıklarından biri de kalptir. Bu manaya işaret eden Kur'an, saf hâliyle sahip olduğu gönlü, fıtratı, insanın dünya hayatında olabildiğince iyi muhafaza etmesi gerektiğini ifade eder. Bizden, gönlü, güzel düşüncelerle beslememiz, başkalarına yönelik olumsuz düşüncelerden uzak tutmamız, onu muhkem ve saf tutmamız istenir. Ana gayemiz, Allah Teâlâ'nın huzuruna selim bir kalple çıkabilmektir. (Şuara, 26/89) Bağdatlı Ruhi bunu şu dizesiyle dile getirir:

*"Sanma ey hâce ki senden
zer-u sîm (altın-gümüſ) isterler,
'Yevme la yenfeu'da kalb-i
selim isterler."*

Gönül kelimesinin kendisiyle bitişip daha güzel bir manayı oluşturan kıvamı, gönül almak deyimidir. Gönül almak, "gönül kırgınlığını gidermek, hoşnut etmek" anlamlarına gelir. Bizi her yönümüzle en iyi bilen Yüce Rahman, bize gönlümüzü nasıl inşa edeceğimizi tarif eder. Müslüman, gönlünü, mizacını, karakterini bütünüyle Allah Teâlâ'dan gelen öğretilerle beslemelidir. Söz konusu bu öğretiler, insanı birçok konuda güçlü kıldığı gibi ayrıca insan kazanma, gönlü fethetme konularında da çok büyük kazanımlara yönlendirir. Mevlana Hazretleri bu etkiyi, "Ben, bu ilimle düşmanı kendime dost yaparım." sözüyle ifade ederken aslında "ben bu ilimle nice gönülleri kazanırım, fethederim" demek ister.

Çağımızın sunduğu olumlu, olumsuz şartlar, insanı çok

katlı hatta küçük diyebileceğimiz evlerde yaşamaya zorladı. Birçok etkenin yanı sıra bu tarz bir hayat anlayışının neticesinde, öncesine nispeten insanlar arasında mesafe olarak önemli ölçüde yakınlık oluşurken bunun tam aksine gönülleri, gitgide birbirinden uzaklaşmaya başladı. Millî Şairimiz Mehmet Akif, Müslümanların birbirlerinden kopuk hâlinin giderilmesinin aciliyetini, "Zevke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mateme." şeklinde ifade eder. Bu bağlamda bizler, zaman geçirmeden, önce kendi gönlümüzü tamir etmeli, sonrasında ise yakınımızdan başlayarak etrafımızda bahsi geçen kırılmış, tahrip olmuş gönülleri yapma, o gönüllere girmeyi göze alma gayreti içerisinde olmalıyız.

Gönlün zor imtihanları

Allah Teâlâ, gönlün davranışa yansıyan zor imtihan aşamalarından bahsederek insanın bu tür sınavlara karşı hazırlıklı olması gerektiğini hatırlatır. Çünkü gönlün temizliği, güzelliği ancak davranışa yansıyınca

ortaya çıkar. İşte o zaman belli olur, sahip olduğumuz gönül sağlam mıdır? Dirençli midir?

Kur'an, "Rahman'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, 'selam' der(geçer)ler." (Furkan, 25/63) ayetinde, selam ifadesini kullanır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı,

*"Hiç kimseye hor bakma,
İncitme, gönül yıkma,
Sen nefsine yan çıkma,
Mevla görelim neyler,
Neylerse güzel eyler..."*

şiiirinde insanın nefsine yan çıkmasından bahseder. Nefse yan çıkmak, Allah Teâlâ'nın insanı sınaması durumunda Rabbimizin isteğine göre değil nefsin isteğine göre bu imtihana karşılık vermektir.

Kur'an'ın birçok ayetinde insanın kalbinin incineceği, gönlünün kırılacağı hususlarından bahsedilir. Öyle ki değil sıradan bir iş, yaptığımız herhangi hayır için dahi olsa gönül incitmekten kaçınmaya vurgu yapılır. "Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın...." (Bakara, 2/264) ayeti bunun açık örneklerindendir.

İnsanı her yönüyle tanıyan Rahman, insanın neden incindiğini, alındığını da en iyi bilendir. Bunun için sıradan bir hareket olan yürüme hususunda da nasıl bir usul olması gerek-

Her işte belli bir usul belirlemek gerektiği gibi gönül almak gibi ulvi bir vazifede de iyi bir yol haritamız olmalı.

tiği bizzat Kur'an tarafından tarifi edilir: "Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme!" (Lokman, 31/18)

İnsanın en hassas ve alıngan olduğu, gönlünün incindiği yerlerden biri de kendisinin olmadığı bir mekânda kendisi hakkında olumsuz ifadeler kullanılmasıdır. "İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!" (Hümeze, 104/1); "Mümin erkekleri ve mümin kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir." (Ahzab, 33/58) ayetleri bu hususta dikkatli olmamız gerektiğini bize hatırlatır.

Gönül almaya nereden başlamalı?

Gönül almak, kanayan bir yara merhem olmak zordur. Millî Şairimiz Mehmet Akif'in

"Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim.

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim."

dizelerinde de vurgu yaptığı gibi yılmadan gönül yapmaya devam etmeliyiz. "Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez." (Nisa, 4/36) ayetinin işaret ettiği üzere, gönül kazanma noktasında kullar arasında kendimizden sonraki ilk durağımız,

anne ve babamızdır. Rabbimiz böyle bir sıralama takdir ediyor. "...Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa sakın onlara, 'öf!' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle." (İsra, 17/23)

Ayet-i kerimelerde zikredilen bu hususlar, aynı zamanda gönül almanın ve gönül incitmemenin şifrelerini oluşturuyor. Eşimizin, çocuklarımızın, komşularımızın, herhangi bir akrabamızın gönlünü fethedecek ifadeler de tatlı ve gönül alıcı sözlerden oluşur.

Gönül almaya devam ederken ümidimizi hiç kesmemeliyiz.

Nasıl bir yol takip etmeli?

Her işte belli bir usul belirlemek gerektiği gibi gönül almak gibi ulvi bir vazifede de iyi bir yol haritamız olmalı. Başkalarından başlamak yerine Yüce Allah'ın, "Ey iman edenler! Siz kendinizi düzeltin..." (Maide, 5/105) emri gereğince önce kendi gönlümüzü olabildiğince berraklaştırmalı; "Arınan, kurtuluşa erer." (A'la, 87/14) ayetinde verilen müjde doğrultusunda ilk işimiz, kendimizi arındırmak olmalı.

Gönül almada dua safhası da çok önemlidir. Hem kendimiz hem de mümin kardeşimiz için yapacağımız içten bir dua ile bu kulvarda devam etmeye çalışırız. Yüce Allah bizlere, "Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma!" (Haşr, 59/10) duasını salık verir. Çünkü kalbimizde, mümin kardeşimiz hakkında bir kötü düşünce belirir, söz konusu olumsuz düşünce hüsnüzan veya güzel bir

niyetle eritilmezse bu, yuvarlanan bir kartopu misali büyür ve artık tamir edilemez bir yıkıma hatta büyük bir zulme sebep olabilir.

Gönlü tahrip eden durumun bir an önce giderilmesi ile ilgili benzer husus Allah Resulü'nün günaha vurgu yaptığı bir hadisinde şu şekilde ifade edilir: "Kul, bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o, (günahtan) vazgeçer, bağışlanma diler, tevbe ed(ip Allah'a dön)erse kalbi arınır..." (İbn Mace, Zühed, 29)

Sezai Karakoç, yıkılan bir gönlün, artık eskisi gibi olamayacağı;

"Bozulan saat onarıldı; ama, artık eski saat değil,

Susan çakmak doğruldu; ama, eski çakmak değil."

şeklinde ifade ederken gönül kazanmanın zorluğuna vurgu yapar. Mevlana Hazretleri ise:

"Hiçbir ayna, tekrar demir olmaz; hiçbir ekmek, buğday harmanı olmaz.

Hiçbir üzüm, tekrar koruk olmaz; hiçbir olgun meyve, ham olmaz." ifadesinde, aynı hassas duruma atıfta bulunmuştur.

Gönül almada muhatabımız sadece belli bir kesim veya sevdiklerimizden ibaret olmamalı. İmkân varsa herhangi bir nedenle mesafeli olduğumuz insanların gönlünü kazanma gayesinde de olabilmeliyiz. Sadi Şirazi, "Eğer düşmanın sana zarar vermesinden korkuyorsan iyilikle onun gönlünü bağlamalısın." sözüyle gönül kazanmanın kişiye hem dün-

yadaki hem de ahirete yönelik faydasını dile getirir.

Birlikte olması, bir arada yaşaması düşünülmeyen kişilerin Allah Teâlâ'nın lütfu gereği bir araya geldiği, sonucunda birbirine düşman iki gurubun gönüllerinin nasıl da kaynaştığının misallerini Kur'an ayetlerinde görmek mümkün. "Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukuru-nun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz." (Âl-i İmran, 3/103) ayeti bunun en açık örneklerindendir. Bize düşen, Rabbimizin rızası ile O'nun kullarının gönüllerini alma gayretinde içinde olmaktır.

Makamımız ne, mekânımız neresi olursa olsun, samimiyet ölçüsünde gönül alma ile ilgili bir gayret içerisinde olmamız gerekir. Gücümüz ölçüsünde hedeflediğimiz gönül kazanma kulvarında sonuca ulaşmamış olabiliriz. Ancak Hz. İbrahim'i yakan ateşi söndürmeye çalışan karıncanın anlayışını benimsemeli, gönül yapma noktasında tarafımızı tayin edecek davranışlar sergilemeliyiz. Bunu gerçekleştirme noktasında en önemli kazanım, gönül yapmayı göze alabilmek, bu heyecanı içimizde sürekli canlı tutmak olacaktır. Hissedeceğimiz bu heyecanla nice gönülleri kazanabilme, nice kalplere girebilme imkânına sahip olabiliriz.■

SAFFAT SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Saffat suresi, mushaf tertibinde otuz yedinci, iniş sırasına göre ise elli altıncı sure olup 182 ayetten oluşmaktadır. Enam suresinden sonra Mekke Dönemi'nin sonlarına doğru nazil olmuştur. Sure, adını ilk ayette geçen ve "saf saf dizilenler" anlamına gelen "es-Saffat" kelimesinden alır. Bu ifade, genellikle ibadet ve itaat hâlinde saf tutan melekleri sembolik biçimde tasvir eden bir anlatım olarak yorumlanmıştır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984, 23/81, 82-86)

Surede temel olarak Kur'an'da sıkça vurgulanan tevhid ve ahiret inancı ele alınır. Bu çerçevede kıyamet ve ahiret ahvaline dair çeşitli sahneler tasvir edilir. İnkârcıların o gün içine düştükleri pişmanlık ve birbirlerini suçlamaları; buna karşılık Allah'a samimiyetle bağlı kulların cennetteki huzurlu ve mutlu hayatları anlatılır. Ayrıca Hz. Nuh'tan başlayarak Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İlyas, Hz. Lut ve Hz. Yunus peygamberlerin kıssalarına yer verilerek tarih boyunca süregelen hak-batıl mücadelesinin farklı safhaları hatırlatılır. (*Kur'an Yolu Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, 2020, 4/517) Bu bağlamda Hz. Peygamber, maruz kaldığı baskı ve zorluklar karşısında hem teselli edilir hem de geleceğe dair ümidi pekiştirilir. (Bekir Topaloğlu, "Sâffât Sûresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35/465)

Sure, sıra sıra dizilen meleklerle (saffat), kö-tülük ve yanlışlara engel olmaya çalışanlara ve Allah'ı anmak için ilahi kelamı okuyanlara yemin edilerek başlar. Ardından bütün kâinatın yaratıcısı ve yöneticisinin tek ilah olduğu vurgulanır. Devamında Allah'ın göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin yanı sıra doğuların da Rabbi olduğu belirtilir. Daha sonra gökyüzünün yıldızlarla süslenişine dikkat çekilerek onun her türlü isyankâr şeytani güce karşı korunmuş bir yapıya sahip bulunduğu ve hiçbir şekilde oraya nüfuz edilemeyeceği bildirilir. Böylece Allah'ın mutlak kudretine ve birliğine işaret edilir. (Saffat, 37/1-10)

Takip eden ayetlerde önce insanın yaratılışına ve öldükten sonra dirilişi inkâr eden müşriklerin çelişkili tavırlarına dikkat çekilir. Ardından ahiret hayatına dair sahneler ön plana çıkarılır. Bu çerçevede, müşriklerin Cenab-ı Hakk'ın kudretini gösteren apaçık delillerden ibret almadıkları, ilahi vahyi alaya aldıkları ve Kur'an'ın üstünlüğü karşısında acizliklerini gizlemek için onu bir sihir ürünü gibi göstermeye çalıştıkları dile getirilir. Yine onların, ölüp toprak olduktan sonra yeniden dirilmeyi imkânsız görmeleri eleştirilir. Ardından bu inanç ve tutumları içinde ölürlerse cehenneme nasıl sürüklenecekleri; dünyada hakikati alaya almalarının ve hesap gününü inkâr etmelerinin ise ahirette derin bir pişmanlığa dönüşeceği

anlatılır. Cennet ve cehennem ehlinin karşılıklı konuşmalarına dikkat çekilerek dünyada inkâr ve zulümde birbirini destekleyen kimselerin, ahirette birbirlerini suçlayacakları ancak bunun hiçbir yarar sağlamayacağı bildirilir. Devamındaki ayetlerde müminlerin ahirette elde edecekleri mükâfatlar tasvir edilirken inkârcıların uğrayacakları azap, ayrıntılı bir biçimde ortaya konulur. (Saffat, 37/11-74)

Surenin 75-148. ayetlerinde peygamber kıssalarından örnekler verilerek geçmiş toplumların inkârlarının bedelini nasıl ödedikleri hatırlatılır ve bunlardan ibret alınması istenir. İlk olarak Hz. Nuh'un kıssasında, uzun yıllar tebliğ görevini sürdüren ancak kavminin büyük çoğunluğu tarafından reddedilen ve yalnız bırakılan bir peygamberin sabrı ve direnci anlatılır. Sonunda ilahi yardımın tecelli etmesiyle ona iman edenlerin kurtuluşu, inkârcıların ise helake uğratılışı hatırlatılır. (Saffat, 37/75-82) Ardından Hz. İbrahim'in önce putperest topluma karşı yürüttüğü tevhid mücadelesine yer verilir. Daha sonra da oğluyla birlikte yaşadığı kurban hadisesi ele alınarak baba oğul her ikisinin de Allah'a güven ve tereddütsüz teslimiyeti vurgulanır. (Saffat, 37/83-113) Bu anlatımdan sonra Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'un kıssasına kısaca yer verilir, onların ve kavimlerinin kurtuluşa erdiği, inkârcıların ise helak edildiği ifade edilir. (Saffat, 37/114-122)

Devam eden ayetlerde Hz. İlyas'ın kıssasında, putperest bir

toplum karşısında tek başına tevhid mücadelesi veren, kavmi tarafından yalanlanmasına rağmen davetinden vazgeçmeyen ve Allah katındaki değeri yüceltilen bir peygamberin durumunu dile getirilir. (Saffat, 37/123-132) Bunu takiben, Hz. Lut'un kıssasına geçilerek ahlaki yozlaşma ve sapkınlığı meşrulaştıran bir toplumun peygamber uyarılarına kulak tıkaması, bu tutumunda ısrar etmesi ve neticede ilahi azaba uğrayarak helak oluşu tasvir edilir. (Saffat, 37/133-138) Son olarak Hz. Yunus'un kıssasına yer verilir. Zorlu bir tebliğ sürecinde bir an için görevini bırakıp kavminden ayrılan, ancak balığın karnında derin bir pişmanlık ve içten bir dua ile yeniden ilahi rahmete sığınan bir peygamberin kıssası anlatılır. Hz. Yunus'un yaptığı bu dua, sıkıntıya düşen insanın samimi tövbe ve içten bir dönüşle rahmet kapılarını yeniden bulabileceğinin çarpıcı bir örneği olarak sunulur. (Saffat, 37/139-148) Böylece surede insanın hata yapabilen, fakat aynı zamanda tövbeye ve yeniden yönelişe açık bir varlık olduğu hatırlatılır.

Surenin son kısmında, putperest müşriklerin bir başka batıl inancına, yani Allah'a çocuk isnat etmelerine ve melekleri Allah'ın kızları saymalarına yönelik eleştiriler yer alır. Bu çerçevede Hz. Peygamber'e, kendi kız çocuklarını istemezken melekleri Allah'ın kızları olarak nitelemelerinin hangi mantığa dayandığını onlara sorması buyrulur. Ayrıca kendilerine ilahi bir mesaj geldiği takdirde Allah'ın hâlis kullanılabileceklerini vadetmelerine

rağmen, son peygamberin tebliğini inkâr ettikleri ifade edilir. (Saffat, 37/149-170) Ardından, peygamberlerin ve onlara iman eden müminlerin nihai olarak zafere ulaşacakları haber verilir. Resul-i Ekrem'e inkârcıları bir süre kendi hâllerine bırakması, onları gözlemlemesi ve onların er ya da geç acı akıbetleriyle yüzleşecekleri gerçeğini hatırd tutması istenir. (Saffat, 37/171-179) Sure, "Senin Rabbin; kudret ve şeref sahibi olan Rab, onların niteledirdiği şeylerden uzaktır, yücedir. Peygamberlere selam olsun! Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Saffat, 37/180-182) mealindeki ayetlerle sona erer. ■

”

**Saffat
suresinde
temel olarak
Kur'an'da sıkça
vurgulanan
tevhid ve ahiret
inancı ele alınır.
Bu çerçevede
kıyamet ve
ahiret ahvaline
dair çeşitli
sahneler tasvir
edilir.**

DİJİTAL OYUNLARIN PEDAGOJİK KODLARI

İnsanlık için oyun, her zaman çocukluğun dili, kültürün taşıyıcısı ve hayata hazırlığın sessiz prova alanıydı. Fakat 21. yüzyılda bu alan fiber optik kabloların ördüğü, sınırları belirsiz dev bir dijital evrene dönüştü. Bugünün çocukları ve gençleri, yalnızca bir eğlence aracının değil; kimliklerini, değerlerini, duygularını ve sosyal ilişkilerini yeniden şekillendiren bir dijital habitusun içinde büyüyorlar. Artık dijital oyunlar, boş zamanı dolduran bir uğraş olmaktan çıkıp zihinsel yapıyı etkileyen, duyguları yönlendiren ve sosyal davranışları biçimlendiren güçlü bir aktör hâline geldi. Ekranın ışığı bazen zihni aydınlatan bir mum bazen de gerçekliği perdeleyen bir göz bağına dönüşebiliyor. Bu nedenle oyunların sunduğu ışıltılı dünyayı ve ardında oluşturduğu karanlığı, pedagojik açıdan tüm yönleriyle ele almak gerekiyor.

Dijital oyunların pedagojik etkileri, türlerine göre farklılık göstermektedir. Aksiyon ve savaş temelli oyunlar bir yandan refleks gelişimine katkı sağlarken diğer yandan şiddetin normalleşmesi, “öteki”nin düşman-

laştırılması veya ölümün bir “skor”a indirgenmesi gibi riskler taşımaktadır. Strateji ve simülasyon oyunları planlama, analitik düşünme ve problem çözme becerilerini desteklerken bazı oyuncularda yapay bir kontrol ve sınırsız bir güç algısı oluşturabilmektedir. Âdeta birer kimlik laboratuvarı olan rol yapma oyunlarında avatarlar üzerinden çeşitli roller deneyimlenirken bu süreç bazen sanal kimlikle gerçek benlik arasında bir gerilim doğurabilmektedir. Spor ve rekabet oyunları takım ruhu ve strateji gibi olumlu yönler barındırsa da yoğun rekabet, öfke ve aynı zamanda tahammülsüzlüğe, toksik bir yarış kültürüne yol açabilmektedir. Mobil oyunlar ise erişilebilirlikleriyle günün her anına sızarak dikkati parçalayan, sabrı törpüleyen ve odaklanma becerisini zayıflatan bir etki oluşturabilmektedir.

Bu oyun türlerinin etkileri her yaşta hissedilir; çünkü dijital oyunlar yalnızca çocukların ya da gençlerin değil yetişkinlerin de günlük hayatında yer alan bir deneyim alanıdır. Yine de kimlik arayışının en yoğun yaşandığı dönem ergenlik

olduğu için bu etkiler, özellikle bu yaş grubunda daha belirgin görülür. Ergenlik, “Ben kimim?” sorusunun en yüksek sesle sorulduğu, kimliğin sürekli sınındığı bir dönemdir. Oyunlar ise bu soruya kolay, parlak ve kimi zaman yanıltıcı cevaplar sunabilir. Bir topluluğa ya da oyundaki bir karaktere duyulan aidiyet gence kısa süreli bir güç ve topluluk hissi verebilir. Ancak oyun kapandığında avatarın maskesi düşer ve genç gerçek benliğiyle yeniden yüzleşir. Bu yüzleşme bazen içsel bir yetersizlik duygusunu tetikleyebilir.

Duygusal düzlemde oyunlar modern çağın sığınaklarına dönüşmüş durumdadır. Okul stresi, aile içi baskı veya geleceğe dair kaygılar yaşayan gençler, oyunları bir kaçış rampası olarak kullanabilmektedirler. Bu kaçış kısa vadede rahatlatıcıdır ancak uzun vadede duygu düzenleme becerilerini zayıflatabilmektedir. Öfkesini yalnızca tuşlara basarak hafifleten bir genç, gerçek hayatta sağlıklı bir çatışma yönetimi geliştirmekte zorlanabilmektedir. Oyuna erişemediği

durumlarda huzursuzluk, tahammülsüzlük veya kaygı yaşaması, bu bağımlı kaçış döngüsünün doğal sonucudur.

Sosyal açıdan oyunlar aslında büyük bir etkileşim sahasıdır. Genç, oyunda yalnızca mekanığı değil diğer oyuncuların davranışlarını, iletişim biçimlerini ve dijital kültürün normlarını da model alır. Şiddete sürekli maruz kalmanın doğrudan saldırganlık üretip üretmediği tartışılrsa da duyarsızlaşma oldukça gerçek bir risktir. Zamanla ekranda görülen şiddet sahneleri duygusal etkisini yitirir; acıya ve kayba verilen insani tepki zayıflayabilir. Sosyal izolasyon da bu sürecin bir parçası hâline gelebilir. Her ne kadar çevrim içi oyunlar sosyal bir etkileşim sunsa da yüz yüze ilişkilerin yerini tamamen aldığı gencin gerçek dünyayla bağını zayıflatabilir.

Bu karanlık alanların yanında oyunların güçlü bir geliştirici potansiyeli de vardır. Özellikle özgür tasarım ve keşfe dayalı oyunlar, gençlere sınırsız deneme yanılma ve bir inşa alanı sunar. Hikâye kurma, tasarım yapma, alternatif çözümler geliştirme gibi beceriler bu oyunlarda doğrudan beslenir ve bazen gerçek hayattaki üretime de sıçrayarak yeni ilgi alanlarının kapısını aralayabilir.

Oyunların kültürel ve politik yansımaları ise daha sessiz ve daha derindir. Pek çok oyun, fark ettirmeden belirli ideolojik perspektifler taşır. Bu oyunlarda Doğu'yu barbar, Batı'yı kurtarıcı gösteren anlatılar, düşman imgeleri, hegemonik dünya kurguları gençlerin bilinçaltına işlenebilir. Dijital oyunlar bu yönü-

le çağın en etkili kültürel unsurlarından biridir.

Bir diğer kritik alan ise oyunların ekonomik boyutudur. Bedava görünen pek çok oyun, lot box ve mikro ödeme mekanizmalarıyla gençleri belirsizliğe dayalı bir ödül sistemine bağlar. Bu sistem, kumarla benzer şekilde değişken oranlı pekiştirme mantığıyla çalışır ve bağımlılık riskini artırır. Para algısı bulanıklaşır, erteleme becerileri zayıflar, emeksiz başarı normalleşir. Bu ekonomik tasarımlar gençler için hem finansal hem de psikolojik düzeyde ciddi bir risk oluşturur.

Bu karmaşık tablo karşısında yetişkinlerin tutumu çoğu zaman ya oyunu tamamen yasaklamak ya da tamamen serbest bırakmak gibi iki uçta seyreder. Oysa çözüm bu uçlarda değil gençlere eşlik etmekte, onların oyun deneyimini anlamakta ve yönlendirmektedir. Oyunları bir düşman gibi değil bir dil, bir kültürel metin, bir iletişim alanı gibi görmek gerekir. Bir gencin oynadığı oyuna eşlik etmek; "Bu sahne sana ne hissettirdi?", "Buradaki karakter sence neden böyle davranıyor?", "Bu oyundaki kötü karakterin haklı olduğu bir yer olabilir mi?" gibi sorularla eleştirel düşünmeyi tetiklemek, gençleri pasif tüketiciden aktif sorgulayıcıya dönüştürür.

Gençlere bu yolculukta eşlik etmek için yalnızca oyunların içeriğini konuşmak yeterli değildir, onların dijital dünyada karşılaştıkları yapıları ve yönlendirmeleri anlayabilmek de aynı derecede önemlidir. Bu nedenle dijital okuryazarlık, teknolojiyi kullanmanın ötesine geçerek oyunla-

rın ardındaki tasarımları, ekonomik düzenekleri ve gizli yönlendirmeleri fark etmeyi içerir. Oyunlardaki ödül mekanizmaları, hızlı tüketim alışkanlıkları ya da rekabet baskıları çocuklarla açık bir şekilde konuşulmalı; böylece çocukların bilinçli bir gözle dijital dünyayı sorgulayarak okuyabilmeleri desteklenmelidir. Zaman yönetimi ise yasaklarla değil gerçek hayatta anlamlı ve çekici alternatifler sunarak güçlendirilmelidir. Bu süreçte en etkili rehberlik, yetişkinlerin kendi dijital alışkanlıklarında sergilediği tutarlılıktır. Zira gençler çoğu zaman söylenenlerden çok, gösterilen davranışları izler.

Tüm bu çabanın ardından görünen manzara şudur: Dijital oyunlar modern çağın hem imkânı hem sınavıdır. Kullanım biçimine göre kimi zaman güçlendirici bir deneyime kimi zaman da sarsıcı bir etkiye dönüşebilirler. Çocukları bu dijital evrenden tamamen uzak tutamayız; fakat onlara ekranın ardındaki dünyanın yalnızca bir yansıma olduğunu, asıl maceranın insan ilişkilerinin sıcaklığında ve hayatın sahici dokusunda olduğunu gösterebiliriz. Bu yüzden, bir akşam çocuğumuza, "Oyunu bırak." demek yerine, "Oynadığın karakteri bana anlatır mısın? Neden onu seçtin?" diye sormayı denemeliyiz. Vereceği cevaplar yalnızca oyunu değil çocuğumuzun iç dünyasını da anlamamıza kapı aralayacaktır. Sonuçta her çocuk ve her genç, kendi hayatını inşa ettiği büyük bir oyunun içindedir. Ve hiçbir dijital başarı, gerçek hayatta erdemli ve güzel ahlaklı bir karakter inşasından daha yüksek bir seviye vadedemez. ■

“HER İSTEDİĞİMİZİ YAPABİLMEK ÖZGÜRLÜK MÜ?”

NEYE NASIL

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İNANIYORUM?

Özgürlük, geçmiştekilerin olduğu gibi günümüz insanının da en güçlü ve karmaşık arayışlarından biridir. “Özgür müyüz?” sorusu, insanlığın ilk varoluşundan günümüze kadar her çağda yankılanan bir sestir. Zihinlerimizde yer eden, “Her istediğini yapabilme” düşüncesi, insan için o kadar büyümlü bir tahayyüldür ki bunun gerçeklikle ne kadar örtüştüğüne bakmaksızın bu pembemsi masalın peşine takılıveririz. Engel tanımayan bir irade, “hayır” sözcüğünü duymadığımız bir dünya, bütün hayallerimizin kesintisiz gerçekleştiği bir rüya... Dolayısıyla çoğumuz için özgürlük, her türlü bağdan kopuk, her şeyin sınırsızca mümkün olduğu bir varoluş hâlidir. Ancak bu hâl, pek çoğunun hayalini süslese de gerçekte insan için tehlikeli bir ütopya olmanın ötesine geçmez.

İnsanın bu sınırsızlık arzusu, kaçınılmaz olarak varoluşumuzun sert duvarlarına çarparak hayatın gerçekliğine geri döner. Varoluşumuz, bizi doğduğumuz andan itibaren kaçınılmaz sınırlarla yüzleştirir ve paradoksal bir şekilde bu sınırlar, hayatın temel taşlarıdır. Örneğin yer çekimi, bizi yeryüzüne bağlar; ancak biz o yer çekimi sayesinde yürüyebilir, bineler yapabilir ve içinde yaşayacağımız güvenli evler inşa ederiz. Diğer taraftan aşılabilir fiziki, biyolojik sınırlarımız vardır; ne kadar özgür olursak olalım, hastalanmamızı, hücrelerimizin yaşlanmasını ve nihayetinde ölümlülüğümüzü irademizle değiştiremeyiz. Bu sınırlar, insana acizliğini hatırlatırken aynı zamanda ona yaşamın kıymetini de öğretir.

Yaşadığımız evrende yalnız da değiliz; başka insanların varlığı da bize kalın çizgilerle sınırlar çizer. Birinin özgürlüğünün başladığı yerde diğerininki bitmek zorundadır. Bu sınırlar olmasaydı toplum bir medeniyet sahnesi olmaktan çıkar; güçlü olanın zayıfı ezdiği, hak ve adaletin anlamını yitirdiği, orman kanunlarının geçerli olduğu vahşi bir kaos ortamına dönüşürdü. Dolayısıyla mutlak ve sınırsız bir özgürlükten bahsetmek insanın toplumsal, etik ve biyolojik gerçekliğini inkâr etmeye eş değerdir. Özgürlüğümüzün bir sınırının olması, başkalarının özgürlüğünü ve dolayısıyla kendi güvenliğimizi teminat

altına almak için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Sınırsız özgürlük düşüncesi, aslında bir özgürlük değil tam anlamıyla bir kaostur. Her bireyin kendi arzusunu sınırsızca gerçekleştirdiği bir dünya, yaşanılabilir olmaktan uzaktır. Zira sınırsızlık, özü gereği bir düzeni, bir formu ve bir anlamı reddeder. Kuralın, ilkenin, düzenin olmadığı bir yerde güven ve huzura yer yoktur. Böyle bir toplumda ne sanat yeşerir ne de bilim ilerler. Sınırsız özgürlüğün, bireyi nihai mutluluğa ulaştıracağını sansak da durum, bunun tam tersidir. Hiçbir kuralın veya yol haritasının bulunmadığı, sınırsız seçeneklerin önümüze serildiği bir durumda, insanın hangi yöne gideceğini ve neyi seçeceğini belirleyen hiçbir ölçüt kalmamışsa, atılan hiçbir adımın değeri yoktur. Bu durum, özgürleştirici değil felç edicidir. İrade iflas eder, insan derin bir kaygıya, bunalıma sürüklenir. Birey, anlamlı işler yapabilmek için referans noktalarına ve sınırlara ihtiyaç duyar. Sınırsızlık bir noktadan sonra eylemsizlik ve anlamsızlığa dönüşür. Bu ise sonsuz ihtimaller okyanusunda rotasız, pusulasız ve dümensiz kalmak demektir ki bu, özgürlükten ziyade bir tutsaktır.

Görüldüğü gibi insan için sınırsız özgürlük yani “her istediğini yapabilme”, gerçekçi olmadığı gibi istenilir de değildir. Her yönüyle sınırlı -ömrü, gücü, bilgisi kısıtlı- olan bir varlığın, sınırsız bir iradeye sahip olması ontolojik olarak da mantıklı değildir. O hâlde insana düşen, kendi sınırlarının ve potansi-

yelinin farkına varması, ayaklarını yere sağlam basarak yürüyebilmesidir. Gerçek ve anlamlı özgürlük; “her şeyi yapabilmek” değil sınırlarının farkına vararak bize verilen imkânlar, yetenekler içinde irademizle bizim için en doğru seçimi yapabilmektir.

Bu seçim, gerçek bir varoluşsal hamledir; kim olduğumuza ve sorumluluklarımızın sınırlarını belirler. Bizler, verili imkânlar içinde attığımız adımlarla, verdiğimiz kararlarla kimliğimizi ve kişiliğimizi inşa ederiz. Sorumluluğumuzun sınırlarını belirleyen, o ucu bucağı olmayan sınırsız özgür olma isteğimiz değil temel insani seçimlerimizi yapabildiğimiz sınırlı ama etkili olan cüzi irademizdir. Elbette ki biz, evrenin tamamını, gezegenlerin hareketini veya başımıza gelecek her musibeti kontrol edemeyiz. Ancak, maruz kaldığımız olaylar karşısında vereceğimiz tepkilerle, yaptığımız küçük seçimlerle duruşumuzu tayin ederiz. Olaylara “evet” veya “hayır” deme gücümüz, eylemlerimiz üzerindeki o küçük ama hayati kontrol mekanizmamız, bizi ahlaki birer özne yapar. İrademizin sınırı, evreni değiştirmeye yetmeyebilir ama kendimizi inşa etmeye yeter. Bu yeryüzü denizinde rüzgârları dindirmek ve dalgaları yok etmek elimizde olmayabilir ancak yelkenlerimizi bu rüzgâra göre en doğru açıyla ayarlayabilmek bizim elimizdedir.

Hayat şartları bazen kolay bazen zor olabilir. Ancak haya-

tı anlamlı kılan şey, şartların mükemmelliği değil bireyin bu şartlar içinde nasıl bir karakter sergilediğidir. Gerçek özgürlük, ütöpik hayallerle cebelleşmek yerine verili şartlar içinde yol alabilme sanatıdır. Engellerin olmadığı ve her şeyin istediğimiz gibi olduğu, hiçbir dirençle karşılaşmadığımız bir dünyada, iradenin, çabanın, sabrın ve cesaretin ne anlamı kalırdı? Doğru kararlar vermemizin, erdemli oluşumuzun ne değeri olurdu? Bizi harekete geçiren, irademizi anlamlı kılan, potansiyelimizi ortaya çıkaran şey, tam da varlığını bazen istemediğimiz o sınırlarımızdır. Sınırlarımız, özgürlüğümüzün düşmanı değil tam aksine var olma sebebidir. Sınırlar, ressamın tuvali gibidir; boyalar ancak o çerçevenin içinde, o sınırlı alanda bir araya geldiğinde bir sanat eseri ortaya çıkabilir.

Dış şartları, doğduğumuz coğrafyayı, genetik mirasımızı ve başımıza gelen beklenmedik musibetleri her zaman değiştiremeyiz. Ancak sınırlı irademizle, hayat gemisinin dümeni hâlâ bizim elimizdedir. Ustalık ise fırtınadan kaçmak veya rüzgârın tamamen durmasını beklemek değil o sert rüzgârları ve zorlukları arkamıza alıp kendi rotamızı çizebilmektir. İnsan, sınırlarını inkâr ettiği ölçüde tutsak, sınırlarını tanıyıp onları birer basamak olarak kullandığı ölçüde özgürdür. Gerçek hürriyet, “her şeyi yapabilme gücü”nde değil, “neyi yapmaması gerektiğini bilme” ve “yapılması gerekli olanı seçme” bilgeliğinde gizlidir. ■

HIZ YANILGISI

MODERNİTENİN ÇÖKÜŞÜNDE

YAVAŞLIĞIN DİRENİŞİ

Modern çağın en belirgin karakterlerinden biri, hiç kuşkusuz hızdır. Başlangıçta makineleşmek ve teknolojiyle eş değer tutularak insanlık için gelişmişlik olarak algılanan hız anlayışı, “masumiyet”ini yitirmiş durumda. Hız, teknolojik bir olgu olmanın dışında elbette ön görülebileceği gibi varoluşsal bir hâle, bir dünya tasavvuruna dönüşerek bir vatoz gibi insanı kuşattı, çepeçevre sardı. Teknolojik yenilikler insanın ön göremeyeceği sonuçları ortaya çıkararak zihin, duygu ve beden dünyasını alt üst ediyor. Başka bir çıkış yolu kalmayınca yaşamın değişimi gerçekliğe dönüşüyor. Yaşam ve ölüm arasındaki algı, zaman bilinci böyle böyle değişiyor. Zamanın kıymetini üretkenlik ve verimlilik üzerinden ölçen modern zihin, artık “yetişmek” için yaşıyor. “Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın.” ikazı eşyanın hakikatinin altını burada da çiziyor. Zamanı maddi bir algıya göre ölçmek ve değerlendirmek, eşyanın tabiat ve hakikatine aykırı. Modern zihinde beliren “yetişmek kaygısı”

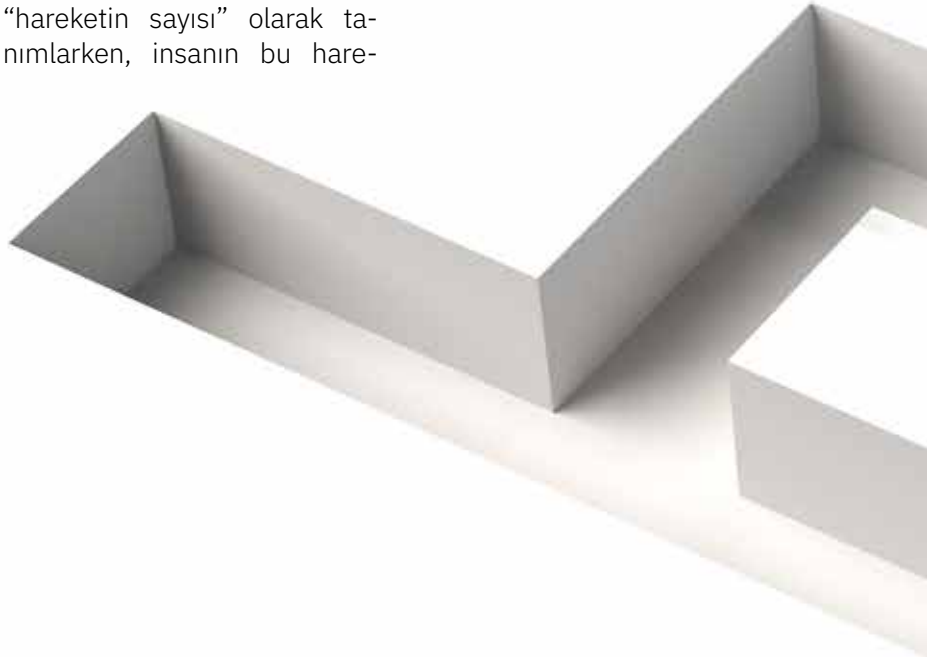
dürtüsel bir arzuya dönüşüyor. Fakat bu yetişme arzusu, aslında bir kaçış: anlamdan, derinlikten, beklemenin sabrından. Hızın albenisine kapılan insan, kendi ritmini, hatta kendi iç sesini yitirir. Paul Virilio’nun belirttiği gibi, “Her hızlanma, aynı zamanda bir çöküştür.” Çünkü hız, bir ilerleme değil anlamın çözülmesidir.

İslam felsefesinde zaman, ölçülen bir nicelik olmanın yanında varlığın düzeniyle irtibatlı hikmet alanıdır. Kindî, zamanı “hareketin sayısı” olarak tanımlarken, insanın bu hare-

kette olan ilişkisinin ahlaki bir boyutu olduğunu vurgular. Ona göre acelecilik, aklın sükûnetini bozar; sükûnetse hikmetin şartıdır. Fıtratın bildiği; zamanla yarışmak değil, zamanla ahenk kurmaktır. Çünkü hakikat, aceleyle elde edilen alanın dışında sabırla açılan bir kapıdır.

Modernitenin hız kültürü

Modernitenin temelleri, ilerleme fikri üzerine kuruludur. Tarihten bugüne insan hep daha

ileriye gitti, makineler üretti, doğaya başkaldırdı ve doğayı yönetti. Böylelikle tabiata karşı kazandığını sandı. Bu anlayışın teknolojik, tarihsel ve sosyal birçok sonuçları oldu elbette. Bunun yanı sıra bu ilerleme ve gelişim anlayışı kişisel dünyamızda sürekli kendimizin en iyi versiyonunu oluşturma telaşına soktu hepimizi. Başka açıdan tüm bu hız çılgınlığı, ruhsal, bedensel, zihinsel bir sürü dürtüyü karşılamamıza sebebiyet verdi. Daha iyiydik, daha iyisi gelmeliydi. Hızlı olan kazanırdı.

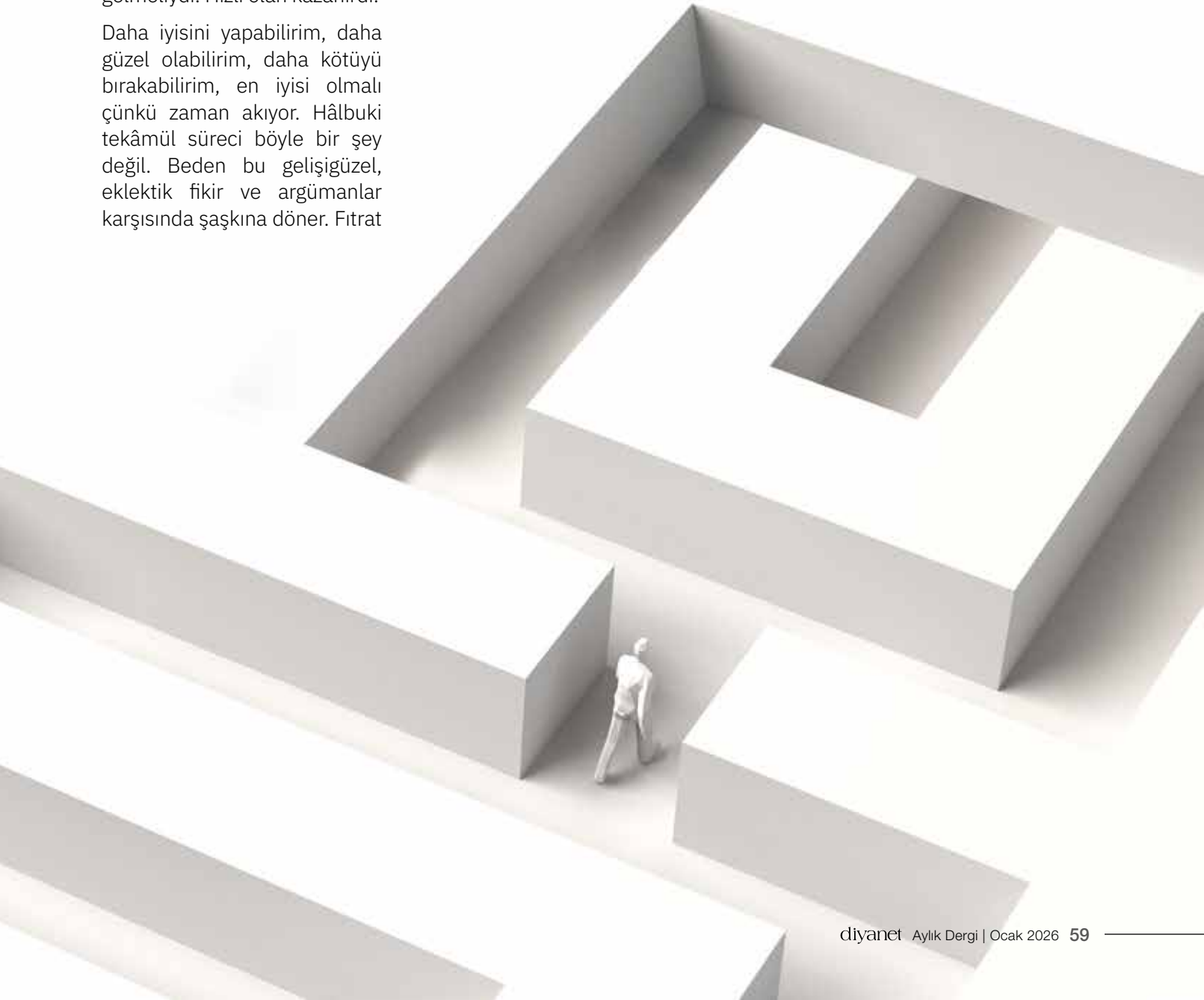
Daha iyisini yapabilirim, daha güzel olabilirim, daha kötüyü bırakabilirim, en iyisi olmalı çünkü zaman akıyor. Hâlbuki tekâmül süreci böyle bir şey değil. Beden bu gelişigüzel, eklektik fikir ve argümanlar karşısında şaşkına döner. Fitrat

ve yaratılışa uymayan dürtüleri beden karşılayamaz. Duraksar, yavaşlar, hastalanır, kaygılanır ve incinir. Bedenle birlikte ruh da örselenir. Çünkü insan olmak tüm bunların toplamıdır. Pekâlâ iyi bir yerden aşağı kayabilirsiniz. Hayat yokuşları düzlüğe çıkan bir arazi değil ki sadece.

Rönesans'tan Sanayi Devrimi'ne, Aydınlanma'dan dijital çağa kadar insan, hep daha hızlı olmanın özgürleştirici bir güç olduğunu düşündü. Hızlı

seyahat, hızlı üretim, hızlı makineler zamandan tasarruf sağlayacaktı ve verimlilik artacaktı. Ama öyle olmadı. Bu durdurulamayan korkunç hız, zamanla bir esarete dönüştü. İlişkiler, anlık ve esnek bir kolaycılıkla "yavaşladı" ve durdu.

Hız çağı kendi paradoksunu oluşturdu, şaşılacak şekilde artık hiçbir şey yeterince hızlı değil; haber, üretim, iletişim, hatta düşünme biçimimiz bile "anlık" hâle geldi. Günümüz insanı maruz kaldığı her şeye

karşılık hiçbir şeyle yeterince temas kuramaz hâlde. Bir ekrandan diğerine kayan bakışlar, zihnimizi bölüp parçalarken dikkat, artık bir “meta”ya dönüşmüştür bile. Dikkat ekonomisi, insanın en insani yeteneğini –odaklanma gücünü– pazarlamaktadır. Peki dikkat, yalnızca zihinsel bir çaba mıdır? Hayır, ahlaki bir duruştur da. Simone Weil’in söylediği gibi, “Dikkat, en saf sevgi biçimidir.” Sevgi, bir şeye tam olarak yönelmek, ona, ötekine zaman ayırmakla mümkündür. Oysa çağımızda zaman, sürekli tüketilen bir kaynaktır; hiçbir şeye tam olarak bakmayız, çünkü her şey bir sonraki şeye yetişmenin gölgesindedir. Erteleriz, ihmal ederiz, söz veririz tutamayız. Vaktimiz yoktur. Herkes yoktur. Yavaşlayamayız.

“Seküler kutsallık”

Abdurrahman Arslan, modernliğin bu hız kültürünü “seküler kutsallık” olarak yorumlar. Üretmek, dönüştürmek ve hemen sonuç almak, modern insanın ritüeli. Makineleşmeye benziyor. Arslan’a göre modernlik, insanı özgürleştirmemiş, bilakis daha derin bir bağımlılığa sürüklemiştir. Modern insanın kudret yanılsaması, güç olgusunun dikeyden yataya kayması, insanın doğayla olan ilişkisini de zedeleyerek dönüştürdü. Tabiat artık bir “ortak yaşam alanı” değil, sömürülecek bir kaynak olarak görülüyor. Bir savaş alanına, üretim ve hızla tüketime dönüştürülen tabiat karşısında insan, doğayı hızla tahrip ederken aslında kendi varoluşsal denge noktasını da yok ediyor. Çünkü tabiat, yavaşlığın dilini konuşarak insa-

Rönesans’tan Sanayi Devrimi’ne, Aydınlanma’dan dijital çağa kadar insan, hep daha hızlı olmanın özgürleştirici bir güç olduğunu düşündü. Hızlı seyahat, hızlı üretim, hızlı makineler zamandan tasarruf sağlayacaktı ve verimlilik artacaktı. Ama öyle olmadı. Bu durdurulamayan korkunç hız, zamanla bir esarete dönüştü. İlişkiler, anlık ve esnek bir kolaycılıkla “yavaşladı” ve durdu.

na varoluşu hatırlatan yegâne unsur. Bir ağacın büyümesi, bir mevsimin dönüşü, bir çiçeğin açması hep zamana, sabra, yaratılışa örnekliktir. Hızın hüküm sürdüğü yerde ise bu sabır ve yavaşlık dili tahrip edilmiştir. Hızın karşısında tabiatın dili artık kekemedir.

Henry David Thoreau, 19. yüzyılda yazdığı *Walden*’de hızın tahribine karşı bir duruşu hayatıyla sergiler. Thoreau’nun Walden Gölü kıyısında kurduğu hayat, aslında modernitenin hızına karşı bir tefekkür deneyidir. O, “yaşamı bilerek yaşamak” ister: “Yoğun yaşamak istedim, yaşamın özünü emmek, olmayanı değil, olanı görmek istedim.”

Thoreau’nun bu sözü, çağımızın aceleciliğine karşı çıkar. Çünkü hız, yaşamın özünü değil yalnızca kabuğunu sunar. Derinlik, ancak yavaşlamayla mümkündür. Thoreau’nun doğaya yönelişi, yeniden bağ kurma çabasıdır. Modern insanın teknolojiyle kurduğu bağ, onu doğadan ve dolayısıyla kendi doğasından da uzaklaştırmıştır. Thoreau’nun çağırısı, insanın kendi ritmini yeniden bulma çağırısıdır. Doğaya kulak veren herkes, onun ritminin bizimkinden farklı olduğunu bilir. Bir tohumun toprağı delip filizlenmesi, bir gölün sessizce buharlaşması, rüzgârın taşları şekillendirmesi... Hepsi sabırla olur.

İnsan, doğayla olan bu uyumu unuttuğunda, kendini de unutur. Çünkü insan, tabiatın hızını aşmaya çalıştığında kendi dengesini bozar. Hızın egemenliğindeki şehirlerde artık mevsimlerin bile farkında

değiliz. Sabahları doğan güneşin rengiyle akşamüstü batan güneşin rengini ayırt edemez hâle geldik. Zaman bir çizgiye, yaşam bir takvime sıkıştı. Oysa doğanın dili, bekleyebilmenin dilidir. Toprağın sabrında, ağacın kökünde, suyun akışında bir bilgelik vardır. Kierkegaard'ın dediği gibi: "Sabır, bekleyerek olgunlaşmaktır." Acelecilik ise olgunlaşmadan sonuç istemektir. Belki de en büyük ilerleme, hiçbir yere yetişmeden bir anı gerçekten yaşayabilmektir.

Bugünün dünyasında yavaşlık, pasiflik değil direniş aslında. Çünkü günlük hayat bizi sürekli hızlanmaya, üretmeye ve tüketmeye çağırır. Her "bildirim", bizi şimdiye çeker ama aslında şimdiyi elimizden alır. Yavaşlamak, bu zinciri kırmamanın ilk adımındır. Yavaşlık, yalnızca bir tempo değişikliği değil bir varoluş biçimidir. Yavaş düşünmek, yavaş konuşmak, yavaş sevmek... Bu, modernliğin unutturduğu bir derinliğe geri dönüş anlamına gelir.

Belki de çağımızın en yenilikçi eylemi, hiçbir yere yetişmeden bir anı yaşamaktır. Çünkü anlam, sessizliğin ve beklemenin içinde doğar. Rilke'nin dediği gibi: "Her şeyin zamanı vardır; bekleyebilmek, sevmenin en ince biçimidir."

Bu söz, hızın aşındırdığı bir dünyada bir uyarı değil bir davettir: Yeniden insan olmaya, yeniden duymaya, yeniden yavaşlamaya...

Zaman ve sükûnetle Gazali'ye bakmak

İslam düşüncesinde hız ve acelecilik, modern anlamda bir "verimlilik" bağlamında

bakılmadan ahlaki ve varoluşsal bir imtihan olarak ele alınır. Bu meselenin en berrak şekilde izlenebileceği isimlerden biri, hiç kuşkusuz İmam Gazali'dir. Gazali'nin hayatı, aceleyle kazanılan bilginin nasıl bir iç boşluğa yol açabileceğini ve hakikatin neden zamana, beklemeye ve sükûnete ihtiyaç duyduğunu gösteren bir tecrübe alanıdır. O, gençlik yıllarında ilimde olağanüstü bir hızla ilerlemiş, döneminin neredeyse bütün disiplinlerini kısa sürede kuşatmış, hafızasıyla ve zekâsıyla temayüz etmişti.

Gazali'nin hayatında rivayet edilen kervan hikâyesi, hız yanılgısının sembolik anlatımı gibi yorumlanabilir. Genç Gazali, Horasan'dan Bağdat'a dönerken yolunun kesilmesi ve kitaplarının gasp edilmesiyle sarsılır. Kitapları geri almak için eşkıyaya yalvarır: "Bütün ilmim o defterlerdeydi." Eşkıyanın verdiği cevap ise âdeta bir irfan tokadı gibidir: "Madem ilmin defterlerdeydi, biz alınca ilimsiz mi kaldın?" Bu olaydan sonra Gazali, bilgiyi taşımanın yetmediğini, bilginin ancak içselleştirildiğinde hakikat olabileceğini idrak eder. Ezber, hız ve yığma bilgi; kalbe inmemişse, sahibini savunmasız bırakır. Gazali'nin Allah'a yönelişini de bir "yavaşlama" pratiği olarak düşünebiliriz. Her şeyi terk edip Şam'da, Kudüs'te, uzlette geçirdiği yıllar; bilinçli bir geri çekiliştir. Bu geri çekilme, hakikatin yeniden kurulmasıdır. O, hakikatin aceleyle ele geçirilemeyeceğini, kalbin zamana ihtiyacı olduğunu öğretir. "Kalp" der Gazali, "Bir misafirdir; gü-

rültüde barınmaz." Hızın hükmü sürdüğü bir hayat, kalbi sürekli yerinden eder. Sükûnet ise kalbi ikametgâhına çağırır.

Gazali'nin düşüncesinde yavaşlık, pasiflik değil; uyanıklıktır. Bu sebeple ilim anlayışı, modern hız kültürünün tam karşısında durur. Bilmek, yetişmek değildir; bilmek, dönüşmektir. Ve dönüşüm, zaman ister.

Anlamın ritmini geri kazanmak

Modern insan, geleneksel İslam anlayışının dışında zamanı verimlilikle ölçerken aslında kendi varoluşunun özünü yitirmiştir. Hız, bizi özgürleştirmek yerine daha çok bağımlı kılmıştır. Teknoloji, konfor sağlarken huzuru azaltmış; bilgi artarken bilgelik azalmıştır. Oysa anlam, ancak durabilenlerin payına düşer.

Sessizlikte anlam, bekleyişte olgunluk, yavaşlıkta özgürlük saklıdır. Ve insan, ancak yavaşladığında gerçekten görür. Çünkü olgunlaşma zaman ister; tıpkı toprağın sabırla taşıdığı tohum, tabiat gibi.

Bugünün dikkat ekonomisi, dikkatimizi bir kaynak değil bir meta hâline getirdi. "Bakma süresi", "tıklanma oranı" gibi ölçülerle konuşuyoruz. Fakat bakmak, görmek değildir; görmek, durmayı gerektirir. Hızın aşındırdığı bu hakikati hatırlamalıyız.

Bir anı hiçbir yere yetişmeden yaşamak, acele etmeden konuşmak, dinlemek, düşünmek... Çünkü anlam, ancak sessizliğin ve beklemenin içinde doğar. ■

MEDENİYETİMİZE DAMGASINI VURAN SEÇKİN HADİS KLASİĞİ **SAHÎH-İ BUHÂRÎ**

Dr. Elif ERDEM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Muhammed b. İsmail el-Buhari'nin Horasan diyarından çıkıp hac için geldiği Mekke'den başlayarak uzun soluklu bir ilim yolculuğuna çıktığı hicri üçüncü asırda pek çok hadis eseri vücut bulmuştu. Fakat bunların içerisinde "sahih" diye anılan güvenilir rivayetler olduğu gibi daha az güvenilir ve zayıf rivayetler de vardı. Dönemin meşhur âlimlerinden biri olan hocası İshak b. Rahuye'nin "Keşke Resul'ün sahih sünnetini ihtiva eden özet bir kitap telif etseniz." sözü Buhari'nin gönlüne bir ateş düşürdü. Sadece sahih hadislerden oluşan bir kitap telif edecekti.

On altı yıl süren hummalı çalışmaların ardından Buhari, diyar diyar dolaşarak elde ettiği bilgi birikimiyle altı yüz bin hadis içerisinden titiz bir seçim yaparak yedi bin küsur hadisten oluşan eserini tamamladı. "*el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*" şeklinde koyduğu uzunca isim, eserin telif amacı, yöntemi ve içeriğini yansıtan özlü bir ifadeydi. Buha-

ri bu isimlendirmeye kitabının Hz. Peygamber'den kendisine kadar gelen kesintisiz haber zincirleriyle (isnad) nakledilen güvenilir hadislerden özel bir seçki niteliğinde olduğunu beyan ediyordu. Aynı zamanda burada yer alan hadislerin Resulullah'ın hâl ve eylemlerine, sünnetine ve yaşadığı dönemin olaylarına dair bilgileri içerdiğini haber veriyordu.

Kitabındaki her bir hadisi abdest alıp namaz kılmak suretiyle ibadet vecdiyle yazdığı kaydedilen Buhari, halis niyetinin ve yalnızca rıza-i ilahiye gözettiğinin bir nişanesi olarak eserinin en başına, "Ameller niyetlere göredir. Herkes sadece niyetinin karşılığını alır..." hadisini yerleştirdi. Onun bu samimiyeti ve üstün gayreti meyvesini erkenden verdi; müellifinin bir sanat eseri misali nakış nakış işlediği bu kıymetli eser, kısa sürede başka hiçbir kitaba nasip olmayan bir şöhrete erişti. Önce kitabını tamamladıktan sonra kendilerine arz ettiği Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main gibi sahanın önde gelen âlimleri tarafından hüsnükabul gördü, ardından

tüm İslam âleminin teveccühünü kazandı. İlk zamanlardan itibaren birtakım eleştirilere maruz kalmış olsa da nihayetinde *el-Câmiu's-Sahîh* yahut *Sahîh-i Buhârî* adıyla meşhur olan bu nadide eser, İslam dünyasında "Kur'an-ı Kerim'den sonra en güvenilir kitap" kabul edilerek hiçbir dönemde etkisini yitirmeyen sarsılmaz bir otorite hâline geldi.

Kütüb-i Sitte olarak bilinen en muteber altı hadis kaynağı içinde ilk sırada yer alan *Sahîh-i Buhârî*, "kitab" adı verilen ana bölümler ile "bab" denilen alt bölümlere ayrılmıştır. Bölüm başlıkları "terceme" ismiyle bilinir ve kimi zaman ayetlere, sahabe ve tabiun sözlerine atıfların yapıldığı bu tercemeler, müellifin kendi görüşlerini yansıtır niteliktedir. Eserde iman ve ibadetten zühde, hukuki kaidelerden yeme içme adabına, siyer ve megaziden fiten ve melahim dediğimiz gelecekte ortaya çıkacağı ifade edilen sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylar ve kıyamet âmetlerine dair haberlere, tefsirden menakıba kadar çok çeşitli konularda hadisler mevcuttur.

İçerdiği bilgilerin güvenilirliği, tertip güzelliği ve zengin muhtevasıyla hadis disiplini-nde temel bir kaynak eser olan *Sahîh-i Buhârî*, kendisinden sonra gelen çalışmaları büyük ölçüde etkiledi. Üzerine onlar-
ca şerh yazıldı, hadislerinden seçmelerle “muhtasar” eser-
ler oluşturuldu, gerek sened-
lerinde yer alan kişiler (rical)
gerekse bab başlıklarına ya-
hut içerisindeki anlaşılmayan
kelimelere dair müstakil ça-
lışmalar yapıldı. Yanı sıra ha-
dislerinin farklı kaynaklardaki
yerlerini tespit eden eserler
(müstahrec) ve hacimli olan
bu eserin içeriğinden fayda-
lanmayı kolaylaştıracak fih-
ristler hazırlandı. Her devirde
gündemini koruyan bu esere
odaklanan farklı türlerdeki
yüzlerce eser literatüre müthiş
bir zenginlik kattı.

Yüzyıllar boyu ilim halkaları-
nın vazgeçilmezi olan *Sahîh-i
Buhârî*, yalnızca ilmî çevrelerde
değil Peygamber sevgisinin ve
ona duyulan hürmetin bir yan-
sıması olarak Müslüman toplu-
munda da büyük bir teveccühle
karşılandı. *Buhârî* okumak şifa
ve rahmet vesilesi olarak ka-
bul edilirken özellikle deprem,
sel gibi doğal afetlerin, savaş,
kıtlık ve salgın hastalık gibi sı-
kıntılı hadiselerin baş gösterdi-
ği dönemlerde *Sahîh-i Buhârî*
hatimleriyle Allah’a iltica edildi.
Osmanlı döneminde daha sis-
temli bir gelenek hâline gelen
Buhârî okumaları camilerde
halka yönelik dersler şeklin-
de, kütüphaneler ve darülha-
dislerin açılış merasimlerinde,
sarayın belirli bölümlerinde ve
diğer bazı resmî kurumlarda,
savaş zamanı orduda ve ka-
rargâhlarda devam etti. Bu iş

için “Buhârîhânlık” diye ayrı bir
müessese kuruldu ve Buhârî-i
Şerîf diye hürmetle zikredilen
bu kıymetli eseri özel nitelikler
taşıyan ve imtihanla seçilen
“Buhârîhân”ların okumasına
özen gösterildi. Hattatlar iti-
nayla yazdı *Buhârî* sayfalarını,
müzehhipler harikulade motif-
lerle tezyin etti. Sanatsal değe-
ri paha biçilmez bu yazmalar,
medeniyetimizin eşsiz ürünleri
olarak bugüne kadar geldi.

Asırlardır yüzlerce çalışmaya
ilham olan bu kıymetli eser, bu-
gün de gerek akademik hadis
araştırmalarında gerek hadis
metinlerine dair derlemelerin
hazırlanmasında gerekse hadis
okumalarında vazgeçilmez bir
kaynak niteliğindedir. İtibarı hiç-
bir dönemde azalmayan, nebevi
mirasın taşıyıcısı bu gözde eser,
medeniyetimize damgasını vu-
ran temel eserlerden biridir. ■

İSLAM AHLAKI ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK

Okuryazarlık, mutlak anlamda ele alındığında belli sembollerin okunup yazılmasını ifade eden, herkes için faydalı olan teknik bir beceri gibi görünmektedir. Ancak kurumsallaşıp gündelik yaşamın bir parçası hâline geldiğinde sosyolojik, kültürel ve ideolojik yapılar tarafından şekillenmeye başlar. Finansal konularda farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranış boyutlarını kapsayan “finansal okuryazarlık” da içinde şekillendiği sosyal, kültürel ve ideolojik yapılar nedeniyle değerlerden bağımsız bir biçimde öğretilemez. Finansal okuryazarlık eğitiminin gündeme gelmeye başladığı 1980’li yıllardan bu yana neoliberal ideoloji kendi ilkeleri ve hedefleri üzerine inşa edilmiş finansal okuryazarlık anlayışını dünya geneline -evrensel değerlermiş gibi- yaygınlaştırmaya devam etmektedir. Bu sebeple finansal okuryazarlık eğitiminde şu gibi hususlar öğretilmektedir: Finansal başarı bireysel bir husustur, her birey emeklilik için hazırlık yapmalıdır, kendi kendine yeten bireyler karar alma süreçlerinde rasyonel davranırlar ve finansal katılım iyi bir şeydir. Finansal okuryazarlığın temel varsayımı, insanların kendi çıkarlarını düşünen ve faydalarını maksimize eden rasyonel varlıklar olduğudur. Tek boyutlu bu düşünceye göre insanın sabit bir özü vardır ve karar verme sürecinde her zaman kendi çıkarını maksimize eder. Rasyonel karar verme süreci bu bağlamda faydanın çoğunu azına tercih etmeyi ifade eder.

Sosyolojik, kültürel ve ideolojik yapılar tarafından şekillenen finansal okuryazarlık müfredatı, Batı medeniyetinin ve özellikle son zamanlarda küresel ölçekte etkili olan neoliberal düşüncenin yaygınlaşması için bir araç hâline gelmiştir. Bu sebeple Türki-

ye’nin sosyolojik ve kültürel yapılarına, geleneksel kurumlarına ve daha da önemlisi İslam ahlakıyla şekillendirilmiş bir temele dayalı finansal okuryazarlık anlayışı geliştirmemiz, entelektüel bağımsızlığımızı kazanmamız için de önemlidir.

İslam düşünce geleneği içinde ilk dönemlerden itibaren kendine yer bulan ve kazanç elde etmenin esaslarıyla ilgili olarak geliştirilen “Kesb” (kazanç) literatürü bize bu ahlaki zemini sağlama hususunda önemli bir temel sunmaktadır. İmam Muhammed eş-Şeybani’ye dayanan bu literatürde temel soruyu şu şekilde özetleyebiliriz: Müslüman nasıl, ne kadar ve niçin mal elde etme çabasına girer? Bu sorulara kısaca cevap vermek gerekirse mal, İslam dininin izin verdiği (helal kıldığı) yollarla kazanılmalıdır. Miktar olarak en azından dinî vecibelerin yerine getirilmesine ve sorumlu olduğumuz kişilerin geçimlerinin sağlanmasına yetecek kadar olmalıdır. Amaç ise bir kul olarak dinin gayelerini gerçekleştirmektir. Zaruret miktarı kazanç elde ettikten sonra kazanmaya devam etmek mübah kategorisine girmektedir. Bu hususta, zaruri miktar karşılandıktan sonra kişinin kazanç peşinde koşmayı bırakıp nafil ibadetlere yönelmesi mi yoksa kazanç elde etmeye devam etmesi mi efdaldır, şeklinde bir soru âlimleri meşgul etmiştir. Hangi âlimin ne cevap verdiğinden bağımsız olarak bizi asıl ilgilendiren husus, “efdal olma” kriterini yerine getiren durumun dinin gayeleriyle uyumu bağlamında meşrulaştırılmasıdır. Çünkü kazanç elde etmeye devam etmeyi efdal görenler, para kazanmanın maksimizasyonunu yahut kişisel çıkarı değil kişinin kazanç elde ederken topluma yapacağı katkının Allah katında bireysel ibadet etmekten daha efdal olmasını delil gös-

termişlerdir. Başka bir ifadeyle kişinin -örneğin ayakkabı üretmek ya da tamir etmek suretiyle- topluma katkı sağlaması, dinin amaçlarıyla daha uyumlu görüldüğünden nafil ibadetin önüne geçmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin sosyolojik ve kültürel dinamiklerinin de temelinde yer alan İslam dininin kazanç elde etmeye yaklaşımı, neoliberal ideolojinin tanımladığı rasyonel bireyden çok farklıdır. İslami açıdan rasyonel birey kendi çıkarını maksimize eden ve fayda peşinde koşan bir birey olmak yerine dinin gayelerini gerçekleştirmeyi hedefleyen ve sorumluluklarının farkında olan bir bireydir. Bu anlayış, geçmişte tecrübe yoluyla ve eğitim kurumlarının bütüncül müfredatları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılırken günümüzde bu aktarım kesintiye uğramıştır. İçerik olarak ahlaktan arındırılmış, teknik beceri ve bilginin aktarılması hâline dönüştürülmüş bir finans eğitimi sürecinden geçirilen bireylerin, "kapitalist dünyanın" dinamiklerine uygun hâle getirildiğini görmekteyiz.

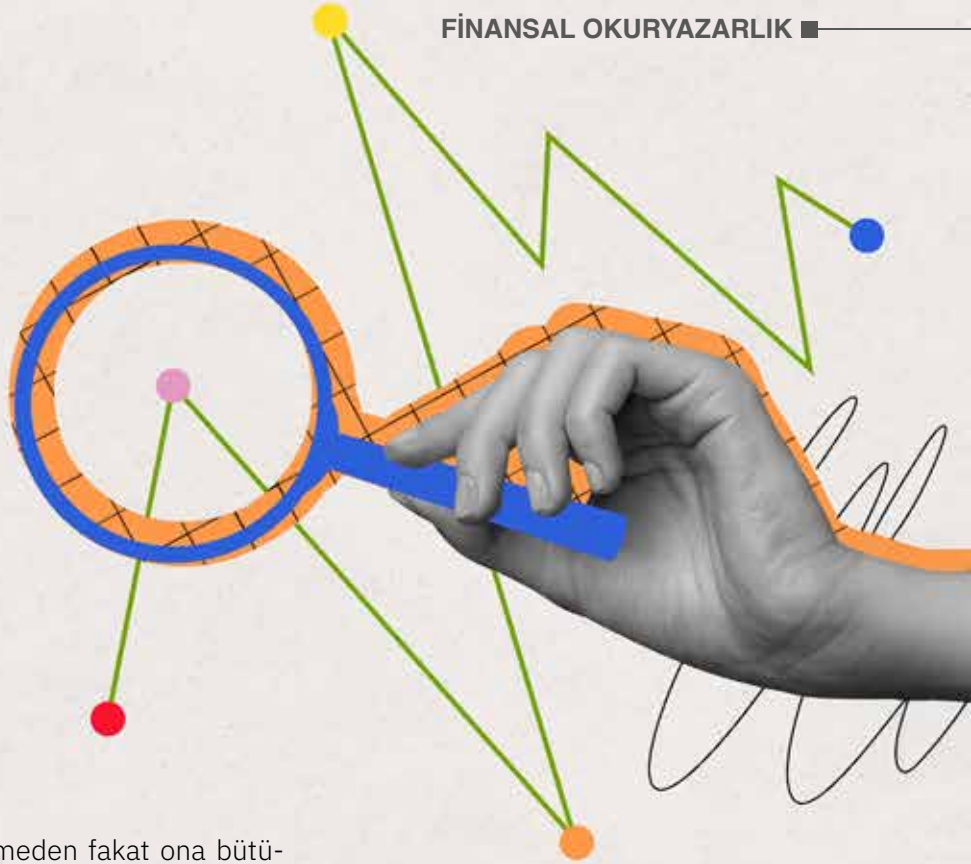
Bu yazı dizisinde amaçlanan, mevcut finansal okuryazarlık müfredatının yapı taşlarını -farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların neyi ifade ettiğini- ortaya koymak; ardından İslam düşünce geleneğini oluşturan Müslüman âlimlerin eserlerinden hareketle günümüz dünyasında bir Müslümanın finansal araçlar ve kurumlarla ilişkisini İslam ahlakı ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektir. Bunu yaparken amacımız, günümüz gerçekliğini göz

ardı etmeden fakat ona bütünüyle teslim de olmadan ilkeli bir duruş sergilemektir.

Örneğin, ana akım finansal okuryazarlık yaklaşımı için farkındalık, finansal kararların risk ve belirsizlikler taşıdığını kavramak; bilgi, faiz oranları, yatırım araçları ve kredi mekanizmaları gibi temel finansal kavramları anlamak; beceri, bütçe planlaması yapmak ya da kredi notunu yükseltmek; tutum, tasarruf yapma ve emeklilik için yatırım yapma konusunda olumlu bir eğilim geliştirmek; davranış ise masanın bir kısmını otomatik yatırım hesaplarına yönlendirmek veya düzenli tasarruf yapmak gibi eylemlerle tanımlanabilir.

Bu yazı dizisi ise aynı beşli yapıyı İslam ahlakı temelinde yeniden yorumlamaktadır. Farkındalık, bu dünyada bir kul olarak sorumluluklarımız olduğunu ve alacağımız finansal kararların yalnızca bireysel ol-

mayıp toplumsal sonuçlar da doğurabileceğini idrak etmeyi; bilgi, faizsiz finans sistemlerinin, zekât ve infak gibi ilkelerin dayandığı ahlaki temelleri anlamayı; beceri, kazancını hâlâ yoldan elde etmek, israftan kaçınmak ve maddi imkânlarını adaletle kullanmak için gerekli ekonomik yetkinliği geliştirmeyi; tutum, paraya ve mülkiyete karşı emanet bilinciyle yaklaşarak birikimi paylaşma, sadaka verme ve ölçülülük esasına göre hareket etmeyi ve Müslüman olarak üretici veya yatırımcı olmanın ötesinde sorumluluklarımızın bulunduğunu bilmeyi; davranış ise borçlanmadan kaçınmak, ihtiyacı olanlara borç vermek, infakta bulunmak ve toplumsal faydayı gözetken finansal alışkanlıklar geliştirmeyi ifade eder. ■

DÜŞÜNMEMİZİN ÖNÜNDEKİ ENGEL YAPAY ZEKÂYA OLAN SARSILMAZ GÜVENİMİZDİR

|| Hüseyin HAKAN

Kralın çıplak, koca ahaliden bu durumu dillendirenin ise bir çocuk olduğu üzerindeki meşhur hikâyeyi duymuşuzdur. Bile isteye kör, sağır, dilsiz kalmanın anlatısı. Farklı versiyonları olmakla birlikte, anlatıdan çıkarılabilir derslerin sürüsüne bereket. Kimileri için lafı eğip bükmeden söylemek, kimleri için de dalkavukluktan sıyrılıp hakikatin yanında saf tutmak anlamlarına gelen hikâyeden yeni bir sonuç çıkarmak, meseleye farklı bakmak da pekâlâ mümkün. Küreselin hatırına yereli kırıp dök-tüğümüzün, düşünmenin haysiyetine zeval getirmemizin ve bunu da sarsılmaz bir güvenle yapıyor oluşumuzun çıplaklığını netleştirmek gerek. Zekânın yapay olanı makbul sayılmaz.

Olay açıktır. Ülkenin tekinde kendisini beğenmiş, aklından kuşku duymayan bir kral vardır ve giyimi kuşamı kendisi için her şeyin üzerindedir. Günün birinde komşu ülkenin kralı kendisini ziyaret edeceğinden bizimki dünyaya haber salar. “Daha önce eşi benzeri görülmemiş bir elbise diktirin.” deyip “Bunu başaranı zengin edeceğim.” diye ekler. Terziler gelip maharetlerini sergilemişlerse de bana mısın demeyen kral, terzileri birer ikişer azarlayıp huzurdan kovar, gençten bir terzinin iddialı sözlerine kapılır, tek şartı olan işini kimse-nin sorgulamamasını da kabul eder. Tamam der, görev se-nin. Bir süre sonra terzihaneye gidip durumu kontrol edince

önünde kumaşı, elinde iğnesi olmayan adamın harıl harıl çalıştığını görür. Öfkelenir, bunca süredir burada başıboş vakit geçiriyor sanır. Terzi de cevval tabii, kralın tabiatını çözmüş, ona onun kodlarıyla cevap verir. “Bu kumaşı” der, “sadece akıllı insanlar görebilir.” Bu laf dilden dile dolaşınca söze karanların sayısı da artar. Kimse aptal durumuna düşmek istemediğinden sözün üzerine düşünmek zahmeti yerine koşulsuz kabulü tercih eder. Tören günü hiç olmayan elbise krala giydirilir, kendisine şöyle bir bakan kral, elbiseye hayran kalır. Alımlı alımlı yürürken kalabalık da zaten hiç olmayan elbisenin dikimine, kralın üzerine tam oturmasına alkışlarla karşılık verir. Ta ki ahaliden bir çocuk öne atılana, “Kral çıplaaaaak!” diyene kadar. O saf, temiz, masum kalbiyle hakikati söyleyip gülmeye başlayınca kalabalığı da bir kahkaha tufanıdır alır. Kral da gerçeği bu vaziyette öğrenir.

Hikâye bu. Elimizde her şeyi yönlendiren, dediğim dediğim olan bir otorite; bu otoriteyi elleriyle üreten, şekil veren, istemli bir körlüğü tercih eden koca bir kalabalık var. Diğer tarafta ise düşünmenin entelektüellere değil hayret edenlere mahsus bir özellik olduğunu bilen, hayret etmedikçe düşünemeyeceğini kavrayan, dili henüz evcilleştirilmemiş bir de çocuk var. Dahası, bilgiyi tekeline aldığı kitleleri istediği kıvama getirebileceğini fark eden bir terzi var. Dönemin yapay zekâ temelli sohbet robotu.

**Uygarlığımız
açık bir krizin
içerisinde.
Modernlik,
vadettiği
parlak geleceği
sunamadığını,
tasarladıkları
yaşamın
yakınından
yöresinden
geçmedikleri gibi
işlerin giderek
berbat olduğunu
fark etti. Geriye
dönüş yok.
Faili olmayan,
öngörüsünü
kaybetmiş bir
vasıtada tekinsiz
yolculuğumuz
sürüyor. Elimizde,
belleğin işleyişi
ve duyguların
sahiciliği dışında
bir şeyi kalmayan
insan nesli var.**

Çıkış sorumuz şu: Düşünmenin neresindeyiz? Kod çağına hangi ara geldik? Ve ne çabuk benimsedik.

Yaşamın olağan akışı sürerken, yani nicedir yaşamak dediğimiz meziyet vizyonsuz, failsiz bir vaziyette devam ederken zekânın kudretini de yapaya evirmek fikrine kapıldık. Tamam dedik, dilersek düşünmeyi de kodların evrenselliğine terk edebiliriz. İnançlarımızı, korkuları, kaygıları, soru ve cevapları, kuşku ve merakı dâhil olmak üzere bizi biz yapan düşünce demetlerini zekânın yapay modeline teslim ettik. Çağ bizden süreci değil sonucu istediğinden ve zaten Aydınlanma’dan beridir düşünmek yerine bilmek telkin edildiğinden süreç üzerine düşünmek de anlamsız geldi. Nur topu gibi bir terzimiz oldu. Krala yoklukta boşluğu hiçliğe çevirip giydiren genç terzi neyse bize de olmayan kumaşlar dikip giydiren yapay zekâ da odur. İkisi de “Bu kumaşı sadece akıllı insanlar görebilir.” diyor, biz de kanıyoruz.

Yapay zekânın marifetleri parmak ısırtıcı. İnsan yaşamını kolaylaştıran tarafları olduğu su götürmez gerçek fakat asıl mesele, çıplaklığı şık bir kıyafet gibi sunmasının önüne geçebilmek. Yani düşünmemizin önündeki engel olan sarsılmaz güvenimizi sorgulamaya açmak. Neticede insan, kendisinden daha hızlı yürüyen bir makine olan otomobili icat etti diye yürümekten ve koşmaktan geri durmadı fakat yürümeyi ve koşmayı boş zaman

aktivitesi kıvamına indirgemekten geri de durmadı. Düşünmeyi öteleyince yürümek boş zaman uğraşısı, çabucak varmak aklın icadı sanıldı. “İnsan,” diyor Hüsamettin Arslan, “kompüter kapanınca düşünmeye başlar.” Asıl korkulması gereken buydu.

Bize mahsus fikirler, ilaçlar, yaşam koçları, moda ve ikonlarla dolu yaşam biçimimizin son halkası kişiselleştirilmiş yapay zekâ modelleri. Hepimiz, görkemli bir geceye hazırlanıyoruz ve üzerimizdeki elbisenin eşi benzeri görülmemiş olması gerekiyor. Aklımızın biricikliğini, bizi nereden vuracağını

iyi bilen terziye emanet ediyoruz. Bizim adımıza düşünüyor, sunuyor ve ikna ediyor. Bir şey üretmemiz gerektiğinde ona başvuruyor, bir sorunun cevabı üzerinde düşünmek yerine ilkin onun fikirlerine ihtiyaç duyuyoruz. Böyle giderse düşünmeyi aklımızdan çıkaracak, yerine kodlar ekeceğiz. Kalabalıkların arasına karışacak, kendimizi biricik zannedip üzerimizdeki çıplaklığın farkına bile varmayacağız.

Uygarlığımız açık bir krizin içerisinde. Modernlik, vadettiği parlak geleceği sunamadığını, tasarladıkları yaşamın yakınından yöresinden geçmedik-

leri gibi işlerin giderek berbat olduğunu fark etti. Geriye dönüş yok. Faili olmayan, öngörüsünü kaybetmiş bir vasıtada tekinsiz yolculuğumuz sürüyor. Elimizde, belleğin işleyişi ve duyguların sahiciliği dışında bir şeyi kalmayan insan nesli var. Sorunun kendisi üzerine düşünmek zorundayız. Soruları önce kendimize yönelteceğiz. Çünkü o gün krala çıplak diyen çocuğun da sanal bir oyuna saatlerini harcamadığına dair elimizde hiçbir ipucu yok.

Umut, vicdan ve hayal edebilmeyi, düşünmenin nimetleriyle örteceğiz. ■

RİDANİYE SAVAŞI

Alparslan AKÇA

Mercidabık Savaşı'ndan (24 Ağustos 1516) sonra Osmanlı iyice güçlenmiş, Memlükler ise bu ağır yenilgiyle tarih sahnesindeki varlıklarını yitirmeye başlamıştı.

Sonraki süreçte Yavuz Sultan Selim, Mısır ve Orta Doğu'daki hâkimiyetini kuvvetlendirmeye kalmayacak, Osmanlıların büyük cihan hâkimiyeti dönemini de başlatmış olacaktı.

Memlük Sultanı Tomanbay, Yavuz Sultan Selim'in Kahire'ye yürüme ihtimaline karşılık şehrin dışında savunma hattı oluşturmuş,

5000 kişilik bir kuvveti de Osmanlı'ya karşı Gazze'ye göndermişti. Yavuz Sultan Selim'in muhtemel harekâtını önlemek isteyen bu ordu, Hanyunus mevkiinde 4000 kişilik bir kuvvet ile karşılandı ve burada hezimete uğrayarak Kahire'ye dönmek zorunda kaldı. (21 Aralık 1516)

Yavuz Sultan Selim, bunun üzerine Kahire'ye yürümeye kesin karar verdi.

Bazı Osmanlı paşaları, Gazze'den Kahire'ye giden yolun tehlikeleri, yaşanabilecek zorluklar ve çöldeki susuzluk gibi ihtimalleri öne sürerek tereddütlerini dile getirse de yağın yağmurlarla birlikte bu endişeler de bitmişti.

Harekâtı başlatmak isteyen Sultan, Gazze'ye geldi. (2 Ocak 1517)

8 Ocak 1517'de 6000 askerle Sinan Paşa, Yavuz ise ertesi gün daha büyük bir kuvvetle Gazze'den hareket etti.

Bu arada Yavuz, Tomanbay'a bir heyet göndermiş, Osmanlı hâkimiyetini kabul ederse Mısır'ın idaresinin kendisinde kalabileceğini teklif etmişti.

Memlükler bu teklifi kabul etmeyip Osmanlı Devleti'nin elçilerini de katletti.

Tomanbay, 20.000 askerle Kahire yakınlarında büyük bir savunma hattı oluşturdu. Siperler kazılıp kumların altına ağır toplar yerleştirildi.

Uzunca bir hatta gizlenen bu ağır silahlarla Osmanlı kuvvetlerine sürpriz bir karşılama yapmak, top ateşlerinin yol açtığı kargaşadan sonra süvari saldırısıyla da Osmanlı ordusunu çöl kumlarına gömmek istiyordu.

Esirlerden ve casuslardan aldığı haberlerle bu planları öğrenen Osmanlı, müdafaa hattına saldırmayıp hattın etrafından dolaşacaktı.

Mustafa Paşa, Anadolu askeriyle sağ koldan; Küçük Sinan Paşa, Rumeli ordusu ile sol koldan; Yavuz Sultan Selim ise kapıkulu askerleriyle merkezden olmak üzere Osmanlı ordusu 22 Ocak 1517 sabahı harekete geçti.

Memlûkler, Osmanlı ordusunu topların gizlendiği müdafaa hattına çekmeye çalışsa da Osmanlılar saflarını bozmadı.

Ridaniye’de saatlerce süren savaşın sonunda Memlûkler tamamen dağıtıldı. Tomanbay, çaresizce Kahire’ye çekildi. Yanındaki 7000 kişilik kuvvetle direnişini buradan sürdürdü ve Kahire’ye giren orduyla üç gün daha mücadele etti.

Tomanbay, Osmanlı askerlerinin baskısı karşısında daha fazla dayanamayıp şehirden kaçınca Kahire’de tamamen Osmanlı hâkimiyeti sağlanmış oldu. Asayiş sağlandıktan sonra da Yavuz Sultan Selim, Kahire’ye girdi. (15 Şubat 1517)

Ridaniye Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti, Mısır’ı tamamen kontrol altına almış, İslam sancaktarlığının temsili olan “halifelik” ünvanını da devralmış oldu.

Böylece Yavuz Sultan Selim ve paşalarının askerî dehası sayesinde gelen bu zaferle bölgede hâkimiyeti sağlayan Osmanlı Devleti, İslam dünyasının liderliğini de kazanmış oldu.

Ridaniye Meydan Muharebesi, Osmanlı, Türk İslam ve bölge tarihinin dinî, siyasi ve kültürel açıdan önemli bir kırılma noktası olarak tarihteki yerini aldı.

ZÜBEYR B. AVVAM BASRA DENİNCE AKLA GELEN YİĞİT

|| Enbiya YILDIRIM

“İnsan, hayatını Kur’an ve Resulullah yoluna nasıl vakfetmelidir?” diye bir soru sorulacak olursa tarihî süreçte binlerce insan zikredilebilir. Hiç şüphe yok ki listenin başında sahabe gelir. Onların içinde de Zübeyr b. Avvam (r.a.) çok özel bir yere sahiptir.

İslam’la kucaklaşma ve ilk çile

Mekke’de doğan Zübeyr, hem Resulullah’ın hem de sevgili eşi Hz. Hatice’nin akrabasıydı. Çocukluğunun büyük kısmını onların çocuklarıyla birlikte geçirdi. Babasını küçük yaşta kaybettiğinden yetim kaldı. Disiplinli bir kadın olan annesi iyi

yetişmesi için gayret gösterdi. Ona ayakları üzerinde durmayı öğretti. Zaten tabiatı da böyleydi. Bu çerçevede ok atma, kılıç kullanma ve ata binme hususunda kendisini çok iyi yetiştirdi.

Zübeyr b. Avvam, sorgulayan karakteri nedeniyle puta tapmak başta olmak üzere Cahiliye inanışlarından uzak durdu. Hz. Peygamber İslam’ı tebliğ etmeye başladığında ise onun yaşı henüz on altıydı. Onun durumunu ve karakterini bilen Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve başkalarıyla birlikte onu Resulullah’a götürdü. Allah Resülü (s.a.s.) onlara İslam’ı tebliğ etti ve hepsi birden Müslüman

oldu. Böylece o da İslam’a ilk girenlerden olma şerefine erdi. Müslüman olduğunu öğrenen amcası Nevfel buna çok sinirlendi. Önce sözlü olarak vazgeçirmeye çalıştı. Başarılı olamayınca koca delikanlıyı birilerinin yardımıyla hasıra sarıp tavana astı ve altında yakıtığı ateşle işkence etti. Yeğenini hâlâ tanıyamadığı belliydi. Durumu öğrenen annesi koşup oğlunu amcasının elinden kurtardı.

Hız. Peygamber’e (s.a.s.) büyük bir tutkuyla bağlanan Zübeyr, bir gün evindeyken Allah Resülü’ne yönelik olumsuz gelişmelerin etkisiyle “bu müşrikler ya Hz. Muhammed’i

katlettilerse” diye bir endişeye kapıldı. Kılıcını kaptığı gibi dışarı fırladı. Yolda Allah Resulü ile karşılaşınca Peygamberimiz ona neden telaşlı olduğunu ve yalın kılıç geldiğini sordu. O da durumu anlatınca Resulullah ona dua etti. (Müstedrek, 5551) Sonrasında Hz. Peygamber, birbirleriyle dayanışmaları için ilk Müslümanlardan olan Abdullah b. Mesud ve Talha b. Ubeydullah ile onu kardeş yaptı. (İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 75)

Habeşistan hicreti

Müşrikler Mekke’deki zulmü artırdıkça Hz. Peygamber ilk muhacir grubuyla birlikte onu Habeşistan’a gönderdi. Oradayken Mekke’deki müşriklerin imana geldiği haberini alınca sevinerek geri döndü ama haber asılsızdı. Kendi başına şehre girecek olursa başına her şeyin gelme ihtimali olduğundan Zem’a b. Esed’in himayesinde Mekke’ye girdi. Bir müddet sonra zulümlerin daha da artması üzerine ikinci kez Habeşistan’a göç etti. Buradayken onları misafir eden Necaşi’ye karşı bir ayaklanma oldu. Hz. Zübeyr ve diğer muhacirler hep birlikte onun yanında yer alıp isyanın bastırılmasında etkili oldular. Necaşi de bu cengâver, gözü pek gence kıymetli bir mızrak hediye etti. Zübeyr bu mızrağı ileride çokça kullandıktan sonra Hayber Gazvesi’nden dönerken Peygamberimize takdim edecekti. (Belâzûrî, 1052)

Medine’ye göç

Zübeyr, Hz. Peygamber hicret etmeden kısa bir süre önce

Mekke’ye döndü ve Hz. Ebubekir’in kızı Esmâ ile evlendi. Ardından ticaretle meşgul olmaya başladı. Bu yolculuklarından birinde Şam’dan dönerken Medine’ye doğru yol almakta olan Resulullah’la karşılaştı ve ona satın aldığı beyaz elbiseleden hediye etti. (Müstedrek, 4277) Mekke’ye ulaştıktan hemen sonra o da hamile eşiyle birlikte hicret yoluna koyuldu. Medine’ye varır varmaz Efendimiz onu ensardan Seleme b. Selame veya Ka’b b. Malik ile kardeş yaptı. Böylece kardeşi, şehre alışana kadar ona sahip çıkacaktı. Ardından Hz. Peygamber, Medine’nin güneyinde bir tarım arazisini ona tahsis etti. O da hem tarlayla ilgilenmeye hem de çarşıda kasaplık yapmaya başladı. Hicretin ilk yılında da oğlu Abdullah b. Zübeyr dünyaya geldi. Böylece Medine’de muhacirlerden çocuk sahibi olan baba ünvanını da kazandı.

Her daim Allah Resulü’nün etrafında

Hız. Zübeyr, Medine’ye geldikten sonra hep Allah Resulü’nün yanında bulundu. Onunla beraber bütün gazvelere katıldı. Nitekim Bedir’deki üç süvariden biri de oydu. Kafasındaki sarı sarığıyla sağ cenahı idare etti ve büyük kahramanlıklar gösterdi. İki de darbe aldı. Resulullah onun olağanüstü gayretini ve ardından gelen başarıyı, “Melekler Zübeyr’in suretinde (sarı sarıkla) indiler.” buyurarak övdü. (İbn Asakir, *Tarihu Medîneti Dimişk*, XVIII, 353)

Uhud Savaşı öncesinde Allah Resulü havaya kaldırdığı

”

Hız. Ömer, bir Mecusi tarafından hançerlenip vefat edeceğini anlayınca kendisinden sonra halife seçilmesi için altı kişilik bir heyet oluşturdu. Bilge ve tecrübeli bir kişi olarak takdir ettiği Hız. Zübeyr’i de heyete dâhil etti. Komisyonu belirledikten sonra da şöyle dedi: “Onlar, Allah Resulü’nün vefat ederken kendilerinden razı olduğu kimselerdir.”

bir kılıcı göstererek “Bu kılıcın hakkını kim verecek?” diye sordu. Zübeyr hemen öne atılıp “Ben.” dedi ancak Resulullah kılıcı Ebu Dücane’ye vermeyi uygun gördü. (Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, I, 107) Bunun ardından Zübeyr, bazı sahabelerle birlikte ön cephede konumlandı. Savaş başlamadan önce Mekkelilerin sancaktarı Talha b. Ebu Talha mübareze için öne çıkınca öldürüldü. Onun intikamını almak için meydana atılan bir diğer müşrik Kilab b. Talha’yı da Hz. Zübeyr öldürdü. Bu savaşta okçuların yerlerini terk etmeleri sebebiyle oluşan kargaşada Allah Resulü’nün etrafında pervane olan ve onu koruyan sahabilerden biri de oydu. Savaşın ardından Resul-i Ekrem, düşmanın yapıp ettiklerini takip etmek amacıyla Hz. Ebubekir komutasında yetmiş kişilik bir birlik gönderdi. Zübeyr de birliğin içindeydi.

Hendek Gazvesi öncesinde Mekkelilerden Nevfel b. Abdullah, mübareze için öne çıkınca Zübeyr karşısına dikildi ve çarpışmada hasmını öldürdü. Savaş sırasında Benî Kurayza Yahudilerinin Müslümanlara ihanet ettiği bilgisi de gelince Hz. Peygamber haberin gerçekliğini teyit etmek istedi. Zübeyr hemen göreve talip oldu. Vazifeyi yerine getirip Resulullah’ı bilgilendirince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim de Zübeyr’dir.” (Müslim, 48 [2415]) Ardından söz konusu Yahudilerin cezalandırılmasında Zübeyr’i de görevlendirdi.

”

Zübeyr b. Avvam, sorgulayan karakteri nedeniyle puta tapmak başta olmak üzere Cahiliye inanışlarından uzaktı.

Hiz. Peygamber İslam’ı tebliğ etmeye başladığında ise onun yaşı henüz on altıydı. Onun durumunu ve karakterini bilen

Hiz. Ebubekir, Hiz. Osman ve başkalarıyla birlikte onu Resulullah’a götürdü. Allah Resulü (s.a.s.) onlara İslam’ı tebliğ etti ve hepsi birden Müslüman oldu. Böylece o da İslam’a ilk girenlerden olma şerefine erdi.

Hudeybiye Antlaşması’nda Resulullah’ın yanında olanlardan biri yine oydu. Hayber Savaşı’nda da büyük kahramanlıklar gösterdi. Müslümanların Mekke’yi fethetmek için yaptıkları hazırlıkları Mekkelilere haber veren mektubu taşıyan kadını yakalamak üzere görevlendirilen ekipte de o vardı. Şehri fethetmek üzere gönderilen ordunun kumandan ve sancaktarlarından biri de oydu. Muhacirlere ait üç sancaktan birini taşıyordu. Huneyn, Taif ve Tebük seferleriyle Veda Haccı’nda da hep Peygamberimizin yanındaydı. Velhasıl, Allah Resulü nerede ise o da oradaydı. Bu yüzdendir ki pek çok kere Hiz. Peygamber’in duasına mazhar olup cennetle müjdelendi (Tirmizi, 3748) ve onun vahiy kâtipliğini yaptı.

Resulullah’tan sonra

Allah Resulü’nün vefatından sonra Zübeyr’in gönlü Hiz. Ali’den yanaydı ancak çoğunluğun Hiz. Ebubekir’i istemesi nedeniyle ona biat etti. Ardından Medine yakınlarına kadar gelen mürtedlere karşı halifenin emriyle Hiz. Ali ve diğer sahabilerle birlikte savaştı. Diğer bölgelerdeki ridde isyanlarını bastırmak için gönderilen birliklere katıldı. Yermük Savaşı’na iştirak etti ve büyük kahramanlıklar gösterip yaralandı. Yaraların izleri daha sonra vücudunda kaldı. On üç yaşındaki oğlu Abdullah da bu savaşta destek biriminde çalıştı.

Hiz. Ömer zamanında halifeye en yakın insanlardan biri oldu. İnsanların taleplerini ulaştırıyor, halkı yönetme tarzı husu-

sunda gerektiğinde tavsiyelerde bulunuyordu. Cenk insanı olarak elbette bununla yetinmedi. İran ve Suriye taraflarındaki bazı fetihlere katıldı. Amr b. As, Mısır'ı fethetmek için halifeden ek kuvvet isteyince Hz. Ömer, yigütlükte bin atlıya bedel olduğunu söylediği Zübeyr komutasında destek kuvvet gönderdi. Amr, yola çıktıktan sonra ona bir mektup yazarak bölgede veba salgını başladığını ve girmemesini tembihlese de ona şu cevabı yazdı: "Vurulmak ve vebaya yakalanmak üzere yola çıktım." Böylece Hz. Zübeyr, o coğrafyada gerçekleştirilen fetihlerde büyük katkı sağladı. Yedi ay süren kuşatmaya rağmen fethedilemeyen Babilon şehrine gizlice sızıp kale kapısını açtı. Oraların fethi tamamlandıktan sonra kurulmasına karar verilen Fustat (bugünkü Kahire) şehrinin planlamasında da görev aldı.

Hız. Ömer, bir Mecusi tarafından hançerlenip vefat edeceğini anlayınca kendisinden sonra halife seçilmesi için altı kişilik bir heyet oluşturdu. Bilge ve tecrübeli bir kişi olarak takdir ettiği Zübeyr'i de heyete dâhil etti. Komisyonu belirledikten sonra da şöyle dedi: "Onlar, Allah Resulü'nün vefat ederken kendilerinden razı olduğu kimselerdir." (İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, II, 307)

Hız. Osman zamanında da yerinde duramayan Zübeyr, başta Taberistan'ın fethi olmak üzere birçok sefere katıldı. Ağırıklı olarak da ticaret ve ziraatla meşgul oldu. Saygın konumundan yararlanarak fit-

ne çıkarmak isteyen bazı kimseler, onun ağzından Hız. Osman'a karşı ayaklanmaya çağırın mektuplar yazıp sağa sola göndermeye başlayınca her ortamda bunu reddetti. Bununla yetinmeyerek isyancılar tarafından kuşatılan halife-yi korumak üzere oğullarını görevlendirdi.

Namazda gelen şehadet

Zübeyr, Hız. Osman'ın şehadeti-nin ardından Hız. Ali'ye biat etti ve ondan halifeyi katledenleri yakalayıp cezalandırmasını istedi. Şehirlerin valilerini de-ğiştirmede de acele etmemesini söyledi. Tavsiyelerinin dik-kate alınmaması ve isyancıların şehirden ayrılmaması üzerine Talha b. Ubeydullah ile birlikte umre için Mekke'ye gitti. Mekke'de ikisi birlikte Hız. Aişe ile buluşup Hız. Osman'ın katillerinin cezalandırılması ve asilerin şehirden sürülmesi için bir ordu hazırlamaya karar verdiler. Bunu gerçekleştirmek üzere Basra'ya geçtiler. Durumu öğrenen Hız. Ali, ordusuyla birlikte Medine'den yola çıkarak Basra'ya hareket etti. Ni-hayetinde iki ordu Basra önle-rinde karşılaştı. İki taraf arasında anlaşma aşamasına ge-linmesine rağmen Hız. Ali'nin ordusunda bulunan ve Hız. Os-man'ın katline katılmış olan bir kısım asilerin karşı tarafa ani baskın düzenlemesi üzeri-ne herkes kendini Cemel Sa-vaşı diye anılan harbin içinde buldu. Savaş sırasında Hız. Ali, Zübeyr ile karşılaştı. Araların-da geçen konuşma sonrasında Hız. Zübeyr, Medine'ye dönmek üzere savaş alanını terk etti.

Lakin bunu gören Hız. Ali'nin ordusundaki bazı kişiler peşi-ne düştüler. Yolda namaz kıldı-ğı bir sırada altmış dört yaşın-daki sahabi-yi şehit ettiler. Ha-beri alan Hız. Ali çok üzüldü, gözyaşı döktü ve katilinin ce-hennemlik olduğunu söyledi. Türbesi Irak'ın Basra iline bağ-lı Zübeyr kentindedir. Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Ema-netler Bölümünde de ona nis-pet edilen bir kılıç bulunmak-tadır.

Örnek şahsiyeti

Fethedilen yerlerde dağıtılan araziler yanında ticaret ve zi-raatla meşgul olan Hız. Zübeyr, maddi olarak oldukça iyi bir duruma ulaşmıştı. Bu nedenle Hız. Ömer'in vefatından sonra ganimetlerden pay almamıştır. Bunun yanında son derece cömertti. Keza o kadar güvenilir bir insandı ki Hız. Osman, Abd-ullah b. Mesud ve Abdurrah-man b. Avf gibi bazı sahabiler vefat ederken mallarını ve ai-lelerini ona emanet ettiler.

Efendimizden otuz sekiz ha-dis rivayet etmiştir. Oğlu Ab-dullah, bir gün ona, her daim Hız. Peygamber'in yanında ol-masına rağmen neden az ha-dis rivayet ettiğini sorar. O da Allah Resulü nezdinde özel bir konumu olmakla birlikte söy-lemediği bir sözü ona nispet edenin cehenneme gireceği-ne dair hadisi bizzat Resulul-lah'tan işittiğinden dolayı din-lediği hadisleri aynen nakle-dememekten korktuğu için bundan geri durduğunu belir-tir. (Ebu Davud, 3651) ■

SESSİZLİK, BOŞLUK VE YAVAŞLIKTAKI DERİNLEŞEN RUH

Hepimizin diline pelesenk olmuş bir hâldir yoğun yaşam ve ona duyulan sitem. Koşturarak yaşamak, sürekli bir yerlere yetişmeye çalışmak ve her anımızı “verimli” geçirmek son yıllarda bir yaşam biçimine dönüşmüş durumda. Durursak düşecekmişiz, görünmez bir yarışta geri kalacakmışız gibi bir hâl içindeyiz. Sosyal medyada amaçsızca vakit öldürmek, kendimizle yalnız kalmamak ve yüzleşmemek için bulduğumuz bahanelerden biri hâline geldi.

“Boş kalmak” yalnızca zaman kaybı değil aynı zamanda duygusal düzeyde de rahatsız edici bir alan olarak algılanıyor çoğunlukla. Boş kaldıkça bir şeyler izlemek, dinlemek ya da içerik üretmek zorundaymışız gibi hissediyoruz. Koşturmanın yanı sıra bu nefes nefese hâlimizi görünür kılmak, bir anlamda ispatlamak da gerekiyor üstelik. Bunun zemini de elbette sosyal medya sayfaları. Yaşanan anın paylaşılmaması o anı görünmez kılıyorsa o anı ne kadar tadını çıkararak yaşayabiliriz peki? Yaptıklarımız ve yaşadıklarımız paylaşıldığı hâlde beğeni almadığında değersiz mi olur? Dışarıdan gelecek onay mı değerli hissettirmeli bizi? Var olmak, görünür olmak ve onay almak ruh dünyamıza ne kadar katkı sunar?

Tüm bu soruları anlamamanın yolu, belirli zamanlarda durmak, sessizleşmek ve bir anlamda uyarıcılara detoks uygulamak olmalı. Araştırmalara göre ekran detoksu uygulanan gruplarda iki hafta sonunda uyku kalitesinde %25 artış, stres düzeyinde %20 azalış ve günlük mutluluk oranlarında belirgin bir yükseliş gözlemlenmiş durumda. Bunun yanında, zihinsel durgunluk anlarında en verimli fikirlerin ortaya çıktığı da hepimizce bilinen bir

gerçek. Boş kalmamak için uğraştığımız, hatta kendimizle kaldığımızda korktuğumuz zamanlar aslında fikirlerin, duyguların, sezgilerin ortaya çıktığı içsel gücümüzdür. Bunu başarabilirsek ve yavaşlayabilirsek düşüncemize zaman tanımış oluruz.

İnsan ruhunun, tıpkı tabiatta olduğu gibi mevsimleri, fırtınaları, dinginlikleri, gelgitleri mevcuttur. Belki de denizlerin çekilmesi gibi hayatımızın da sessizlik ve boşlukları olmalı ki hızlı yaşamın bizden esirgediği, bizi kendimize yaklaştıran o sessizlik anlarında içimize dönmemiz, kendimizle yüzleşebilmemiz daha kolay olsun.

Günümüzde bu sessiz olma, sessiz kalma hâli gittikçe popülerlik kazanmaya; iş ve sosyal hayatta kendini farklı şekillerde ve isimlerde göstermeye başlamış durumda:

- Sessiz Direniş: Aktif sessizliğin bir nevi protesto biçimi olarak kullanımı.
- Stratejik Sessizlik: Sınırları korumak ve etki oluşturmak için bilinçli olarak sessiz kalınması.
- Duygusal Detoks: Sessizlikle zihinsel ve duygusal arınma süreci.
- Dijital Sessizlik: Sosyal medyada aktif olmayarak dijital dünyadan bilinçli geri çekilme.
- Yavaş Yaşam: Boş zamanın kıymetini bilerek hızlı tüketim kültürüne karşı bir yaşam biçimi geliştirme.
- Verimli Boşluk: İçsel keşif için gerekli bir alan açma.
- Zihinsel Aralık: Sürekli bilgi akışının dışında kalarak bireyin düşünsel derinliğini artırma.

• Boşlukla Barışmak: Psikoterapi ve farkındalık alanlarında boşlukla yüzleşmek ve onu kabul etme pratiği.

Tüm bu popüler uygulamalar bize sessizliği önerse de boşlukta kalabilmek, sessizlik içinde öylece durabilmek, hiçbir şey yapmadan var olmaya çalışmak çok da kolay değildir. Nitekim boşlukta ve sessizlikte yüzleşilmesi gereken duygular da sıraya girer: kaygı, sıkıntı, yalnızlık, değersizlik, hatta bazen anlamsızlık hissi de saklandığı yerden çıkıverir. Zor olsa da duygularımızın okuryazarlığına, farkındalığına ihtiyacımız var. Dönüşüm ve gelişim, bu hisleri bastırmadan, kaçmadan, yeniden tanışarak başlayacaktır muhakkak.

Kemal Sayar, *Yavaşla* kitabında, “O kadar hızlı gidiyoruz ki ruhlarımız arkada kalıyor.” diyerek Afrika atasözünden mülhem, modern insanın hızla tüketilen bir dünyada ruhunu geride bıraktı-

ğını vurgular. Hatta bu hızın ruhsal bütünlüğümüzü parçaladığını, benliğimizden uzaklaştırdığını anlatır. Ona göre yavaşlamak bir nevi “manevi uyanış”tır.

Bu manevi uyanışın birinci basamağı, sessizliğin manevi dünyadaki karşılığı olan tefekkür olsa gerektir. Tefekkür, insanın kendini, çevresini ve dünyayı anlamlandırma çabası olduğuna göre zihinsel boşluk, tefekkür için alan açar ve bir anlamda ruhun dağınıklığını toplamasına yardımcı olur.

Tefekkürün salık verdiği durmak, düşünmek, sessizlik, dinginlik ve derinleşme hâlinin aynısı olmasa da günümüz modern dünyasındaki “dijital minimalizm” teknolojiyle olan ilişkimizin sadeleştirilmesi gerekliliğini ortaya koyar. Amerikalı yazar Cal Newport’un da dediği gibi “Teknolojiyi değerlerimizi destekleyecek şekilde kullanmak ve geri kalanını hayatımızdan çıkarmak.” Yani kısaca,

“Daha az ekran, daha çok yaşam.” Bu yaklaşıma kulak vermek, sürekli dijital dünyayla bağlantıda olmanın getirdiği dikkat dağınıklığı, bilgi kirliliği ve zihinsel yorgunluğa karşı etkili bir yöntem gibi görünüyor.

Yavaş yaşam, hızdan ve yüzeysellikten derinliğe; anı yaşamaya, sadeliğe ve dolayısıyla zihinsel yükü hafifletmeye yardım eder. Rutinlerimizi -mesela kahvaltımızı, yürüyüşümüzü, okuma saatlerimizi- aceleye getirmeden yapmak, hızlı iletişim çabası yerine derin bağlar kurmak, ruhsal ihtiyaçlarımız için daha doyurucudur.

Sonuç olarak dijital sessizlik, teknolojiden tamamen kopmak yerine onunla olan ilişkimizi bilinçli ve sınırlı hâle getirmek, ihtiyaç duyulan alanlarda kullanmak, süreyi kontrol altında tutmak ve gün içinde dijital uyarıcılardan arınmış sessiz zamanlar oluşturmak hâlâ bizim elimizde. ■

ZAMANIN KIVAMI TAKVİM

|| Ekrem Can YILMAZ

Zamanın bütün izafiliğini bir toplum için derleyip toplayan beşerî bir ölçü: Takvim. Sözlükte doğrultmak, düzeltmek, ölçmek gibi anlamlara karşılık gelse de esaslı bir kamus, takvim ile kıvamın aynı kökten türediğini işaret etmektedir bize. Kıvam ile olan bu münasebet ilk bakışta pek anlamlı gelmese de gebe bir anne, sıra hasretiyle nöbet tutan bir asker, nişanlı bir çift, ameliyat bekleyen bir hasta, hasat zamanını kollayan bir rençber, imtihana hazırlanan bir öğrenci, arefe ile bayram arasında bekleyen bir çocuk, hac yoluna koyulmuş ihtiyar gibi insanın tüm bekleme eylemlerinin terbiyecisi, tahammülün sabra evrilmesinin bu hassas dozu ihtimamla tefekkür edildiğinde takvim ve kıvam ilişkisi anlamlı bir zemine oturur zihinlerimizde.

Hissiyatını aynı noktada biriktiren, aynı acıyı belli bir kıvamda tecrübeye çeviren toplumlar, aynı takvimi kullanmıştır tarih boyunca. Kimi zaman Güneş, kimi zaman Ay, kimi zaman da yıldız ve gezegenlerin hareketleri dikkate alınmış takvimlerin imal edilmesinde.

Sıfır noktası mühim olaylarla belirlenmiş birtakım zaman ölçüleri; kadim Güneş esaslı tak-

vimlerin en hatasız olan Celali takvimi, Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç kabul eden Gregoryen takvimi, Eski Ahit'e göre dünyanın yaratıldığı günü başlangıç kabul eden İbrani takvimi, Hz. Muhammed'in hicretini başlangıç kabul eden hicri takvim, Nil Nehri'nin yön verdiği Mısır takvimi ve muhtelif milletlerin ihtiyaçları, krizleri doğrultusunda teşekkül etmiş olan Çin, Rumi, on iki hayvanlı Türk, Yezdicerd gibi takvimler...

Bizler hâlihazırda her ne kadar Gregoryen takvimini kullanıyor olsak da ibadet hayatımızın Ay esaslı hicri takvime göre tanzim edilmiş olması büyük zenginlik. Bayram günlerinin, üç ayların, kandillerin, aşure gününün her yıl sırayla bir başka zaman dilimine teşrif etmesi hayatın tekdüzeliğinden bizi kurtararak zamana ayrı bir kıvam vermektedir.

Bir de takvimlerin gün algısı var tabii. Gregoryen takviminde saat 00.00'da başlayan gün, hicri takvimde akşam ezanıyla başlar. Bu da günleri yeni yeni öğrenmek üzere olan çocukların zihninde küçük ve tatlı bir kargaşaya sebep olur. Çocukların miladi takvime göre perşembe akşamı yaptıkları küçük yaramazlıklar, hicri tak-

vime göre cumaya girmiş olan dedelerin, “Mübarek cuma akşamı yapma yavrum.” ikazı ile karşılık bulur ve iki dünyalı hayatımıza iki dünyalı takvimimiz de eklenir.

Fakat bütün bu ilmî ve sosyal tespitler bir yana dursun takvim deyince benim aklıma internetin bulunmadığı dönemlerde köy yerinde temel din bilgisi, genel kültür, namaz vakitleri, kible saati, miladi ve hicri takvim ihtiyacının hepsini bir araya toplayan Diyanet Takvimi gelir.

Bu takvimin heyecanı, köy camisinde arka safta masanın başına kurulmasıyla başlardı. Dedemle namaza gittikçe göz göze gelir, uzaktan o yılın tema rengini ve manzarasını seçmeye çalışırdım. Akabinde heyecanla müezzinin kametini bekler, cemaatin saf tutmasının ardından imam efendi “... ve le'd-dâllîn”e varmadan ben çoktan saftan ayrılıp takvimin başına kurulurdum. Önce hayranlıkla bir müddet takvimi izler, takvimin asıldığı arka kapağa basılmış olan resmi inceler, sonra da dikkat ve titizlikle takvimin şirazesinde iz yapmadan içine bakmaya çalışırdım. Şöyle kabaca açtığım rastgele bir ay ve günde acaba nerde

nasıl olacağım diye düşünürken olur da takvimin yaprağına halel gelir, dedemden fırça yerim diye yüreğim pır pır ederdi. Ben böyle takvimin başında heyecanla kıvranıırken imamın, “Es-selâmü...” nidasıyla kaldığım safa doğru hücumu geçer, imam sola selam vermeden otururdum. Her namaz çıkışı acaba dedem ne zaman parasını verip bu takvimi alacak diye merak eder dururdum. Bazen daha aralık ayının başında eski takvimin altındaki maun dolapta yerini alan yeni takvim, bazen de aralığın sonuna kadar alınmak bilmez, olur da biterse ne olur diye meraktan içim içimi kemirirdi. Ama hiçbir zaman bu takvimin bizim evi teşrif edişi yeni miladi yılla sarkmamıştır. Biraz geç de olsa yeni yıla başlamadan her zamanki yerine kavuşmuştur.

Bu kavuşma esasen pekâlâ bir seremoni edasında bir akşam

vaktinde başlar, eski takvimin bitmiş kalın mukavvası ve o mukavvanın oturduğu resimli arka kapak yerinden sökülür. Sanki o mukavva zamanını doldurmuş, tüm yıllarını tüketmiş bir hükümdar; asıldığı resimli arka kapak da şatafatlı tahtı. Bu debdebeli devir teslim töreninden sonra eski kalın mukavva iğnedenlik vb. işlev umuduyla babaannemin çantasına girerken üzerinde bazen tek bir ayet bile bulunmayan o şaşaalı resimli arka kapak nereye konacağı belirlenemeyen ulvi bir yüke dönüşür. Ne de olsa 365 gün boyunca her gün beş vakit namaz, yılda iki bayram, 3 mukaddes ay, mübarek gün ve gecelerin ihyası ve en az 29 gün iftar ve sahur tespit hizmeti vermiş ve muhtelif Türk İslam tarihinin dönüm noktalarında nevbet vurmuş bu devletlu zaman kaidesini atsan olmaz, yaksan ol-

maz. Sonunda mukaddes ve aziz hatırasına hürmeten yine şanına uygun bir vazife tayin edilir ve bir *Mevlid-i Şerif*, bir *Ahmediye*, bir *İlmihal* veyahut da kapak resmi hatlı ise muhakkak bir Mushaf ayrıca olmak üzere münasip yerinden erkân-ı edeple 4 eşit parçaya üleştirilirdi.

Yeni takvim 365 günlük saltanatına başlar, her sene belirlenen tema rengiyle açık mavi duvarımıza ayrı bir renk katmakla kalmaz arka kapağında belirlenen bazen bir cami bazen de muhtelif dinî motif manzaralarıyla yüklüğün önündeki duvara uhrevi bir anlam katardı.

Dedemin her sabah kutsi bir görev gibi abdestli olarak kopardığı o yaprak, üzerinde ciddiyetle gezinen bir çift nazar, akabinde günün pusulası olarak katlanıp gömleğin cebine ihtimamla yerleşirdi.

Ben ancak günü dolmuş, vakti geçmiş olan yaprağı bir gün sonra alıp arkasını okumak şerefine nail olabilirdim. Hz. Peygamber’in veladeti, Mekke-i Mükerrreme’den Medine-i Münevvere’ye müfarakat buyurması ve dâr-ı bekaya avdeti, Malazgirt Zaferi, Çanakkale Destanı, Hudeybiye, Kerbela, Kıbrıs Barış Harekâtı, İstanbul’un fethi ila ahir mühim olayların zihnimde dolaşan kritiği, arka sayfadaki kıssaların heyecanlı serencamı, iman ve ibadet esasları, bir çocuk hatta belki bir yetişkin için hayli geniş bir müktesebat...

Zamanın imbiğinde süzülmüş olan çeşit çeşit vakit ölçülerinden sadece biri, Diyanet Takvimi... ■

Bİ SORUN MU VAR?

Mustafa Mirza DEMİR |

arar genç dimağlar. Onlara arkadaşlık ve rehberlik etmek için, bu sorulara doğru ve doyurucu cevaplar bulmalarına yardımcı olabilmek ve birlikte çözüm üretebilmek amacıyla kaleme alınan bir eser, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında yerini aldı.

Abdurrahim Karabulut'un kaleme aldığı, *Bi Sorun mu Var?* adlı kitap, muhatap kitlesi olan gençlere şöyle sesleniyor: "Burası sadece senin gibi meraklı zihinler için özenle hazırlanmış, düşüncelerin özgürce dolaştığı ve hayal gücünün sınırlarını zorlayacağın bir bahçe... Seninle birlikte hayatın en büyük, en derin ve bazen de en komik soruları üzerine gitmeye, cevapları bazen göz kamaştıran bazen de sana tebessüm ettirecek yollarla keşfetmeye karar verdim....Sakin unutma! Burada hata yapmak yok, sadece öğrenmek ve düşünmek var. Çünkü en büyük hatalar, soru sormaktan korktuğumuzda gerçekleşir."

Okurunu yol arkadaşı olarak gören ve gençleri bir nevi soru cevap yolculuğuna çıkarmayı amaçlayan eserde; Allah'ın varlığından peygamberlerin hayatlarına, ahiret yurdunun

mahiyetinden Müslümanların arasındaki farklılıkların nedenlerine, özgürlüklerin sınırlarından gayb âlemine, burçlardan evrim teorisine, kaza ve kader meselesinden din ile teknoloji ilişkisine ve daha pek çok meselede gençlerin kafasına takılan ne varsa birlikte düşünerek cevaplar aranıyor. Her sual bir kapı, her cevap da o kapının ardında bekleyen bir keşif gibi... Soru cevap şeklinde ilerleyen eser, okuyucuyu da aktif olmaya, aslında gençleri kitaptan ziyade bir sohbete davet ediyor. Dünya ve ahiret hayatında amaçlanan huzuru bulmak için birlikte öğrenmeyi ve keşfetmeyi hedefliyor. "Sorular sormak ve bu soruların peşinden gitmek ruhumuzun gıdasıdır." diyen eserde, 30 soru ile eğlenceli, açıklayıcı, anlaşılır ve başka sorulara da kapı aralayan cevapları yer alıyor.

Gençler başta olmak üzere bütün okurları; yaratıcı, âlem, ahiret, peygamberlik, inanç, teknoloji gibi pek çok meseleyle ilgili sorulara doğru ve güvenilir cevapları birlikte bulmaya davet eden bu çalışmayı ve hakikat yolculuğunu takdim eder, herkese keyifli ve bereketli okumalar dileriz. ■

Gençlik dönemi, soruların en fazla olduğu, merakın zirve yaptığı çağ... Bu dönemde, özellikle dinle ilgili sorular ve itikadi meseleler bazen gençlerimize uzak veya karmaşık gelebiliyor. Zaman zaman akıllara takılan, kafaları karıştıran, zihinleri ve gönülleri bulandıran, hatta işin içinden çıkılmazlığında bütün ilgi ve ümitlerin yitirilmesine neden olan sorular ve meseleler olabiliyor. İşte bu anlarda, zihinlerde ve gönüllerde yer tutan dinî, ahlaki ve itikadi sorulara sade, anlaşılır ve güvenilir cevaplar

DIYANET TV

Ahlak Atlası

Taha Yakup Arslantürk'ün
sunumuyla

Cuma

16.00

yeni bölüm

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DIKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digitürk - 68. kanal

D-Smart - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

tv8 - 49. kanal

X f @ y | diyanettv

“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve
onlarla en güzel şekilde mücadele et.”

(Nahl, 16/125)

